

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ધીરજ મોર

વિ.

માનનીય દિલ્લી વડી અદાલત

(સિવિલ અપીલ નં. ૧૬૯૮ / ૨૦૨૦)

ફેબ્રુઆરી ૧૯, ૨૦૨૦

[અરુણ મિશ્રા, વિનીત સરણ અને

એસ. રવિન્દ્ર ભાટ, ન્યાયમૂર્તીશ્રીઓ]

ભારતનું બંધારણ – અનુચ્છેદ ૨૩૩ –૨૩૫ – અનુચ્છેદ ૨૩૩નું અર્થઘટન

– સીધી ભરતી દ્વારા બારના સભ્યો માટે અનામત રાજવામાં આવેલ ક્વોટા

સામે જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્તિ માટે અધિનસ્ત ન્યાયિક સેવાના

સભ્યોની પાત્રતા – અરજદારોએ, જે ન્યાયિક સેવામાં છે, અન્ય બાબતો સાથે એવો દાવો કર્યો કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) હેઠળ ભરતીના બે સ્ત્રોત છે – ન્યાયિક સેવાથી અને બારમાંથી; તેથી, સેવામાં જોડાયા પહેલાં બારમાં ૭ વર્ષનો વ્યવહાર ધરાવતો ન્યાયિક સેવામાંનો વ્યક્તિ (અથવા ન્યાયિક અધિકારી તરીકેની સેવા સાથે સંયુક્ત રીતે), બારના સભ્યો (જેઓ પાસે ૭ અથવા વધુ વર્ષનો વ્યવહાર છે) સાથે, આવા વકીલો દ્વારા ભરવાના નિર્ધારિત ક્વોટામાં, સીધી ભરતી માટે સ્પર્ધા કરી શકે – સર્વોચ્ચ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ દ્વારા મુદ્દો સંદર્ભિત – સંદર્ભનો જવાબ આપતાં, ઠરાવ્યું: અરુણ મિશ્રા અને વિનીત સરણ, ન્યાયાધીશો મુજબ – રાજ્યની ન્યાયિક સેવામાં રહેલા સભ્યોને બઢતી/મર્યાદિત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા દ્વારા જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરી શકાય – અનુચ્છેદ ૨૩૨(૨)ના હેતુ માટે, કપાત તારીખે અને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની નિયુક્તિના સમયે ઓછામાં ઓછા ૭ વર્ષ સુધી વ્યવહારમાં રહેલો વકીલ, જો તે પહેલેથી જ સંઘ અથવા રાજ્યની ન્યાયિક સેવામાં ન હોય, તો સીધી ભરતી દ્વારા જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત થઈ શકે – ન્યાયિક સેવાના એવા સભ્યો કે જેઓ સેવામાં જોડાયા પહેલાં ૭ વર્ષનો વ્યવહાર ધરાવતા હોય (અથવા ન્યાયિક અધિકારી તરીકેની સેવા સાથે સંયુક્ત રીતે) તેઓ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે સીધી ભરતી માટે અરજી કરવા પાત્ર નથી – વડી અદાલત દ્વારા ઘડાયેલા એવા નિયમો, જે ન્યાયિક સેવા અધિકારીઓને સીધી ભરતી દ્વારા વકીલો માટે અનામત

રાખવામાં આવેલી જિલ્લા ન્યાયાધીશની જગ્યાઓ સામે દાવો કરવાની મનાઈ કરે છે, તે અધિકારપાર નથી અને અનુચ્છેદ ૧૪, ૧૬ અને ૨૩૩ સાથે સુસંગત છે – એવા કેસોમાં, જ્યાં સેવામાં રહેલા હોદ્દેદારોને બારમાંથી સીધી ભરતી દ્વારા નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા (સર્વોચ્ચ અદાલતે ધીરજ મોર અને અન્ય કેસોમાં પસાર કરેલા વિવિધ અંતરિમ આદેશોને ધ્યાને લઈને, જોકે પછીથી તે ખાલી કરવામાં આવ્યા), ન્યાયિક અધિકારીઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલી રિટ અરજીઓ ફગાવવાના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, તેઓ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે ચાલુ રહી શકતા નથી – તેમને તેમના મૂળ પદ પર પરત મૂકવા – જો બઢતીની શ્રેણીમાં તેમનો હક પહેલેથી જ પરિપક્વ થઈ ગયો હોય અને તેમના કનિષ્ઠોને બઢતી આપવામાં આવી હોય, તો વડી અદાલતે પ્રવર્તમાન નિયમો મુજબ તેમની બઢતી અંગે વિચારવું – એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ, ન્યાયાધીશ મુજબ (પૂરકરૂપે) – અનુચ્છેદ ૨૩૩ હેઠળ, ન્યાયિક અધિકારી, ભલે તેણી અથવા તે અગાઉ ૭ વર્ષના વ્યવહારવાળા વકીલ તરીકેનો અનુભવ ધરાવતા હોય, જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદની કોઈપણ ખાલી જગ્યામાં નિયુક્તિ માટે અરજી કરી શકતા નથી અને સ્પર્ધા પણ કરી શકતા નથી – તે પદ મેળવવાની તેણી/તેણીની તક અનુચ્છેદ ૨૩૪ હેઠળ તથા અનુચ્છેદ ૩૦૮ની પરંતુક જોગવાઈ હેઠળ ઘડાયેલા નિયમો અનુસાર બઢતી મારફતે જ હશે – જરૂરી સ્થિતિ અથવા વ્યવહાર ધરાવતા વકીલો માટે નિર્ધારિત ક્વોટામાં જિલ્લા ન્યાયાધીશોના પદ માટે ન્યાયિક અધિકારીઓને વિચારણામાંથી નિયમો દ્વારા

બહાર રાખવું, અનુચ્છેદ ૨૩૩-૨૩૫ની આજ્ઞા સાથે સુસંગત છે અને તે નિયમો માન્ય છે – સેવા કાયદો – ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા – કાયદાઓનું અર્થઘટન.

ભારતનું બંધારણ – અનુ. ૨૩૩(૧), ૨૩૪, ૨૩૫ – ઠરાવવામાં આવ્યું: અરુણ મિશ્રા અને વિનિત સરણ, ન્યાયાધીશો મુજબ – રાજ્યનો રાજ્યપાલ નિયુક્તિ, બઢતી, પદસ્થાપન અને બદલીના હેતુ માટે સત્તાધિકારી છે – પાત્રતા અનુ. ૨૩૪ અને ૨૩૫ હેઠળ ઘડાયેલા નિયમો દ્વારા શાસિત થાય છે – એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ, ન્યાયાધીશ મુજબ (પૂરક રૂપે) – રાજ્યના રાજ્યપાલને “કોઈ પણ રાજ્યમાં જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે થનારી વ્યક્તિઓની નિયુક્તિ, તેમજ જિલ્લા ન્યાયાધીશોની પદસ્થાપન અને બઢતી” કરવાની સત્તા છે – તેવી નિયુક્તિ કરતી વખતે રાજ્યપાલ વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરવા બંધાયેલો છે – અનુ. ૨૩૩(૧) ને નિયુક્તિના સ્ત્રોત તરીકે અર્થઘટિત કરી શકાય નહીં; તે માત્ર કોણ નિયુક્તિ સત્તાધિકારી છે તે નિર્ધારિત કરે છે – જિલ્લા ન્યાયાધીશોની પ્રારંભિક પદસ્થાપન, પ્રારંભિક નિયુક્તિ અને બઢતી સંબંધિત બાબતોમાં રાજ્યપાલને આદેશ બહાર પાડવાની સત્તા છે; ત્યારબાદ અનુ. ૨૩૫ના બળે, આવા જિલ્લા ન્યાયાધીશોની સેવાશરતો પર નિયંત્રણ અને અધિદર્શનનો ઉપયોગ કરવો તે વડી અદાલત પર નિર્ભર છે – સેવા કાયદો – ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા.

ભારતનું બંધારણ – અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) – સીધી ભરતી દ્વારા જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે સ્પર્ધા કરવા ન્યાયિક અધિકારીઓની પાત્રતા – પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવું સામે નિમણૂક – અરજદારોની એવી દલીલ કે તેમણે વિજય કુમાર મિશ્રા અને અન્ય વિ. પટના ખાતેની જુડિકેયર વડી અદાલત અને અન્ય, અહેવાલિત [૨૦૧૬] ૩ એસ.સી.આર. ૮૦૬ પર આધાર મૂક્યો, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) હેઠળ નિર્ધારિત પ્રતિબંધ માત્ર કેન્દ્ર/રાજ્ય સરકારની સેવામાં રહેલી વ્યક્તિઓની નિમણૂકને જ પ્રતિબંધિત કરે છે અને તેમની ભરતી પ્રક્રિયામાં ભાગીદારીને નહીં, અને જો તેમની પસંદગી થાય તો તેઓ રાજીનામું આપી પદ પર જોડાઈ શકે – નિર્ધારિત: અરણ મિશ્રા અને વિનીત સરણ, ન્યાયાધીશો અનુસાર – વિજય કુમાર મિશ્રા, જેમાં સીધી ભરતી દ્વારા જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે સ્પર્ધા કરવા ન્યાયિક અધિકારીની પાત્રતા માન્ય રાખવામાં આવી હતી, તે કાયદો યોગ્ય રીતે પ્રસ્થાપિત કરતું નથી – નામંજૂર ઠરાવ્યું – એસ. રવીન્દ્ર ભટ્ટ, ન્યાયાધીશ અનુસાર.

(પૂરકરૂપે) – વિજય કુમાર મિશ્રા, જેટલી હદ સુધી તે પસંદગીના તબક્કે ઉમેદવારની પાત્રતાના વિચાર અને નિમણૂકના સમયે ગણતરીપાત્ર પાત્રતા વચ્ચે ભેદ કરે છે, તેટલી હદ સુધી અયોગ્ય છે – કોઈપણ ઉમેદવારની પાત્રતા તેની પસંદગીની તારીખથી નહીં, પરંતુ નિયમો અથવા પદ માટેની જાહેરાતની શરતો મુજબ ગણવામાં આવવાની છે – સેવા કાયદો – ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા.

સેવા કાયદો – ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા – જિલ્લા ન્યાયાધીશોના પદો પર બે સ્ત્રોતોમાંથી ભરતી – સેવામાં રહેલાઓ અને બારમાંથી – બારમાંથી સીધી ભરતી માટે અનામત રાખવામાં આવેલ પદોની સામે ન્યાયિક સેવાના ઉમેદવારો દ્વારા કરવામાં આવેલ દાવો – નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું: અરુણ મિશ્રા અને વિનીત સરન, ન્યાયાધીશો મુજબ – સંવિધાનના રચયિતાઓએ જે કલ્પના કરી હતી અને છેલ્લા સાત દાયકાથી દેશમાં જે રીતે કાયદાનું પ્રશાસન થયું છે તે દર્શાવે છે કે ભરતીની ઉપરોક્ત પદ્ધતિઓ અને બે અલગ સ્ત્રોતોને માન્યતા આપવામાં આવી છે – કલમો ૧૪ અને ૧૬ના આધાર પર ભેદભાવ અંગેની રજૂઆત સ્વીકારવા માટે કોઈ અવકાશ નથી – કલમ ૨૩૩(૨) નકારાત્મક શબ્દ “નહીં” થી શરૂ થાય છે, જે પ્રેક્ટિસ કરતા એડવોકેટ્સ/પ્લીડર્સ માટે અનામત પદ સામે ન્યાયિક અધિકારીઓના દાવાને અયોગ્ય બનાવે છે – એસ. સ્વીન્ડ્ર ભટ્ટ, ન્યાયાધીશ મુજબ (પરિપૂર્તિકારક) – કારણ કે સંવિધાન પોતે જ એક બાજુ એડવોકેટ્સ અને બીજી બાજુ ન્યાયિક અધિકારીઓ વચ્ચે ભેદ કરે છે, તેથી ભેદભાવની દલીલ નિરાધાર છે – ભારતનું સંવિધાન – કલમો ૧૪, ૧૬ અને ૨૩૩.

ભારતનું બંધારણ – અનુચ્છેદો ૧૨૪, ૨૧૭, ૨૩૩(૨) – સીધી ભરતી દ્વારા જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે ન્યાયિક અધિકારીઓને સ્પર્ધા કરવાની પાત્રતા – એવી દલીલ કે અનુચ્છેદો ૧૨૪ અને ૨૧૭ માં ઉમેરવામાં આવેલી સ્પષ્ટીકરણ મુજબ, વકીલ તરીકેની પ્રેક્ટિસ અને ન્યાયિક અધિકારી તરીકેની ૧૦ વર્ષની સેવા સમકક્ષ ગણાવી જોઈએ – ઠરાવ્યું: રમેશ્વર દયાલ માં, આ પ્રશ્ન

પર વિચારણા કરવામાં આવી હતી અને એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) નું અર્થઘટન અનુચ્છેદો ૧૨૪ અને ૨૧૭ માં ઉમેરવામાં આવેલી સ્પષ્ટીકરણોના પ્રકાશમાં કરી શકાતું નથી.

શબ્દો અને શબ્દસમૂહો – “નિમણૂક”, “વકીલો”, “પ્લીડરો” – ના અર્થ અંગે – ચર્ચાયેલ – ભારતનું બંધારણ – અનુચ્છેદ ૨૩૩.

સંદર્ભનો જવાબ આપતા, અદાલત દ્વારા અરણ મિશ્રા, ન્યાયાધીશ

[પોતાના તથા વિનીત સારણ, ન્યાયાધીશ માટે]

ધારિત: ૧.૧ સંવિધાન સભાના સભ્યો દ્વારા હસ્તાક્ષરિત સંવિધાનનો હિન્દી અનુવાદ, સંવિધાન સભાના અધ્યક્ષની સત્તા હેઠળ, ૧૯૫૦માં પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો હતો. સંવિધાનનો અનુવાદ હિન્દી ભાષામાં તેનો પ્રામાણિક પાઠ માનવામાં આવશે. હિન્દી ભાષાની આવૃત્તિ તેમજ અંગ્રેજી ભાષાની આવૃત્તિને ધ્યાનમાં લેતાં, અર્થ એકસરખો જ છે અને અર્થઘટનમાં કોઈ ફેરફાર થતો નથી. કલમ ૨૩૩માં નિયુક્તિના બે ભિન્ન સ્ત્રોતોની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તેવી કોઈપણ ગેરસમજ માટે કોઈ અવકાશ નથી. [પરા ૯, ૧૧][૧૮૪-એ, સી-ડી]

૧. ૨ અનુચ્છેદ ૨૩૩(૧) માં નિયુક્તિઓ પોસ્ટિંગ તથા બઢતીના માર્ગે થવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. અનુચ્છેદ ૨૩૩ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે નિયુક્તિ સત્તાધિકારી એવા રાજ્યપાલે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને નિયુક્તિ કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરવો પડે છે. ‘નિયુક્તિ’ શબ્દ વ્યાપક છે

અને તેમાં સીધી ભરતી દ્વારા અથવા બઢતી દ્વારા થતી નિયુક્તિનો સમાવેશ થાય છે, તેમજ ક્યારેક, જો નિયમોમાં તેવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય, તો સમાવેશ દ્વારા થતી નિયુક્તિનો પણ સમાવેશ થઈ શકે છે. અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) નકારાત્મક શરતથી શરૂ થાય છે કે જે વ્યક્તિ પહેલેથી જ સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં નથી, તે ત્યારે જ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત થવા પાત્ર ગણાશે જ્યારે તે ઓછામાં ઓછા ૭ વર્ષ સુધી એડવોકેટ અથવા પ્લીડર રહ્યો હોય અને વડી અદાલતે તેની નિયુક્તિ માટે ભલામણ કરી હોય. ‘સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં’ આ પ્રયોગનું આ અદાલતે એવું અર્થઘટન કર્યું છે કે તેનો અર્થ ન્યાયિક સેવા થાય છે. ન્યાયિક સેવામાંથી આવેલી વ્યક્તિને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરી શકાય છે. પરંતુ, અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) જોગવાઈ કરે છે કે જે વ્યક્તિ સંઘની સેવામાં નથી, તે ત્યારે જ પાત્ર ગણાશે જ્યારે તેણે એડવોકેટ અથવા પ્લીડર તરીકે ૭ વર્ષ સુધી પ્રેક્ટિસ કરી હોય; એટલે કે, સેવામાં રહેલી વ્યક્તિઓ એક અલગ વર્ગ છે, જેની સરખામણીમાં ૭ વર્ષની એડવોકેટ અથવા પ્લીડર તરીકેની પ્રેક્ટિસના આધારે જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત થઈ શકનાર પદાધિકારી જુદા વર્ગમાં આવે છે. અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) ક્યાંય પણ આવી સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોને એ પદ માટે, જેમાં એડવોકેટ અથવા પ્લીડર તરીકે ૭ વર્ષની પ્રેક્ટિસ આવશ્યક છે, જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે વિચારણા માટે પાત્રતા આપે છે એમ નથી કહેતું. એડવોકેટ અથવા પ્લીડર માટે ૭ વર્ષના અનુભવની આવશ્યકતા એ શરત સાથે સંકળાયેલી છે કે તે સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં ન

હોવો જોઈએ. અનુચ્છેદ ૨૩૩ ભરતીના બે સ્ત્રોતો નક્કી કરે છે, એક ન્યાયિક સેવામાંથી અને બીજો એડવોકેટો અથવા પ્લીડરોમાંથી. બે અલગ પ્રવાહો નક્કી કરવામાં આવ્યા છે; એક ન્યાયિક સેવામાં રહેલી વ્યક્તિઓ માટે છે, અને બીજો સંઘ અથવા રાજ્યની ન્યાયિક સેવામાં ન હોય અને સાત વર્ષ સુધી પ્રેક્ટિસ કરી હોય તેવા લોકો માટે છે. ‘સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં’ આ પ્રયોગનું ચંદ્ર મોહન પ્રકરણમાં એવું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે કે તેનો અર્થ ન્યાયિક સેવા છે, સંઘ અથવા રાજ્યની કોઈ અન્ય સેવા નહીં. તેથી, સ્પષ્ટ છે કે જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ સામે નિયુક્તિ માટે ન્યાયિક સેવાના સભ્યો જ પાત્ર છે, કારણ કે સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોની નિયુક્તિ માટે ઉપલબ્ધ એકમાત્ર રીત બઢતી છે. તેઓ નિયમો અનુસાર, જે પ્રકરણમાં યોગ્ય હોય તે પ્રમાણે, બઢતી અથવા ગુણોત્કર્ષ આધારિત બઢતી માટે પોતાનો દાવો કરી શકે છે. આ અદાલતે ભારતીય સિવિલ સેવા, પ્રાંતીય ન્યાયિક સેવા અથવા અન્ય કાર્યપાલક સેવાઓમાંથી આવેલી વ્યક્તિઓને બહાર રાખી છે, જ્યારે સ્વાતંત્ર્ય પહેલાં જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે અન્ય સેવાઓમાંથી પણ ભરતીની જોગવાઈ હતી. અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માં જોગવાઈ છે કે જો કોઈ એડવોકેટ અથવા પ્લીડરને નિયુક્ત કરવો હોય તો તેણે ૭ વર્ષની પ્રેક્ટિસ પૂર્ણ કરી હોવી જોઈએ. આ જોગવાઈ શરૂઆતના ભાગમાં રહેલી આ શરત સાથે જોડાયેલી છે કે વ્યક્તિ સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં ન હોવી જોઈએ, જે રાજ્યની ન્યાયિક સેવા છે. ન્યાયિક સેવામાં રહેલી વ્યક્તિ એડવોકેટો માટે અનામત રાખવામાં આવેલા ક્વોટા સામે નિયુક્ત થવા પાત્ર નથી. એકવાર

તે સેવાના પ્રવાહમાં જોડાઈ જાય પછી, તે એડવોકેટ રહેતો નથી. ઓછામાં ઓછા ૭ વર્ષના અનુભવની આવશ્યકતા કટ-ઓફ તારીખે પ્રેક્ટિસ કરતા એડવોકેટ તરીકે ગણવી પડે; ઉપયોગમાં લેવાયેલ શબ્દપ્રયોગ ભૂતકાળથી ચાલતી આવતી સતત સ્થિતિ દર્શાવે છે. ‘પ્રેક્ટિસમાં રહ્યો છે’ જે સંદર્ભમાં આ શબ્દપ્રયોગ વપરાયો છે, તે પરથી સ્પષ્ટ છે કે આ જોગવાઈ એવી વ્યક્તિને સૂચવે છે કે જે માત્ર કટ-ઓફ તારીખે જ નહીં, પરંતુ નિયુક્તિના સમયે પણ એડવોકેટ અથવા પ્લીડર તરીકે યથાવત્ રહેતી હોય. [પરા ૧૨-૧૪][૧૮૪-ડી-એચ;૧૮૫-એ-એચ]

ચંદ્ર મોહન વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્યઓ [૧૯૬૭] ૧

એસ.સી.આર. ૭૭ : એ.આઈ.આર. ૧૯૬૬ એસ.સી. ૧૯૮૭ –

અનુસરવામાં આવ્યો.

૧. સેવા દરમિયાન રહેલા ઉમેદવારો વકીલો/પ્લીડરો માટે અનામત રાખેલ પદ સામે અરજી કરી શકતા નથી, કારણ કે તેણે ભૂતકાળમાં તેમજ અરજી કરેલ અને નિમણૂક થયેલ સમયે સતત વકીલાતની પ્રેક્ટિસમાં હોવું આવશ્યક છે. તેથી, વિજય કુમાર મિશ્રા મામલામાં લેવાયેલ નિર્ણય કાયદાનું યોગ્ય પ્રતિપાદન કરે છે એમ કહી શકાય નહીં. ન્યાયિક સેવામાં રહેલ વ્યક્તિ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક મેળવવા પાત્ર છે, પરંતુ તે માત્ર બઢતી દ્વારા અથવા પ્રતિભા આધારિત બઢતી દ્વારા જ થઈ શકે છે, જે સંકલ્પના ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ એસોસિએશન અને અન્ય વિ.

યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય (૨૦૦૨) ૪ એસ.સી.સી. ૨૪૭ માં વિકસાવવામાં આવી છે. [પરિછેદ ૨૪, ૨૫][૨૦૪-સી-ઈ] વિજય કુમાર મિશ્રા અને અન્ય વિ. પટના સ્થિત ન્યાયવિભાગની વડી અદાલત અને અન્ય (૨૦૧૬) ૯ એસ.સી.સી. ૩૧૩ : [૨૦૧૬] ૩ એસ.સી.આર. ૮૦૬ – નામંજૂર ઠરાવાયું.

સર્વ ભારત ન્યાયાધીશ સંગઠન વિ. ભારત સંઘ (૨૦૦૨) ૪ એસ.સી.સી. ૨૪૭ : [૨૦૦૨] ૨ એસ.સી.આર. ૭૧૨ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૧. ૪ ઓલ ઈન્ડિયા જજેસ એસોસિએશનના નિર્ણયમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોની લાયકાત સાબિત કરવા માટે મર્યાદિત વિભાગીય સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાની જોગવાઈ પણ કરવામાં આવી છે, જેથી તેઓ પોતાની લાયકાતના આધારે જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ સુધી આગળ વધી શકે. તેઓ ન્યાયિક પ્રવાહમાં જોડાયા પછી તેમની પ્રગતિમાં કોઈ તકથી વંચિત કરવામાં આવ્યા નથી; તેઓ માટે સંબંધિત જોગવાઈઓનું પાલન કરવું બંધનકારક છે. તેમના માટે અધીનસ્થ સેવાઓમાં જોડાયા ન હોત તેવું પણ ખુલ્લું હતું. તેઓ વકીલ તરીકે ચાલુ રહી જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ સંદર્ભે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં દાવો કરી શકતા હતા. જોકે, એક વાર તેમણે સેવામાં આવવાનું પસંદ કર્યું પછી, જો ન્યાયિક સેવામાં જોડાયા પહેલાં તેમને બારમાં સાત વર્ષનો અનુભવ હતો, તો જુદા જુદા પ્રવાહો અને ભરતી માટેના અલગ ક્વોટાને ધ્યાનમાં લેતા, માત્ર વકીલો માટે અનન્ય રીતે નિર્ધારિત ૨૫% ક્વોટા પર દાવો કરવાનો

તેમનો હક રહેતો નથી. તેમ છતાં, જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પોતાની સ્વેચ્છાથી કોઈ વિશિષ્ટ પ્રવાહમાં, અર્થાત્ ન્યાયિક સેવામાં, જોડાય છે, ત્યારે તે બે નાવમાં સવાર રહી શકતો નથી. જિલ્લા ન્યાયાધીશનું પદ મેળવવાની તેની તક બે માર્ગો દ્વારા જ હશે, એટલે કે, કાં તો બઢતી દ્વારા ૫૦% જેઠાઈ/લાયકાત ક્વોટામાં, અથવા મર્યાદિત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાના ક્વોટામાં. બારમાંથી ભરતી કરવાની પાછળ પણ એક હેતુ છે. પ્રેક્ટિસ કરતા વકીલોની ભરતી માત્ર ઉચ્ચ ન્યાયતંત્રમાં જ નહીં પરંતુ વડી અદાલત અને સર્વોચ્ચ અદાલતમાં પણ થાય છે. બારના સભ્યો પણ પોતાના ક્ષેત્રમાં નિષ્ણાત બને છે, કુશળતા પ્રાપ્ત કરે છે અને વિવિધ અદાલતોમાં હાજર થવાનો અનુભવ મેળવે છે. સંવિધાનના રચયિતાઓએ જે કલ્પના કરી હતી અને છેલ્લા સાત દાયકાથી દેશમાં અમલમાં રહેલા કાયદાથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે ભરતીની ઉપરોક્ત પદ્ધતિઓ અને બે અલગ સ્ત્રોતો, એક સેવામાં રહેલા લોકોમાંથી અને બીજો બારમાંથી, માન્ય કરવામાં આવ્યા છે. અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ના આધાર પર ભેદભાવની રજૂઆત સ્વીકારવા માટે કોઈ અવકાશ નથી. અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) નકારાત્મક શબ્દ “નહીં” થી શરૂ થાય છે, જે પ્રેક્ટિસ કરતા વકીલો/પ્લીડર્સ માટે અનામત પદ સામે ન્યાયિક અધિકારીઓના દાવાને અયોગ્ય બનાવે છે. [પરાઝ ૨૮- ૩૧][૨૦૮-એફ-એચ; ૨૦૮-એ-જી]

૧. ૫ અખિલ ભારતીય ન્યાયિક સેવા રચવામાં આવે તો શું બની શકે તે અંગે કાનૂન પંચ દ્વારા કરવામાં આવેલ કેટલીક ટિપ્પણીઓ અને સૂચનોના

આધારે કોઈ લાભ ઉત્પન્ન થઈ શકતો નથી. અસ્તિત્વમાં રહેલી જોગવાઈઓ પ્રતિબંધક નથી, પરંતુ ન્યાયિક પ્રણાલીને સુધારવા અને સશક્ત બનાવવા માટે વિશાળ પસંદગી પ્રદાન કરે છે અને કલમો ૧૪ અને ૧૬ સાથે સુસંગત છે.

[ફકરા ૩૬, ૩૭][૨૧૨-બી-ડી]

૧. ૬ રમેશ્વર દયાલમાં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે કલમ ૨૩૩(૨) નું અર્થઘટન કલમો ૧૨૪ અને ૨૧૭ માં ઉમેરાયેલ સ્પષ્ટીકરણોના પ્રકાશમાં કરી શકાય તેમ નથી. સમાન અવસરના કોઈ ઉદ્ધંધન થતું નથી. માનવ અધિકારોની સર્વજાગતિક ઘોષણા અને નાગરિક તથા રાજકીય અધિકારો અંગેના આંતરરાષ્ટ્રીય કરાર તેમજ આર્થિક, સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક અધિકારો અંગેના આંતરરાષ્ટ્રીય કરારના કોઈપણ સિદ્ધાંતનું ઉદ્ધંધન થતું નથી. [પરિચ્છેદો ૪૨, ૪૩][૨૧૪-ઈ; ૨૧૫-જી]

૧. ૭ સેવા ન્યાયશાસ્ત્રમાં, લાયકાત સાથે ભરતીના વિવિધ સ્ત્રોતો અને ક્વોટા પ્રદાન કરવું હંમેશા માન્ય છે. સમાન અવસર આપવામાં આવે છે, અને પ્રમોશન માટે પરિષ્ઠતા તથા ક્ષમતા માપદંડ છે, અને યોગ્યતા આધારિત પ્રમોશનમાં પરિષ્ઠતાનો વિચાર કરવો નથી. [પરિચ્છેદ ૪૪][૨૧૬-સી]

૧. ૮ સંદર્ભનો જવાબ નીચે મુજબ આપવામાં આવે છે :-

(૧) રાજ્યની ન્યાયિક સેવામાં આવેલા સભ્યોને પ્રોત્સાહન દ્વારા અથવા મર્યાદિત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા દ્વારા જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશો તરીકે નિમણૂક કરી શકાય છે.

(૨) રાજ્યના રાજ્યપાલ નિમણૂક, બઢતી, બદલી અને સ્થાનનિર્ધારણના હેતુ માટે સક્ષમ પ્રાધિકારી છે, અને પાત્રતા અનુચ્છેદ ૨૩૪ અને ૨૩૫ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે.

(૩) અનુચ્છેદ ૨૩૨(૨) હેઠળ, ૭ વર્ષની પ્રેક્ટિસ ધરાવતા એડવોકેટ અથવા વકીલને, જો તે પહેલેથી જ સંઘ અથવા રાજ્યની ન્યાયિક સેવામાં ન હોય, તો સીધી ભરતી દ્વારા જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરી શકાય છે.

(૪) અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) ના હેતુ માટે, એક વકીલ નિર્ધારિત અંતિમ તારીખે અને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની નિમણૂકના સમયે ઓછામાં ઓછા ૭ વર્ષથી સતત વકીલાતના વ્યવસાયમાં રહેલો હોવો આવશ્યક છે. ન્યાયિક સેવાના એવા સભ્યો, જેમને સેવામાં જોડાતા પહેલાં વકીલાતનો ૭ વર્ષનો અનુભવ હોય અથવા વકીલ તથા ન્યાયતંત્રના સભ્ય તરીકે મળીને ૭ વર્ષનો સંયુક્ત અનુભવ હોય, તેઓ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે સીધી ભરતી માટે અરજી કરવા પાત્ર નથી.

(૫) વડી અદાલત દ્વારા બનાવાયેલા તે નિયમો, જેના દ્વારા ન્યાયિક સેવાના અધિકારીઓને સીધી ભરતી દ્વારા એડવોકેટ્સ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જિલ્લા ન્યાયાધીશની જગ્યાઓ સામે દાવો રજૂ કરવા પ્રતિબંધિત કરવામાં આવ્યા છે, તેમને અધિકારબાહ્ય કહી શકાય નહિ અને તે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪, ૧૬ અને ૨૩૩ સાથે સુસંગત છે.

(૬) વિજય કુમાર મિશ્રા માંનો તે નિર્ણય, જેમાં ન્યાયિક અધિકારીને સીધી ભરતી દ્વારા જિલ્લા ન્યાયાધીશની જગ્યા માટે સ્પર્ધા કરવાની પાત્રતા માન્ય ઠેરવવામાં આવી હતી, તેને કાનૂન યોગ્ય રીતે નિર્ધારિત કરનાર એવો કહી શકાય નહીં. તેથી, તે નિર્ણય આથી નકારવામાં આવે છે.

જ્યાં આવા સેવામાં રહેલા પદાધિકારીઓને બારમાંથી સીધી ભરતીના માર્ગે નિમણૂક આપવામાં આવી હતી, ત્યાં અરજીઓમાં કોઈ ચુકિતપૂર્ણ ગુણોત્તર જણાતું નથી અને ન્યાયિક અધિકારીઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલી રિટ અરજીઓ ફગાવવાના પરિણામે, પાત્રતા વિના થયેલી પસંદગીના આધારે કોઈ અધિકારફળ પરિપક્વ થઈ શકતું નથી; તેથી તેઓ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે ચાલુ રહી શકતા નથી. તેમને તેમના મૂળ પદ પર પરત મુકવા પડશે. જો પ્રમોશન માટેની શ્રેણીમાં તેમનો હક અગાઉથી જ પરિપક્વ થયો હોય અને તેમના કનિષ્ઠોને પ્રમોશન આપવામાં આવ્યું હોય, તો વડી અદાલતે પ્રવર્તમાન નિયમો અનુસાર તેમના પ્રમોશન અંગે વિચાર કરવો પડશે. પરંતુ, રિટ અરજીના પરિણામને આધીન એવા આંતરિક આદેશ હેઠળ પ્રાપ્ત થયેલી આવી નિમણૂકના આધારે તેઓ કોઈ હક્કનો દાવો કરી શકતા નથી અને તેમને તેમના મૂળ પદ પર પરત મુકવા પડશે.[પરિચ્છેદ ૪૭, ૪૮][૨૧૬-૭-એચ; ૨૧૭-એ-એચ]

રમેશ્વર દયાલ વિ. પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય. એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧

એસ.સી. ૮૧૬:[૧૯૬૧] એસ.સી.આર. ૮૭૪ – અનુસરવામાં આવ્યું.

સત્ય નારાયણ સિંહ વિ. અલાહાબાદની ન્યાયિક વડી અદાલત તથા
અન્ય. (૧૯૮૫) ૧ એસ.સી.સી. ૨૨૫ : [૧૯૮૫] ૨ એસ.સી.આર.
૧૧૨; દીપક અગ્રવાલ વિ. કેશવ કૌશિક તથા અન્ય.

(૨૦૧૩) ૫ એસસીસી ૨૭૭ : [૨૦૧૩] ૧ એસસીઆર ૪૦૨; સુષ્મા સુરી
વિ.

ગવ્ટ. (એનસિટી ઓફ દિલ્હી) , (૧૯૯૯) ૧ એસસીસી ૩૩૦ : [૧૯૯૯] ૨
સપ્લ. એસસીઆર ૧૮૭; ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ એસોસિયેશન અને અન્ય.

વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨) (૨૦૧૦) ૧૫ એસ.સી.સી. ૧૭૦; પી.

રામકૃષ્ણમ રાજુ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય (૨૦૧૪) ૧૨
એસ.સી.સી. ૧ : [૨૦૧૪] ૪ એસ.સી.આર. ૫૬૨; ગવર્નમેન્ટ ઓફ
એન.સી.ટી. ઓફ દિલ્હી અને અન્ય વિ. ઓલ ઇન્ડિયા યંગ લૉયર્સ’
એસોસિયેશન અને અન્ય એક (૨૦૦૯) ૧૪ એસ.સી.સી. ૪૯ :
[૨૦૦૯] ૩ એસ.સી.આર. ૫૫૫ – આધારરૂપ માનવામાં આવ્યું.

પંજાબ અને હરિયાણાની વડી અદાલત વિ. હરિયાણા રાજ્ય (૧૯૭૫) ૧
એસ.સી.સી. ૮૪૩ : [૧૯૭૫] ૩ એસ.સી.આર. ૩૬૫; ઓલ ઇન્ડિયા
જજેસ’ એસોસિયેશન વિ. ભારત સંઘ (૨૦૧૦) ૧૫ એસ.સી.સી. ૧૭૦;
પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલત વિ. પંજાબ રાજ્ય (૨૦૧૮)
એસસીસી ઓનલાઈન એસસી ૧૭૨૮; ઓ.પી. ગર્ગ વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય

(૧૯૯૧) સપ્. ૨ એસસીસી ૫૧ : [૧૯૯૧] ૨ એસસીઆર ૪૨૪;
આસામ રાજ્ય અને અન્ય એક વિ. કુસેશ્વર સાયકિયા અને અન્ય
એ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ એસ.સી. ૧૬૧૬ : [૧૯૭૦] ૨ એસ.સી.આર.
૯૨૮; ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ' એસોસિએશન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા
અને અન્ય (૧૯૯૨) ૧ એસ.સી.સી. ૧૧૯ : [૧૯૯૧] ૨ સપ્. ૨
એસ.સી.આર. ૨૦૬; ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ' એસોસિએશન અને અન્ય
વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય (૧૯૯૮) ૮ એસ.સી.સી. ૭૭૧;
પાંડુરંગમ રાવ વિ. સ્ટેટ ઓફ આંધ્ર પ્રદેશ અને અન્ય એ.આઈ.આર.
૧૯૭૫ એસ.સી. ૧૯૨૨ : [૧૯૭૬] ૧ એસ.સી.આર. ૬૨૦; ચંદ્ર મોહન
વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. અને અન્ય (૨) એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ એસ.સી.
૧૪૮૨; પ્રો. ચંદ્ર પ્રકાશ અગ્રવાલ વિ.

ચતુર્ભુજ દાસ પારીખ અને અન્ય (૧૯૭૦) ૧ એસસીસી ૧૮૨ :

[૧૯૭૦] ૩ એસ.સી.આર. ૩૫૪; બિહાર રાજ્ય અને અન્ય વિ. બાલ
મુકુંદ સાહ અને અન્ય (૨૦૦૦) ૪ એસ.સી.સી. ૬૪૦ : [૨૦૦૦] ૨
એસ.સી.આર. ૨૯૯ – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

કોર્ડ દ્વારા લખાયેલ ૬ કન્સ્ટ્રક્શન ઓફ સ્ટેટ્યુટ્સ ૨૦૨ (૧૯૪૦) – નો
સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

એસ. રવિન્દ્ર ભટ, ન્યાયાધીશ દ્વારા (પૂરક)

નિર્ણિત : ૧.૧ અનુચ્છેદ ૨૩૩, બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓ અને ચુકાદાઓનું નજીકથી વાંચન કરતાં નીચેનું પ્રકાશિત થાય છે:(એ) કે કોઈ રાજ્યના રાજ્યપાલને “કોઈપણ રાજ્યમાં જિલ્લા ન્યાયાધીશો તરીકે નિયુક્ત થનારા વ્યક્તિઓની નિમણૂક કરવા તેમજ જિલ્લા ન્યાયાધીશોની નિયુક્તિ-સ્થાનનિર્ધારણ અને બઢતી આપવા”નો અધિકાર છે (અનુચ્છેદ ૨૩૩ [૧]);

(બી) રાજ્યપાલ આવી નિમણૂક કરતી વખતે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરવા માટે બંધાયેલ છે (અનુચ્છેદ ૨૩૩ [૧]: ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) અને ચંદ્રમૌલેશ્વર પ્રસાદ વિ. પટણા વડી અદાલત [૧૯૭૦] ૨ એસ.સી.આર. ૬૬૬);

(સી) કલમ ૨૩૩ (૧) નું અર્થઘટન નિમણૂકના સ્ત્રોત તરીકે કરી શકાય નહીં; તે માત્ર એટલું નિર્દિષ્ટ કરે છે કે નિમણૂક કરનાર સત્તા કોણ છે;

(ડી) જિલ્લાની ન્યાયાધીશોની પ્રારંભિક નિયુક્તિ, પ્રારંભિક પદસ્થાપના અને બઢતી સંબંધિત બાબતોમાં, આદેશ જારી કરવાની સત્તા રાજ્યપાલને છે; ત્યારબાદ, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૫ના બળે, આવા જિલ્લાની ન્યાયાધીશોની સેવાશરતો ઉપર નિયંત્રણ અને અધિપરીક્ષણ કરવાનો અધિકાર વડી અદાલતને છે. (જુઓ સ્ટેટ ઓફ આસામ વિ. રંગા મહમ્મદ [૧૯૬૭] ૧ એસસીઆર ૪૫૪);

(પ) બંધારણનો અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માત્ર એવા વ્યક્તિઓની પાત્રતા સાથે સંબંધિત છે, જેમને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની નિમણૂક માટે

વિચારવામાં આવી શકે. બંધારણ સ્પષ્ટપણે કહે છે કે જે વ્યક્તિ ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ સુધી “વકીલ અથવા પ્લીડર” રહી હોય અને જે “પહેલેથી જ સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં ન હોય” (એ અર્થમાં કે એવી વ્યક્તિ સંઘ અથવા રાજ્ય હેઠળ કોઈ નાગરિક અથવા કારોબારી પદની ધારક ન હોય) તેને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની નિમણૂક માટે વિચારવામાં આવી શકે. મહત્વપૂર્ણ રીતે, બન્ને શ્રેણીઓ માટેની પાત્રતા નકારાત્મક શબ્દોમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવી છે. સ્પષ્ટ છે કે બંધારણે જે કલ્પના કરી હતી તે માત્ર એટલી જ હતી કે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષના વ્યવસાયનો અનુભવ ધરાવતા વકીલને અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) હેઠળ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક કરી શકાય.

(એફ) મહત્વપૂર્ણ રીતે, અનુચ્છેદ ૨૩૩ (૨) પ્રથમદષ્ટિયા જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ પર નિયુક્તિ માટેની વિચારણા પરથી ન્યાયિક અધિકારીઓને બહાર મૂકતું નથી. પરંતુ, તે આવા વર્ગના ઉમેદવારો માટે કોઈ માપદંડ પણ સમાન રીતે નિર્ધારિત કરતું નથી. તેમ છતાં, તેનો અર્થ એવો થતો નથી કે જો તેઓ કે તેઓમાંથી કોઈએ ભૂતકાળમાં સાત વર્ષ સુધી વકીલાત કરી હોય, તો તેમને પાત્ર ગણાવી શકાય; કારણ કે તેઓમાંનો કોઈપણ એવો ઉમેદવાર ગણાવી શકાય નહીં, જે “ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ સુધી” “વકીલ અથવા પ્લીડર” “રહ્યો હોય” એવા વર્ણનને અનુરૂપ આવે (દીપક અગ્રવાલ મુજબ, અર્થાત અરજીકર્તા/ઉમેદવાર પાત્રતાની શરતની તારીખે, અથવા પદ માટે અરજી કરતી વખતે, વકીલાત કરવાની શરત પૂર્ણ

કરતો વકીલ હોવો જોઈએ). તેથી, તેનો સ્પષ્ટ પરિણામ એ છે કે ન્યાયિક અધિકારી એવો વ્યક્તિ નથી, જે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ સુધી વકીલ અથવા પ્લીડર રહ્યો હોય.

ચંદ્ર મોહનના નિર્ણયનો, તથા ત્યારબાદ તેના અનુસરણમાં આવેલા નિર્ણયોનો, નેટ પરિણામ એ છે કે કલમ ૨૩૩ (૨) રાજ્ય અથવા સંઘ હેઠળ નાગરિક પદ ધારણ કરતાં તમામ વ્યક્તિઓને અયોગ્ય ઠરાવે છે, જેમ તે પાત્રતા ગણતરી માટે નિર્ધારિત તારીખે સાત વર્ષથી ઓછી વકીલાતનો વ્યવહાર ધરાવતા તમામ વકીલોને પણ અયોગ્ય ઠરાવે છે. તેવી જ રીતે, ન્યાયિક સેવામાં રહેલી વ્યક્તિઓ [અર્થાત્ કલમ ૨૩૬ (૨) મુજબ જિલ્લા ન્યાયાધીશ સિવાયના પદધારકો] પણ વિચારણા માટે હકદાર નથી, કારણ કે જોગવાઈ (કલમ ૨૩૩ [૨]) કોઈ પાત્રતાની શરત નિર્ધારિત કરતી નથી. શું તેનો અર્થ એ થાય કે ન્યાયિક સેવાના સભ્ય તરીકે કોઈ પણ અવધિની સેવા ધરાવતો કોઈ પણ ન્યાયિક અધિકારી કલમ ૨૩૩ (૨) હેઠળ વિચારણા માટે હકદાર છે? તેનો જવાબ સ્પષ્ટપણે નકારાત્મક છે. તેનું કારણ એ છે કે નાગરિક પદધારકોની, અથવા નાગરિક સેવામાં રહેલાઓની (રાજ્ય અથવા સંઘની), તથા સાત વર્ષની સેવા ધરાવતા વકીલોની પાત્રતા જે નકારાત્મક શબ્દરચના દ્વારા વર્ણવવામાં આવી છે. જોકે, ન્યાયિક સેવામાં રહેલાઓ બાબતે પાત્રતાની શરતો સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવામાં આવી નથી. [પરિષેદ ૨૪, ૨૫][૨૩૭-બી-ઈ; ૨૩૮-એ-ડી; ૨૩૯-એ-ઈ]૧.૨ જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે ન્યાયિક અધિકારીઓ સંબંધે

પાત્રતાની શરતો સ્પષ્ટ રીતે ન દર્શાવવાનો જે અભાવ છે, તે આ અદાલતના મતાનુસાર સ્પષ્ટપણે જ્ઞાનપૂર્વક રાખવામાં આવ્યો છે. આ વિષય ત્રણ જોગવાઈઓ દ્વારા આવરી લેવાયો છે: કલમ ૨૩૩ (૧) – જે જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ પર બઢતીનો ઉદ્દેશ કરે છે; કલમ ૨૩૪, જે કલમ ૨૩૩ (૧)ની જેમ ન્યાયિક પદો અથવા સેવાઓ (જિલ્લા ન્યાયાધીશો સિવાય) બાબતે રાજ્યપાલને નિયુક્તિ સત્તાધિકારી બનાવે છે, અને કલમ ૨૩૩ (૧)ની જેમ સંબંધિત વડી અદાલતની ભલામણને આધીન છે. આ સ્થિતિ અત્યંત નિશ્ચિત રીતે એ હકીકતથી સ્પષ્ટ થાય છે કે કલમ ૨૩૫ વડી અદાલતોમાં ન્યાયિક સેવા પર દેખરેખ અને નિયંત્રણની સત્તા નખે છે, “જેમાં રાજ્યની ન્યાયિક સેવાથી સંબંધિત અને જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદથી નીચું કોઈપણ પદ ધારણ કરતી વ્યક્તિઓની બદલી અને બઢતી, તથા તેમને રજાની મંજૂરીનો પણ સમાવેશ થાય છે.” તેનો અનુસંગ એવો છે કે જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે, તેમજ અન્ય ન્યાયિક પદો માટે, રાજ્યપાલ નિયુક્તિ સત્તાધિકારી છે; બંને પદો વડી અદાલત સાથે પૂર્વ પરામર્શ કર્યા પછી જ ભરવાના છે, અને મહત્વપૂર્ણ રીતે, ન્યાયિક અધિકારીઓને જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદે બઢતી આપવાની પ્રક્રિયા વડી અદાલતે ઘડેલા નિયમો દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે. સંવિધાન રચયિતાઓએ જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ પર નિયુક્તિના બે સ્ત્રોતો વચ્ચે સ્પષ્ટ ભેદ આંકવાનો ઇરાદો રાખ્યો હતો. એક તરફ, એટલે કે વડીલો માટે, પાત્રતા નકારાત્મક શબ્દરચનામાં દર્શાવવામાં આવી હતી, અર્થાત્ સાત વર્ષથી ઓછી ન હોય તેવી વડીલાતનો

વ્યવહાર; જ્યારે ન્યાયિક અધિકારીઓ માટે, કલમ ૨૩૩ (૨) માં કોઈ પાત્રતાની શરત નિર્ધારિત કરવામાં આવી નહોતી: તેનો સ્પષ્ટ અર્થ એ હતો કે તેઓ નિયુક્ત થવા માટે પાત્ર નહોતા (દ્વારા

સીધી ભરતી) કારણ કે તેઓ ન્યાયિક સેવામાં પ્રવેશ્યા પછી સાત વર્ષના વ્યવસાય ધરાવતા વકીલો તરીકે ગણાવી શકાય તેમ નહોતા અને ગણાવી શકાય નહીં. તેમની નિમણૂક માટેનો એકમાત્ર માર્ગ, વડી અદાલત દ્વારા ઘડવામાં આવેલા નિયમો અનુસાર, ન્યાયિક સેવામાંના અધિકારીઓની (જિલ્લા ન્યાયાધીશો તરીકે) બઢતી માટેનો હતો (જેની વ્યાખ્યા અનુચ્છેદ ૨૩૬ [બી] મુજબ જિલ્લા ન્યાયાધીશ સિવાયના પદો ધારણ કરનારાઓ તરીકે કરવામાં આવી છે). [પરા ૨૬, ૨૭][૨૩૯-ઈ-એચ; ૨૪૦-એ-સી]

૧. ૩ વકીલો અને ન્યાયિક અધિકારીઓ વચ્ચે કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણ અથવા ભેદ, સ્વયંપ્રતિ, બંધારણીય રીતે માન્ય છે. આ બાબત કલમ ૨૩૩ના સાદા વાંચનથી જ સ્પષ્ટ થાય છે. પ્રથમ, કલમ ૨૩૩(૧)માં નિમણૂકો તેમજ બઢતી બંનેની વાત કરવામાં આવી છે. બીજું, કલમ ૨૩૩(૨)માં બે વર્ગોના વર્ણનથી આ વર્ગીકરણ સ્પષ્ટ થાય છે: એક તો “જે પહેલાથી જ સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં ન હોય” અને બીજો “જો તે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ સુધી વકીલ અથવા પ્લીડર તરીકે રહ્યો હોય”. બંને વર્ગોને “નિમણૂક માટે વડી અદાલત દ્વારા ભલામણ કરાયેલ” હોવું જરૂરી છે. અહીં ઉદ્દેશ એવો હતો કે બંને કિસ્સાઓમાં સ્પષ્ટ અપવર્જનો હતા, એટલે કે

સાત વર્ષથી ઓછી વકીલાતનો અનુભવ ધરાવતા વકીલો (જેનો વલોણો એવો થાય છે કે સાત વર્ષથી વધુ પ્રેક્ટિસ ધરાવતા પાત્ર હતા) અને રાજ્ય અથવા સંઘ હેઠળ નાગરિક હોદ્દા ધરાવતા વ્યક્તિઓ. ન્યાયિક અધિકારીઓનો અપવાદ રાખવાનો અર્થ માત્ર એટલો હતો કે તેમામાંથી જે બઢતી માટે ભલામણ પામે, તેને રાજ્યપાલ દ્વારા એવી રીતે નિમણૂક કરી શકાય. તેમની બઢતી માટેની શરતો ઘડવાનો અધિકાર વિશેષરૂપે વડી અદાલતોને સોંપવામાં આવ્યો હતો. કારણ કે બંધારણ પોતે જ એક તરફ વકીલો અને બીજી તરફ ન્યાયિક અધિકારીઓ વચ્ચે ભેદ કરે છે, તેથી ભેદભાવનો તર્ક સારવિહીન છે. આજે પણ દરેક રાજ્યમાં ન્યાયિક અધિકારીઓને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે બઢતી દ્વારા નિમણૂક માટે, તે હોદ્દા સંબંધિત સંવર્ગના ૭૫% હિસ્સા સુધી, વિચારણા માટે પાત્રતા છે. તેથી એવું ઠરાવવામાં આવે છે કે જરૂરી કક્ષાની પરિષ્ઠતા અથવા પ્રેક્ટિસ ધરાવતા વકીલો માટે અનામત રાખવામાં આવેલા હિસ્સામાં જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે ન્યાયિક અધિકારીઓને વિચારણાથી નિયમો દ્વારા બહાર રાખવું, કલમો ૨૩૩-૨૩૫ના આદેશને અનુરૂપ છે, અને તે નિયમો માન્ય છે. [ફકરા ૩૦, ૩૧][૨૪૧- એ-ડી, જી-એચ]

૧. જ આ અદાલતનો એવો પણ મત છે કે જો કોઈ રાજ્યના નિયમો ન્યાયિક અધિકારીઓને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની નિમણૂક માટે અનામત હિસ્સામાં સ્પર્ધા કરવાની પરવાનગી આપે, તો તેઓ પડકારપાત્ર બને છે. આ

નિષ્કર્ષનું કારણ એ છે કે જ્યાં ક્ષિભાજન જાળવવામાં આવે છે અને નિમણૂક માટે બે ભિન્ન સ્ત્રોતોની કલ્પના કરવામાં આવે છે, જેમ કે વર્તમાન મામલામાં, ત્યાં માત્ર ન્યાયિક અધિકારીઓને વકીલો માટે અનામત રાખવામાં આવેલા હિસ્સામાં સ્પર્ધા કરવાની પરવાનગી આપવાથી શક્ય છે કે સાત અથવા વધુ વર્ષોની પ્રેક્ટિસ ધરાવતા વકીલોની શ્રેણીમાંથી કોઈપણ વ્યક્તિ પસંદ ન થાય. આ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩ (૨) ના શબ્દપ્રયોગ અને આદેશના વિરુદ્ધ હશે, જેમાં એવી ઉમેદવારવર્ગની કલ્પના કરવામાં આવી છે કે તેઓ હંમેશા પાત્ર રહેશે અને જિલ્લા ન્યાયાધીશનું પદ ધારણ કરશે. બંને સ્ત્રોતો માટે સ્પષ્ટ હિસ્સાઓ વડી અદાલતો દ્વારા અનામત રાખવામાં આવ્યા છે. જો એક પ્રવાહ અથવા સ્ત્રોતના વ્યક્તિઓને, અર્થાત્ ન્યાયિક અધિકારીઓને, બીજા માટે અનામત રાખવામાં આવેલા હિસ્સામાં (અર્થાત્ વકીલો માટે) સ્પર્ધા કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે અને તેનો વિપરીત ઉપાય, અર્થાત્ વકીલોને ન્યાયિક અધિકારીઓ માટે અનામત રાખવામાં આવેલા હિસ્સામાં સ્પર્ધા કરવાની મંજૂરી, જે અશક્ય છે, ઉપલબ્ધ ન હોય, તો તેનું પરિણામ સ્પષ્ટ દરજ્જાકીય ભેદભાવરૂપ થશે. બીજી એક મજબૂત કારણસર પણ અમે આ નિષ્કર્ષે પહોંચીએ છીએ. બંધારણ નિર્માતાઓ જાણતા હતા કે ન્યાયતંત્ર સ્વતંત્ર હોવું જોઈએ અને સાથે સાથે વિચાર તથા અભિગમની વિવિધતાનું પણ પ્રતિબિંબિત કરવું જોઈએ. આ બાબત નીચલા અને ઉચ્ચ બંને ન્યાયતંત્રના દરેક સ્તરે નિમણૂકો સંબંધિત પાત્રતાની શરતોમાં સ્પષ્ટ રીતે વ્યક્ત થાય છે: જિલ્લા અદાલત, વડી અદાલતો

અને સર્વોચ્ચ અદાલત. આ દરેક સંસ્થાઓમાં ન્યાયિક પદો બાબતે, બંધારણ વકીલમંડળના સભ્યોમાંથી નિમણૂકો કરવાની સગવડ આપે છે, કારણ કે તેના રચયિતાઓને સ્પષ્ટ ભાન હતું કે પ્રેક્ટિસ કરતા વકીલો સ્વતંત્રતાનું પ્રતિબિંબ હોય છે અને તેઓ એક ઉપયોગી લક્ષણ પ્રદાન કરી શકે છે, અર્થાત્ અલગ રીતે વિચારવાની ક્ષમતા અને કાયદા તથા બંધારણની વ્યાખ્યા અંગે નવતર અભિગમ, જે ન્યાયતંત્રની સશક્તતા તેમજ સમગ્ર સમાજ માટે અનિવાર્ય છે. આ દૃષ્ટિકોણને અનુચ્છેદ ૨૧૭ (૨) વધુ મજબૂતી આપે છે, જે વકીલ અદાલતના ન્યાયાધીશના પદ માટે નિમણૂક કરી શકાય એવા બે સ્ત્રોતો નિર્ધારિત કરે છે: પ્રથમ, રાજ્યની ન્યાયિક સેવાનો સભ્ય [અનુચ્છેદ ૨૧૭ (એ)] અને દસ વર્ષનો અનુભવ ધરાવતા વકીલ [અનુચ્છેદ ૨૧૭ (બી)]. સર્વોચ્ચ અદાલત માટે અનુચ્છેદ ૧૨૪ (૩) (એ) વકીલ અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે પાંચ વર્ષનો અનુભવ ધરાવતા વ્યક્તિના વિચારને સક્ષમ બનાવે છે; અનુચ્છેદ ૧૨૪(૩) (બી) કોઈપણ વકીલ અદાલતમાં વકીલમંડળમાં દસ વર્ષનો અનુભવ ધરાવતા વકીલના વિચારને સક્ષમ બનાવે છે; અનુચ્છેદ ૧૨૪(૩)(સી) વિખ્યાત ન્યાયશાસ્ત્રીના વિચારને સક્ષમ બનાવે છે. મહત્વપૂર્ણ રીતે, વકીલમંડળમાં નિર્ધારિત અનુભવ ધરાવતા વકીલો બંધારણની સ્પષ્ટ જોગવાઈઓ દ્વારા [અનુચ્છેદો ૨૩૩ (૨), અનુચ્છેદ ૨૧૭ (બી)]

અને અનુચ્છેદ ૧૨૪ (૩) (બી)] અનુક્રમે જિલ્લા અદાલતો, વકીલ અદાલતો અને સર્વોચ્ચ અદાલત માટે નિયુક્તિ માટે વિચારણા પાત્ર છે. જોકે, ન્યાયિક

સેવાના સભ્યોને અનુક્રમે માત્ર જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે (બઢતી દ્વારા) અને વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકેની નિયુક્તિ માટે જ વિચારણા કરી શકાય. ન્યાયિક સેવાના સભ્યોને સર્વોચ્ચ અદાલતમાં નિયુક્તિ માટે વિચારણા કરી શકાતી નથી. તે જ રીતે, બારમાં પ્રેક્ટિસ ન હોય અને ન્યાયિક સેવામાં કોઈ અનુભવ ન હોય એવા શિક્ષણવિદો અથવા પ્રતિષ્ઠિત કાયદાશાસ્ત્રીઓની જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે અથવા વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકેની નિયુક્તિ માટે વિચારણા કરી શકાય. [પરિચ્છેદો ૩૨-૩૪][૨૪૨-એ-એચ; ૨૪૩-એ-બી]

૧. ૫ આ અદાલતના મત મુજબ, સંવિધાન રચયિતાઓએ સચેત રીતે એવી ઈચ્છા વ્યક્ત કરી હતી કે બારના સભ્યોને ત્રણેય સ્તરે, અત્રે કે જિલ્લા ન્યાયાધીશો તરીકે, વડી અદાલતોમાં અને આ અદાલતમાં, નિમણૂક માટે વિચારવામાં આવે. તેનું કારણ એ હતું કે કાનૂની અદાલતોમાં પ્રેક્ટિસ કરતા વકીલોનો તેમની સેવાઓની જરૂરિયાત ધરાવતા લોકો સાથે સીધો સંબંધ હોય છે; અદાલતોના કાર્યપ્રણાલી વિષે તેમના અભિપ્રાયો સતત ગતિશીલ સ્વરૂપના હોય છે. કોઈપણ રાજ્યની ન્યાયિક સેવાના સભ્યોને, અનુચ્છેદ ૨૩૩ હેઠળ, પાત્ર એડવોકેટોમાંથી નિમણૂક માટે અનામત રાખવામાં આવેલ હિસ્સામાં, જિલ્લા ન્યાયાધીશના કેડરમાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓ માટે નિમણૂકનો દાવો કરવાનો અધિકાર નથી. વિજય કુમાર મિશ્રા પ્રકરણમાં, ઉમેદવારની પાત્રતાના વિચારને પસંદગીના તબક્કે અને નિમણૂકના સમયે ગણતરીમાં લેવાની પાત્રતા વચ્ચે જે

ભેદ કરવામાં આવ્યો છે, તેટલી હદ સુધી તે નિર્ણય ખોટો છે. આ સિદ્ધાંતને સમર્થન આપતો સ્પષ્ટ અધિકૃત નિર્ધારણ ઉપલબ્ધ છે કે કોઈપણ ઉમેદવારની પાત્રતા તેની પસંદગીની તારીખથી નહીં, પરંતુ નિયમો અથવા પદ માટેની જાહેરાતના આધારે ગણવામાં આવવાની હોય છે. તેથી, વિજય કુમાર મિશ્રા પ્રકરણમાં કરાયેલ આ અવલોકન કે “આવા વ્યક્તિનો, જાહેર સેવામાં કોઈપણ પદ માટેની નિમણૂક બાબતે રાજ્ય દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવાનો અધિકાર (પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવા માટેની પાત્રતા સંબંધિત ઉંમર, શૈક્ષણિક લાયકાત વગેરે જેવી અન્ય ચુકિતસંગત શરતોને આધીન) અને વિચારણા મેળવવાનો અધિકાર, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ હેઠળ સુનિશ્ચિત કરવામાં આવ્યો છે” — યોગ્ય નથી. આદરપૂર્વક કહીએ તો, પાત્રતાના સંદર્ભમાં “પસંદગી” અને “નિમણૂક” વચ્ચે જે ભેદ ઊભો કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે, તે આધારવિહોળો છે. વિજય કુમાર મિશ્રા, જેટલી હદ સુધી તે અશોક કુમાર શર્મા પ્રકરણના વિરુદ્ધ છે, ખાસ કરીને સાત વર્ષના વ્યવસાયનો અનુભવ ધરાવતા વકીલો માટે અનામત રાખવામાં આવેલ હિસ્સામાંથી જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે ન્યાયિક સેવાના સભ્યો એવા ઉમેદવારોની પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગીદારી બાબતે, ખોટી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો. તે હદ સુધી, વિજય કુમાર મિશ્રા પ્રકરણનો નિર્ણય ફગાવવામાં આવે છે. [પરા ૩૫-૩૭][૨૪૩-સી-જી; ૨૪૪-જી-એચ; ૨૪૫-એ, ઈ]

વિજય કુમાર મિશ્રા અને અન્ય વિ. પટણા સ્થિત ન્યાયવ્યવસ્થાની વડી
અદાલત અને અન્ય (૨૦૧૬) ૯ એસ.સી.સી. ૩૧૩ : [૨૦૧૬] ૩
એસ.સી.આર. ૮૦૬ – નામંજૂર કરવામાં આવેલો છે.

૧. ૬ અનુચ્છેદ ૨૩૩ હેઠળ, ન્યાયિક અધિકારી, ભલે તેને અથવા તેને
અગાઉ સાત વર્ષની પ્રેક્ટિસ ધરાવતા વકીલ તરીકેનો અનુભવ હોય કે ન હોય,
જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદની કોઈપણ ખાલી જગ્યાની નિમણૂક માટે અરજી કરી
શકતા નથી અને સ્પર્ધા કરી શકતા નથી; તે અથવા તેની તે પદ પર બિરાજમાન
થવાની તક બઢતી દ્વારા જ હશે, જે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૪ તથા
અનુચ્છેદ ૩૦૯ના ઉપબંધ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો અનુસાર રહેશે.
[પરા ૩૮][૨૪૫-એફ-જી]

ચંદ્ર મોહન વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય [૧૯૬૭] ૧ એસ.સી.આર.
૭૭ : એ.આઈ.આર. ૧૯૬૬ એસ.સી. ૧૯૮૭; આસામ રાજ્ય અને અન્ય
વિ. એસ.એન. સેન અને અન્ય [૧૯૭૨] ૨ એસ.સી.આર. ૨૫૧ –
અનુસરવામાં આવ્યું.

સત્ય નારાયણ સિંહ વિ. અલ્હાબાદ સ્થિત ન્યાયપ્રશાસનની વડી અદાલત
અને અન્ય. (૧૯૮૫) ૧ એસ.સી.સી. ૨૨૫ : [૧૯૮૫] ૨
એસ.સી.આર. ૧૧૨; દીપક અગ્રવાલ વિ. કેશવ કૌશિક અને અન્ય.

(૨૦૧૩) ૫ એસ.સી.સી. ૨૭૭ : [૨૦૧૩] ૧ એસ.સી.આર. ૪૦૨; પશ્ચિમ
બંગાળ રાજ્ય વિ. નૃપેન્દ્ર નાથ બાગચી [૧૯૬૬] ૧ એસ.સી.આર. ૭૭૧;

પંજાબ અને હરિયાણાની વડી અદાલત વગેરે વિ. હરિયાણા રાજ્ય
[૧૯૭૫] ૩ એસ.સી.આર. ૩૬૫; ચંદ્રમૌલેશ્વર પ્રસાદ વિ. પટણા વડી
અદાલત [૧૯૭૦] ૨ એસ.સી.આર. ૬૬૬; આસામ રાજ્ય વિ. રંગા
મહમ્મદ [૧૯૬૭] ૧ એસ.સી.આર. ૪૫૪;

અશોક કુમાર શર્મા અને અન્ય વિ. ચંદર શેખર અને અન્ય (૧૯૯૭) ૪
એસ.સી.સી. ૧૮ : [૧૯૯૭] ૨ એસ.સી.આર. ૮૯૬ – પર આધાર રાખવામાં
આવ્યો.

રામેશ્વર દયાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ એસ.સી. ૮૧૬ :

[૧૯૬૧] એસ.સી.આર. ૮૭૪; મહેશ ચંદ્ર ગુપ્તા વિ. ભારત સંઘ અને
અન્ય. (૨૦૦૯) ૮ એસ.સી.સી. ૨૭૩ : [૨૦૦૯] ૧૦ એસ.સી.આર.
૯૨૧ હરિયાણા રાજ્ય વિ. ઇન્દર પ્રકાશ આનંદ એચ.સી.એસ.

અને અન્ય. [૧૯૭૬] ૨ એસ.સી.આર. ૯૭૭; ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ’
એસોસિયેશન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨૦૧૦) ૧૫ એસ.સી.સી.
૧૭૦; યુ.પી. પબ્લિક સર્વિસ કમિશન વિ. અલ્પના (૧૯૯૪) ૨
એસ.સી.સી. ૭૨૩ :

[૧૯૯૪] ૧ એસ.સી.આર. ૧૩૧; ભુપિંદરપાલ સિંહ અને અન્ય વિ. પંજાબ
રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૦૦) ૫ એસ.સી.સી. ૨૬૨ – નો ઉલ્લેખ કરવામાં
આવ્યો.

પ્રસંગ કાનૂન સંદર્ભ

અરુણ મિશ્રા, ન્યાયાધીશના ચુકાદામાં (તેમના સ્વ માટે તથા વિનીત સરણ, ન્યાયાધીશ માટે)

[૧૯૬૧] એસ.સી.આર. ૮૭૪ અનુસરવામાં આવ્યો પરા ૨

[૧૯૬૭] ૧ એસ.સી.આર. ૭૭ અનુસરાયો પરિચ્છેદ ૨

[૧૯૮૫] ૨ એસ.સી.આર. ૧૧૨ પરિચ્છેદ ૨ માં આધારરૂપ માનવામાં આવ્યો

[૧૯૭૫] ૩ એસ.સી.આર. ૩૬૫ નો પરિચ્છેદ ૩ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૨૦૦૨] ૨ એસ.સી.આર. ૭૧૨ પર પરિચ્છેદ ૩ માં આધાર રાખવામાં આવ્યો

[૨૦૧૬] ૩ એસ.સી.આર. ૮૦૬ નામંજૂર કરવામાં આવ્યો ફરો ૪

[૨૦૧૩] ૧ એસ.સી.આર. ૪૦૨ પર ફરો ૫ માં આધાર રાખવામાં આવ્યો

(૨૦૧૦) ૧૫ એસીસીસી ૧૭૦નો પરિચ્છેદ ૫માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૧૯૯૮] ૨ સપ્લ. એસ.સી.આર. ૧૮૭ પર ફરો ૨૩ માં આધાર રાખવામાં આવ્યો

(૨૦૧૦) ૧૫ એસસીસી ૧૭૦ નો પરા ૨૫ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે

[૧૯૯૧] ૨ એસ.સી.આર. ૪૨૪ નો પેરા ૨૬ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૨૦૧૪] ૪ એસ.સી.આર. ૫૬૨ પર પરિચ્છેદ ૩૪ માં આધાર રાખવામાં આવ્યો

[૨૦૦૯] ૩ એસ.સી.આર. ૫૫૫ પરા ૩૪ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો

[૧૯૭૦] ૨ એસ.સી.આર. ૯૨૮ નો પરા ૩૫ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૧૯૯૧] ૨ સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૨૦૬ નો પરા ૩૮ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

(૧૯૯૮) ૮ એસસીસી ૭૭૧નો પરિચ્છેદ ૩૯માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૧૯૭૬] ૧ એસ.સી.આર. ૬૨૦ નો ફકરા ૪૦ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે

એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ એસ.સી. ૧૪૮૨ નો પરા ૪૧ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે।

[૧૯૭૦] ૩ એસ.સી.આર. ૩૫૪ નો પરિચ્છેદ ૪૨ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે

[૨૦૦૦] ૨ એસ.સી.આર. ૨૯૯ નો પરા ૪૩ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ, ન્યાયાધીશના ચુકાદામાં (પૂરક)

[૧૯૬૧] એસ.સી.આર. ૮૭૪ નો પેરા ૨ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૧૯૬૭] ૧ એસ.સી.આર. ૭૭ અનુસરવામાં આવ્યો ફકરો ૨

- [૧૯૮૫] ૨ એસ.સી.આર. ૧૧૨ પર ફકરા ૨માં નિર્ભરતા રાખવામાં આવી
- [૨૦૧૩] ૧ એસ.સી.આર. ૪૦૨ પર પરિચ્છેદ ૨ માં આધાર રાખવામાં આવ્યો
- [૨૦૧૬] ૩ એસ.સી.આર. ૮૦૬ નામંજૂર કરાયું ફકરો ૨
- [૨૦૦૯] ૧૦ એસ.સી.આર. ૯૨૧ નો પેરા ૪ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
- [૧૯૬૬] ૧ એસ.સી.આર. ૭૭૧ પર પરિચ્છેદ ૧૧ માં આધાર રાખવામાં આવ્યો
- [૧૯૭૫] ૩ એસસીઆર ૩૬૫ ફકરો ૧૧ માં આધારિત
- [૧૯૭૬] ૨ એસ.સી.આર. ૯૭૭નો પરિચ્છેદ ૧૧માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
- [૧૯૭૨] ૨ એસ.સી.આર. ૨૫૧ અનુસરવામાં આવ્યો પરા ૧૨
- [૧૯૭૦] ૨ એસ.સી.આર. ૬૬૬ ફકરો ૨૪ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો
- [૧૯૭૬] ૧ એસ.સી.આર. ૪૫૪ પર ફકરા ૨૪માં આધાર રાખવામાં આવ્યો
- (૨૦૧૦) ૧૫ એસસીસી ૧૭૦ નો ઉલ્લેખ પરિચ્છેદ ૩૧ માં કરવામાં આવ્યો
- [૧૯૯૭] ૨ એસ.સી.આર. ૮૯૬ પર પરિચ્છેદ ૩૬ માં અવલંબ રાખવામાં આવ્યો
- [૧૯૯૪] ૧ એસ.સી.આર. ૧૩૧ નો પરિચ્છેદ ૩૬ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

(૨૦૦૦) ૫ એસ.સી.સી. રફરનો પરિચ્છેદ ૩૬માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
નાગરિક અપીલીય/મૂળ/અંતર્નિહિત અધિકારક્ષેત્ર: નાગરિક અપીલ નં.
૨૦૨૦ની ૧૬૯૮.

નવી દિલ્હી ખાતેની દિલ્હીની વડી અદાલતના લેખિત અરજિ (સિવિલ)
નં. ૯૩૦૩ ઓફ ૨૦૧૪ માં તા. ૧૯.૦૨.૨૦૧૫ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી

સાથે

દીવાની અપીલ નં. ૧૬૯૯, ૧૭૦૦, ૧૭૦૧, ૧૭૦૨, ૧૭૦૭, ૧૭૦૩,
૧૭૦૪, ૧૭૦૬, ૧૭૦૫ / ૨૦૨૦ ની.

રિટ અરજી (સિવિલ) નં. ૭૭, ૧૩૦, ૪૦૫, ૪૧૪, ૪૨૩, ૬૦૦, ૫૯૮,
૬૦૧, ૬૦૨, ૭૩૩ / ૨૦૧૬ ની, ૧૮૯, ૨૨૨, ૩૧૬, ૩૩૪, ૩૭૧ /
૨૦૧૭ ની, ૯૬, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૮, ૧૧૦, ૧૦૬, ૧૪૬, ૧૨૩, ૧૨૪,
૧૩૮, ૧૫૫, ૧૪૫, ૧૫૮, ૧૭૪, ૨૯૧, ૨૮૭, ૩૫૨, ૩૮૭, ૩૯૨, ૩૯૬,
૫૩૦, ૫૧૯, ૫૩૫, ૫૮૧, ૫૭૮, ૬૧૨, ૬૨૯, ૫૯૬, ૬૧૬, ૬૩૨, ૬૦૮,
૬૨૮, ૬૧૭, ૬૨૪, ૬૩૧, ૬૩૫, ૬૩૬, ૬૪૧, ૬૪૨, ૬૩૯, ૬૪૦, ૬૫૦,
૬૪૪, ૬૫૮, ૬૫૯, ૬૮૦, ૬૭૧, ૬૭૭, ૬૮૧, ૬૮૬, ૭૦૩, ૬૯૬, ૭૧૭,
૭૨૮, ૭૨૬, ૭૨૭, ૧૨૭૨, ૧૩૦૨ / ૨૦૧૮ ની, ૬૫૬, ૭૪૪, ૯૯૯,
૧૦૫૪, ૧૦૫૩, ૧૦૮૦, ૧૦૭૩, ૧૦૮૯, ૧૦૮૬, ૧૧૫૦, ૧૨૬૬ /
૨૦૧૯ ની, ટી.પી. (સી) નં. ૨૭૨ / ૨૦૧૮ ની, અવમાનના અરજી (સી) નં.
૧૦૨૩ / ૨૦૧૯ ની રિટ અરજી (સી) નં. ૪૧૪ / ૨૦૧૬ માં.

એ. એન. એસ. નાડકર્ણી, એએસજી, આશિષ કુમાર, એએજી, સુનીલ ફર્નાન્ડિસ, એએજી, એમપી, સુશ્રી વિભા દત્તા મજીજા, સુશ્રી કિરણ સૂરી, પી. વી. સુરેન્દ્રનાથ,

એ. મારિયારપુથમ, એસ. આર. સિંહ, પ્રવિણ એચ. પારેખ, સુશ્રી પ્રિયા હિંગોરાણી, શેખર નફાડે, જયદીપ ગુપ્તા, ડૉ. કે. પી. કાયલાસનાથ પિલ્લૈ, સુશ્રી અંજના પ્રકાશ, આર. વેંકટરમણી, રિતિન રાજ, કે.ટી.એસ. તુલસી, અજિત ક. સિંહા, વી. ગિરી, રાજીવ દત્તા, પી. રવિન્દ્રન, પુરુષૈન્દ્ર કૌરવ, જયંત ભૂષણ, પી.એસ. પટવાલિયા, પરિષ્ક વકીલો, સંતોષ કુમાર, દીપક આનંદ, ભારત સિંહ, સુશ્રી રશ્મિ માલહોત્રા, સુશ્રી પ્રેરણા કુમારી, એમ. કે. મરોરિયા, બી. વી. બલરામ દાસ, ઐશ્વર્ય કુમાર, સુશ્રી રેસ્મિથા આર. ચંદ્રન, સાવન કુમાર શુક્લા, બિજુ જોસેફ, આનંદ ડી. એન. રાવ, વેંકટેશ રાવ, રાહુલ મિશ્રા, સુશ્રી સંગીતા એમ. આર., સુશ્રી અવની શર્મા, આદર્શ ઉપાધ્યાય, ક્ષત્રશાલ રાજ, સુશ્રી તાન્યા ચૌધરી, સુશ્રી નિતિકા પાંડે, નિખિલ રામદેવ (મેસર્સ પારેખ એન્ડ કો. માટે), વિવેક સિંહ, અશ્વની કુમાર દુબે, પંકજ શર્મા, પ્રશાંત કુમાર ઉમરાવ, સંદીપ ક. મિશ્રા, ચંદ્ર શેખર મિશ્રા, અશિષ્ટ ચૌબે, સુશ્રી એસ. લક્ષ્મી અચ્ચર, સુશ્રી ઐશ્વર્ય દાશ, ડી.કે. દેવેશ, યુ.પી. સિંહ, એ.બી. સિંહ, પીયૂષ ઉપાધ્યાય, કુણાલ ચેટર્જી, સુશ્રી મૈત્રેયી બેનર્જી, પ્રદીપ સી., એ. વેનાયગમ બાલન, સુશ્રી વી. એસ. લક્ષ્મી, જરતાબ અનવર, પી. પ્રભાકર, ડી. શ્રીનિવાસ, એ. વેંકટેશ્વર રાવ, અલ્જો કે. જોસેફ, સુશ્રી શેલ્ના કે., સિદ્ધાર્થ ઝા, દીપક ગોયલ, સુશ્રી એસ.

જાનની, કમલ કુમાર પાંડે, જિતેન્દ્ર ક. યાદવ, અનુરાગ સિંહ, સુશ્રી નિકિતા પાંડે (મેસર્સ પારેખ એન્ડ કો. માટે), ટી.જી.એન. નાયર, અર્જુન ગર્ગ, એસ. મહેશ સહસ્રનામન, અનુરાધા મિશ્રા, એ.વી. રંગમ, બી.એ. રંગનાથન, રૌનક જૈન, કેતન પોલ, તુષાર ભૂષણ, અમર્ત્ય ભૂષણ, તુષાર બક્ષી, શોભિત સિંહ, સુશ્રી હર્ષિકા વર્મા, અક્ષય ચઢ્ઢા, ધ્રુવ શેરોન, એ. પી. માયી, સુશ્રી દીપાન્વિતા પ્રિયંકા, એ. રાજારાજન, હિમાંશુ શર્મા, સુશ્રી આદિતિ શર્મા, સીતારામ શર્મા, રામ નિવાસ શર્મા, સુશ્રી અર્યના પાઠક દવે, મનોજ ગોયલ, એ. કુમાર, વજી: શક્તીક, હરીશ પાંડે, યુગુસ મલિક, અનીશ મહેશ્વરી, સુશ્રી સરોજ બાલા, અમન મલિક, સમીર મલિક, રોહિત કે. સિંહ, દુષ્યંત કુમાર, ટી. વી. જયોર્જ, ગોવિંદ નારાયણ કૌશિક, સુશ્રી નેહા દત્ત શર્મા, વી. સુશાંત, રામ નરેશ યાદવ, અપૂર્વ કુરુપ, સુશ્રી ઉપમા ભટ્ટાચારજી, વિજય પ્રતાપ સિંહ, હિતેશ કુમાર શર્મા, અખિલેશ્વર ઝા, મનોજ શ્રીવાસ્તવ, રાકેશ કુમાર, પંકજ કુમાર મિશ્રા, સંજય કુમાર દુબે, સુશ્રી અર્યના મિશ્રા, સુશ્રી નુપુર કુમાર, ઝીશાન દીવાન, પ્રસ્તુત દલવી, રાહુલ કૌશિક, કે. પરમેશ્વર, એમ. વી. મુકુંદા, જી. પ્રકાશ, જિષ્ણુ એમ. એલ., શ્રીમતી પ્રિયંકા પ્રકાશ, શ્રીમતી બીના પ્રકાશ, સુશ્રી ઉત્ત્ા બબ્બર, સુશ્રી ભાવના દુહૂન, માનન બન્સલ, અમોલ બી. કરંદે, રવિન્દ્ર એચ., રાહુલ ચિટનિસ, આદિત્ય એ. પાંડે, સચિન પાટીલ, સુશ્રી નિધિ, વૈસલ દાથન, અર્જુન ગર્ગ, દેવાંશ શ્રીવાસ્તવ, રતિ ટંડન, પી. પ્રભાકર, ડી. શ્રીનિવાસ, સંજીવ કુમાર, અનુરાગ દુબે, સુશ્રી છાયા કુમારી, ભૂપેન્દ્ર ક. ભારદ્વાજ, એસ. આર.

સેટિયા, કુઝૈલ અહમદ અય્યુબી, અબ્દુલ કાદિર, સુશ્રી આદિતિ ગુપ્તા, અંકુર
 છિબર, આર.સી. કૌશિક, યશવર્ધન, જગજીત સિંહ છાબરા, આલોક કુમાર,
 સદાશિવ, શાંતનુ કુમાર, શક્તિ વર્ધન, અજય ક. તાલેસરા, હિમાંશુ મેહરા, સુશ્રી
 વૈશાલી ગુપ્તા, અભિષેક આત્રીય, સુશ્રી વિદ્યોત્તમા, અરવિંદ ગુપ્તા, સમીર કુમાર
 તિવારી, મહેશ ચૌરસિયા, સુજિત કુમાર, સંજીવ કુમાર વર્મા, અનિલ કુમાર
 સાહુ, રાકેશ કુમાર, અજય કુમાર સિંહ, વિનય કુમાર, અજય બન્સલ, સંજય ક.
 વિસેન, શ્રીમતી વીણા બન્સલ, ગૌરવ યાદવા, અનિમેષ કુમાર, એમ. કુમાર,
 નિશાંત કુમાર, અંબુજ દિક્ષિત, સુશ્રી એકતા ભારતી, નીરજ શેખર, યુનુસ
 મલિક, અનીશ મહેશ્વરી, સુશ્રી ખુશાલી, એમ.એન.એ. ચૌધરી, જી.એન. રેડ્ડી,
 ટી. વિજય ભાસ્કર રેડ્ડી, સુશ્રી દેબજાની દાસ પી., રાજીવ કટારિયા (મેસર્સ
 દિલ્હી લો ચેમ્બર્સ માટે), શેખર જી દેવસા, મનીષ તિવારી, લવ કુમાર (મેસર્સ
 દેવસા એન્ડ કો. માટે), એમ.સી. ધીંગરા, અનુરાગ શુક્લા, ગૌરવ ધીંગરા, કંદ્રા
 ઇન્દિરા, અભિષેક, સુશ્રી દીપ્તિ રાજ, નીરજ ગુપ્તા, સુશ્રી અંશુ ગુપ્તા, ગૌરવ
 કુમાર, સુશ્રી રચના શ્રીવાસ્તવ, પંકજ ક. મિશ્રા, સુચિ સિંહ, સંજય ક. યાદવ,
 અશોક કુમાર, દેવપ્રત, ઋષભ સંચેતી, સુશ્રી પદ્મા પ્રિયા, અંચિત ભંડારી (કે.
 પારિવેન્ધન માટે), અમિતાનંદ તિવારી, આશુતોષ ઝા, આશુતોષ ગુપ્તા, સુનીલ
 કે. જૈન, સુશ્રી અનુભા અગ્રવાલ, અનુજ પ્રકાશ, પાંશુલ ચંદ્રા, સુશ્રી આદિતિ
 કુમાર, કે. મુરલી મનોહર, અખિલેશ ત્રિપાઠી, સુશ્રી પૂજા, રવિ એસ. ઝા, ડી.કે.
 ત્રિપાઠી, શૈલેશ મડિયાલ, કાર્તિક આનંદ, સુધાંશુ પ્રકાશ, દયા કૃષ્ણ શર્મા,

રવિન્દ્ર એસ. ગરિયા, સુભાશિષ ભૌમિક, રાજીવ રંજન દ્વિવેદી, અભિષેક, અજય પાલ, પ્રણબ પ્રકાશ, રાજેશ શ્રીવાસ્તવ, સંજય કુમાર દુબે, નીરજ શેખર, અરવિંદ ગુપ્તા, શાંતનુ કુમાર, નીરજ ગુપ્તા, પંકજ કુમાર મિશ્રા, રાકેશ કુમાર-૧, ડૉ. સુરેન્દ્ર સિંહ હૂડા, અમિત કે. નૈન, અજય કુમાર સિંહ, સતીશ કુમાર, દેવપ્રત, અશ્વની કુમાર દુબે, ગૌરવ, વેંકટેશ્વર રાવ અનુમોલુ, કુણાલ ચેટર્જી, અર્જુન ગર્ગ, વી. એન. રઘુપાથી, અશોક માથુર, અર્ધેન્દુમૌલી કુમાર પ્રસાદ, રોહિત કે. સિંહ, ગૌરવ અગ્રવાલ, સત્રી ચૌધરી, સુનીલ કુમાર જૈન, સુશ્રી હેમાંતિકા વાહી, આદર્શ ઉપાધ્યાય, અરવિંદ કુમાર શર્મા, ગુંતુર પ્રભાકર, જૉન મેથ્યુ, સંજય કુમાર ત્યાગી, વિવેક સિંહ, મૃગાંક પ્રભાકર, કૃષ્ણ કુમાર સિંહ, કુમાર દુષ્યંત સિંહ, સ્મરહર સિંહ, એમ. સી. ધીંગરા, વકીલો, હાજર રહેલ પક્ષકારો માટે.

અરજદાર-વ્યક્તિગત રીતે

અદાલતના ચુકાદાઓ નીચે મુજબ પ્રગટ કરવામાં આવ્યા હતા

અરણ મિશ્રા, ન્યાયાધીશ.

૧. આ અદાલતની દ્વિ-ન્યાયાધીશ પીઠે આ બાબતો સંદર્ભિત કરી છે.

આ બાબતોમાં સંકળાયેલ પ્રશ્ન ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩ ના અર્થઘટન અંગેનો છે, એટલે કે, બાર માટે સીધી ભરતીના માર્ગે અનામત રાખવામાં આવેલ કોટા સામે જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે અધીનસ્થ ન્યાયિક સેવાના સભ્યોની પાત્રતા અંગેનો છે. અરજદારો, જે ન્યાયિક સેવામાં

છે, તેમણે એવો દાવો કર્યો છે કે જો ન્યાયિક સેવામાં જોડાયા પહેલાં કોઈ ઉમેદવારે વકીલ તરીકે ૭ વર્ષનો વ્યવસાય પૂર્ણ કર્યો હોય, તો અરજી/નિમણૂકની તારીખે તે સંઘ અથવા રાજ્યની ન્યાયિક સેવામાં હોવા છતાં, તે બારમાંથી સીધી ભરતીના કોટા સામે પોતાનો દાવો રજૂ કરવા પાત્ર ગણાશે. બીજી એક શ્રેણી એવા વ્યક્તિઓની છે જેઓએ માત્ર ન્યાયિક સેવામાં ૭ વર્ષની સેવા પૂર્ણ કરી છે. તેમનો દાવો છે કે ન્યાયાધીશ તરીકેનો અનુભવ બાર સેવાના સમકક્ષ માનવો જોઈએ અને તેમને પોતાનો દાવો રજૂ કરવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ. ત્રીજી શ્રેણી સંમિશ્ર પ્રકારની છે, જેમાં એવા ઉમેદવારોનો સમાવેશ થાય છે જેઓએ ન્યાયિક અધિકારી તરીકે સેવા તથા વકીલ તરીકેના અનુભવને સંયોજિત કરીને ૭ વર્ષ પૂર્ણ કર્યા છે. તેઓ દાવો કરે છે કે ઉપરોક્ત કોટા સામે પોતાનો દાવો રજૂ કરવા તેઓ પાત્ર છે.

૨. રજૂ કરાયેલ મુખ્ય દલીલ એ છે કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) ભરતીના બે સ્ત્રોતો પ્રદાન કરે છે; એક ન્યાયિક સેવામાંથી છે, અને બીજો બારમાંથી છે. તેથી, ન્યાયિક સેવામાં રહેલ એવી વ્યક્તિ, જેણે સેવામાં જોડાયા પહેલાં બારમાં ૭ વર્ષની પ્રેક્ટિસનો અનુભવ મેળવ્યો હોય (અથવા ન્યાયિક અધિકારી તરીકેની સેવા સાથે સંયુક્ત રીતે એવો અનુભવ ધરાવતી હોય), તે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) હેઠળ એવાં હોદ્દાઓ સામે દાવો રજૂ કરી શકે છે, જે ૭ વર્ષનો એડવોકેટ/પ્લીડર તરીકેનો અનુભવ ધરાવનારાઓ માટે અનામત રાખવામાં આવ્યા હોય. આ રજૂઆત માટે આ અદાલતના રમેશ્વર દયાલ વિ. પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય,

એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ એસ.સી. ૮૧૬ તથા ચંદ્ર મોહન વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય, (૧૯૬૭) ૧ એસ.સી.આર. ૭૭ = એ.આઈ.આર. ૧૯૬૬ એસ.સી. ૧૯૮૭ના નિર્ણયો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) હેઠળ ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં સીધી ભરતીના બે સ્ત્રોતો છે; એક બારમાંથી અને બીજો સેવામાંથી. ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) અને રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત) માં સંવિધાન પીઠના નિર્ણયો બંધનકારક છે. સત્યા નરાઈન સિંહ વિ. અલ્હાબાદની જુડિકેચરની વડી અદાલત અને અન્ય, (૧૯૮૫) ૧ એસ.સી.સી. ૨૨૫માં વિપરીત અભિપ્રાય ધરાવતો નિર્ણય, જેમાં ન્યાયિક સેવાના સભ્યના અધિકારને નકારી કાઢતા અને પ્રેક્ટિસ કરતા એડવોકેટો મારફતે બારમાંથી સીધી ભરતીને મર્યાદિત કરતા ભિન્ન માર્ગ અપનાવવામાં આવ્યો હતો, તે ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) અને રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત કાનૂનને અસરકારક રીતે ક્ષીણ કરે છે.

૩. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે કલમ ૨૩૩(૧) અને ૨૩૩(૨) અન્ય બાબતો ઉપરાંત સીધી ભરતી સાથે સંબંધિત છે, જેમ કે આ અદાલતના બંધારણીય ખંડપીઠના નિર્ણયમાં, પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલત વિ. હરિયાણા રાજ્ય, (૧૯૭૫) ૧ એસ.સી.સી. ૮૪૩ માં, સ્પષ્ટ થાય છે. વિવિધ વડી અદાલતો દ્વારા બનાવવામાં આવેલા એવા નિયમો, જેના દ્વારા નીચલી ન્યાયિક સેવાના સભ્યોને ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં સીધી ભરતી માટે અયોગ્ય ઠરાવવામાં આવે છે, તે ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) અને રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત)

માં પ્રતિપાદિત કાયદા તથા કલમ ૨૩૩ માં સમાવાયેલ જોગવાઈઓ સાથે સુસંગત નથી. જે નિયમો એક પ્રવાહને સંપૂર્ણપણે બંધ કરી દે છે અને સીધી ભરતી માટે માત્ર એક જ પ્રવાહની જોગવાઈ કરે છે, તેવા સંજોગોમાં વડી અદાલતના નિયમોને કલમ ૨૩૩નું ઉલ્લંઘન કરતા હોવાથી અધિકારાતીત જાહેર કરવા પડે. આગળ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વિવિધ વડી અદાલતો દ્વારા બનાવાયેલા નિયમો સીધી ભરતીના પ્રશ્નમાં વડીલો અને ન્યાયિક સેવાના સભ્યો વચ્ચે મનસ્વી ભેદભાવ કરે છે અને તે નિયમો મનસ્વિતાની ખામીથી પીડિત છે. વધુમાં એવી રજૂઆત પણ કરવામાં આવી હતી કે ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ એસોસિયેશન વિ. ભારત સંઘ, (૨૦૦૨) ૪ એસ.સી.સી. ૨૪૭ નો નિર્ણય ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ દ્વારા આપવામાં આવ્યો છે. આ નિર્ણય આ અદાલતના અગાઉના બે બંધારણીય ખંડપીઠના ચુકાદાઓને પલટી શકતો નથી. ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ એસોસિયેશન કેસ (ઉપરોક્ત) માં અદાલતે આ આધાર પર કાર્યવાહી કરી હતી કે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં સીધી ભરતી માટે માત્ર એક જ સ્ત્રોત હતો, જે આ અદાલતની વિશાળ ખંડપીઠ દ્વારા રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત) અને ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) માં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન કરે છે. ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ એસોસિયેશન કેસ (ઉપરોક્ત) માંનો નિર્ણય અનાયાસે આપવામાં આવેલો છે અને તેને બંધનકારક કહી શકાય નહીં. સેવામાંથી અને બારમાંથી ક્વોટા પ્રણાલી તેવા લોકોને લાગુ પડશે, જેઓ તે ક્વોટા અંદર અરજી

કરે. ક્વોટા પ્રણાલી કલમ ૨૩૩(૧) અને (૨) ની બંધારણીય યોજનાને અતિક્રમિત કરી શકતી નથી.

૪. અરજદારોની તરફથી વિજય કુમાર મિશ્રા અને અન્ય વિ. પટણા સ્થિત ન્યાયવિચાર અદાલત અને અન્ય, (૨૦૧૬) ૯ એસ.સી.સી. ૩૧૩ ના નિર્ણય પર પણ આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, જેમાં એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) હેઠળ નિર્ધારિત પ્રતિબંધ માત્ર કેન્દ્ર/રાજ્ય સરકારની સેવામાં રહેલા વ્યક્તિઓની નિમણૂકને જ મનાઈ કરે છે, અને ભરતી પ્રક્રિયામાં તેમની ભાગીદારીને નહીં. આવા વ્યક્તિઓને પણ પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવાનો બંધારણીય અધિકાર છે. જો તેમની પસંદગી થાય, તો તેઓ રાજીનામું આપી પદ ગ્રહણ કરી શકે છે.

૫. બીજી તરફ, વિવિધ વડી અદાલતો તરફથી તેમજ પ્રેક્ટિસ કરતા વડીલો તરફથી એવો પ્રસ્તાવ કરવામાં આવ્યો હતો કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨)

માત્ર બારમાંથી સીધી ભરતીનો જ વિચાર કરવામાં આવ્યો છે અને સીધી ભરતીના પદ માટે વ્યક્તિ ન્યાયિક સેવામાં ન હોવી જોઈએ. તેઓને માત્ર બઢતી આપી શકાય. પોતાની સ્વેચ્છાથી તેઓ અધિનસ્ત ન્યાયિક સેવામાં જોડાઈ શકે. એકવાર એમ કર્યા પછી, નિયમોમાં જોગવાઈ કરાયેલ મુજબ તેઓને માત્ર ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં જ બઢતી આપી શકાય. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત) અને ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) મામલાઓમાં લીધેલા નિર્ણયોએ, સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોની

તરફેથી કરવામાં આવેલી દલીલોને સમર્થન આપવાને બદલે, તેનું ખંડન કર્યું છે. સત્યનારાયણ સિંહ (ઉપરોક્ત) મામલામાં આવેલ નિર્ણયમાં પણ ઉપરોક્ત નિર્ણયોનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે અને એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે કે બે અલગ પ્રવાહો છે, અને ન્યાયિક સેવાના ઉમેદવારો બારમાંથી સીધી ભરતી માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓ સામે પોતાનો દાવો રજૂ કરી શકતા નથી. આ જ પ્રકારનો કાનૂની સિદ્ધાંત આ સર્વોચ્ચ અદાલતે દીપક અગ્રવાલ વિ. કેશવ કૌશિક અને અન્ય, (૨૦૧૩) ૫ એસ.સી.સી. ૨૭૭ ના મામલામાં પણ પ્રતિપાદિત કર્યો છે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે ઓલ ઈન્ડિયા જજેસ એસોસિયેશન (ઉપરોક્ત) મામલાના નિર્ણયમાં સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોમાંથી ગુણોત્કર્ષ આધારીત બઢતી માટે એક કોટો અને બારમાંથી સીધી ભરતી માટે ૨૫% કોટો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે. ઉપરાંત, મર્યાદિત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે નિશ્ચિત કરાયેલ કોટો ઓલ ઈન્ડિયા જજેસ એસોસિયેશન વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, (૨૦૧૦) ૧૫ એસ.સી.સી. ૧૭૦ માં ઘટાડીને ૧૦% કરવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે વિવિધ વડી અદાલતો દ્વારા ઘડવામાં આવેલા નિયમો હેઠળ અલગ કોટાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, પરંતુ હવે રોસ્ટર પદ્ધતિ પણ અમલમાં છે. સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોમાંથી ભરતી થયેલા તેમજ બારમાંથી સીધી ભરતી થયેલા પદાધિકારીઓની જ્યેષ્ઠતા નક્કી કરવા માટે પણ રોસ્ટર પદ્ધતિ લાગુ કરવામાં આવી છે. આ સંદર્ભે આ સર્વોચ્ચ

અદાલતે પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલત વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, (૨૦૧૮) એસ.સી.સી. ઓનલાઈન એસ.સી. ૧૭૨૮ ના મામલામાં આપેલા નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૬. વિચારણા માટેનો મુખ્ય પ્રશ્ન ભારતના બંધારણની કલમ ૨૩૩ ની વ્યાખ્યા વિશે છે, અને તેની વ્યાખ્યાના આધારે, તે જની સીમાથી બહાર હોવાનું નિયમો અંગેનું પ્રશ્ન પણ પરીક્ષણ કરવાનું છે. વિવિધ વડી અદાલતોના પ્રચલિત નિયમો ન્યાયિક સેવાના સભ્યોને બારમાંથી પ્રત્યક્ષ ભરતી માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓ સામે પોતાનો દાવો રજૂ કરવાથી રોકે છે. કલમ ૨૩૩ અહીં નીચે ઉતારવામાં આવે છે: “૨૩૩. જિલ્લા ન્યાયાધીશશ્રીઓની નિમણૂક— (૧) કોઈપણ રાજ્યમાં જિલ્લા ન્યાયાધીશો તરીકે નિયુક્ત થનાર વ્યક્તિઓની નિમણૂક તેમજ જિલ્લા ન્યાયાધીશોના સ્થાનીકરણ અને બઢતી તે રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા, તે રાજ્ય સંબંધે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને કરવામાં આવશે.

(૨) જે વ્યક્તિ પહેલેથી સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં ન હોય, તે જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત થવા માટે ત્યારે જ પાત્ર ગણાશે, જો તે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ સુધી એડવોકેટ અથવા પ્લીડર રહ્યો હોય અને તેની નિમણૂક માટે વડી અદાલત દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવી હોય.”

૭. અનુચ્છેદ ૨૩૩ ના હિન્દી સંસ્કરણ પર પણ આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. તે જ નીચે ઉદ્ધૃત કરવામાં આવે છે:

^^વી/;કાય ૬&વી/ખીનલ્હ ઉકાયાક્ય;

૨૩૩- જિલ્લા ન્યાયાધીશોની નિમણૂક - (૧) કોઈ રાજ્યમાં જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક પામવાના વ્યક્તિઓની નિમણૂક તથા જિલ્લા ન્યાયાધીશની પદસ્થાપના અને બઢતી તે રાજ્યનો રાજ્યપાલ, એવા રાજ્ય સંબંધે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરનાર વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરશે.

¼ ૨ ½ તે વ્યક્તિ, જે સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં અગાઉથી જ નથી, જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક થવા માટે ત્યારે જ પાત્ર ગણાશે જ્યારે તે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ સુધી વકીલ અથવા પ્લીડર રહ્યો હોય અને તેની નિમણૂક માટે વડી અદાલતે ભલામણ કરી હોય.**

૮. એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે સંવિધાન (અઢાવનમો સુધારો) અધિનિયમ, ૧૯૮૭ દ્વારા અનુચ્છેદ ૩૯જે સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. તે આ મુજબ જોગવાઈ કરે છે:

“ ૩૯જે. હિન્દી ભાષામાં અધિકૃત પાઠ્ય .— (૧) રાષ્ટ્રપતિ પોતાના અધિકાર હેઠળ પ્રકાશિત કરાવશે,—

(એ) સંવિધાનસભાના સભ્યો દ્વારા હસ્તાક્ષરિત, હિન્દી ભાષામાં આ સંવિધાનનો અનુવાદ, જેમાં હિન્દી ભાષામાં કેન્દ્રીય અધિનિયમોના

અધિકૃત ગ્રંથોમાં સ્વીકૃત કરવામાં આવેલી ભાષા, શૈલી અને પરિભાષા સાથે તેને સુસંગત બનાવવા માટે જરૂરી હોય તેવી ફેરફારો કરવામાં આવેલ હોય, અને તેમાં આવા પ્રકાશન પહેલાં કરવામાં આવેલા આ સંવિધાનના તમામ સુધારાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ હોય; અને

(બી) આ બંધારણમાં અંગ્રેજી ભાષામાં કરવામાં આવેલા દરેક સુધારાનો હિન્દી ભાષામાં અનુવાદ.

(૨) કલમ (૧) હેઠળ પ્રકાશિત આ બંધારણનો અને તેની દરેક સુધારાનો અનુવાદ, તેના મૂળને જેવો જ અર્થ ધરાવે છે એમ સમજવામાં આવશે, અને જો આવા અનુવાદના કોઈપણ ભાગનું એમ અર્થઘટન કરવામાં કોઈ મુશ્કેલી ઊભી થાય, તો રાષ્ટ્રપતિ તેને યોગ્ય રીતે પુનઃસંશોધિત કરાવશે.

(૩) આ સંવિધાનનો તથા તેમાં થયેલા દરેક સુધારાનો, આ અનુચ્છેદ હેઠળ પ્રકાશિત થયેલો અનુવાદ, તમામ હેતુઓ માટે, હિન્દી ભાષામાં તેનું અધિકૃત પાઠ માનવામાં આવશે.”

૯. બંધારણસભાના સભ્યો દ્વારા હસ્તાક્ષરિત બંધારણનો હિન્દી અનુવાદ બંધારણસભાના અધ્યક્ષના અધિકાર હેઠળ ૧૯૫૦માં પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો હતો. બંધારણનો આ અનુવાદ હિન્દી ભાષામાં તેનું અધિકૃત પાઠ માનવામાં આવશે.

૧૦. ૬ કન્સ્ટ્રક્શન ઓફ સ્ટેચ્યુટ્સમાં કોર્ડ, ૨૦૨ (૧૯૪૦) નો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, ખાસ કરીને નીચેના અવલોકનો:

કેટલાક અધિકારક્ષેત્રોમાં કાયદાઓ એક કરતાં વધુ ભાષાઓમાં ઘડવામાં આવી શકે છે. જ્યાં આવી સ્થિતિ હોય, ત્યાં બન્ને પાઠો કાયદો બને છે અને વિધાનમંડળના અર્થનો નિર્ધારણ કરવામાં દરેકનો વિચાર કરવો આવશ્યક છે.

૧૧. હિન્દી ભાષા તેમજ અંગ્રેજી ભાષામાં આવેલ આવૃત્તિનું અવલોકન કરતાં, તેનો અર્થ એકસરખો જ છે અને અર્થઘટનમાં કોઈ ફેરફાર થતો નથી. અધ્યાય ૨૩૩ માં નિયુક્તિના બે અલગ સ્ત્રોતો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે એવું માનવામાં આવે તેવી કોઈ ગૂંચવણને સ્થાન નથી.

૧૨. કલમ ૨૩૩(૧) માં નિયુક્તિઓની જોગવાઈ બદલી દ્વારા નિમણૂક અને બઢતીના માર્ગે કરવામાં આવે તે માટે કરવામાં આવી છે. કલમ ૨૩૩ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે નિમણૂક કરનાર સત્તા એટલે કે રાજ્યપાલે નિમણૂક કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને કરવો પડે છે. ‘નિમણૂક’ શબ્દ વધુ વ્યાપક છે અને તેમાં સીધી ભરતી દ્વારા અથવા બઢતીના માર્ગે કરવામાં આવતી નિમણૂકનો સમાવેશ થાય છે, અને ક્યારેક નિયમોમાં તેવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તો તેમાં સમાવી લેવાના માર્ગે થતી નિમણૂકનો પણ સમાવેશ થઈ શકે છે.

૧૩. અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) નકારાત્મક જોગવાઈથી શરૂ થાય છે કે જે વ્યક્તિ પહેલેથી જ સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં નથી, તે માત્ર ત્યારે જ જિલ્લાની ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત થવા માટે પાત્ર ગણાશે જ્યારે તે ઓછામાં ઓછા ૭

વર્ષ સુધી એડવોકેટ અથવા પ્લીડર રહ્યો હોય અને તેની નિયુક્તિ માટે વડી અદાલત દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવી હોય. ‘સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં’ શબ્દપ્રયોગનો આ અદાલતે એવો અર્થઘટન કર્યો છે કે તેનો અર્થ ન્યાયિક સેવા થાય છે. ન્યાયિક સેવામાથી આવેલ વ્યક્તિને જિલ્લાની ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરી શકાય છે. તેમ છતાં, અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) એ જોગવાઈ કરે છે કે જે વ્યક્તિ સંઘની સેવામાં નથી, તે માત્ર ત્યારે જ પાત્ર ગણાશે જ્યારે તે ૭ વર્ષ સુધી એડવોકેટ અથવા પ્લીડર તરીકે પ્રેક્ટિસમાં રહ્યો હોય; તેનો અર્થ એવો થાય છે કે સેવામાં રહેલ વ્યક્તિઓ, ૭ વર્ષ એડવોકેટ અથવા પ્લીડર તરીકેની પ્રેક્ટિસના આધારે જિલ્લાની ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત થઈ શકનાર પદધારકથી અલગ વર્ગ છે. અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) ક્યાંય પણ ૭ વર્ષ એડવોકેટ અથવા પ્લીડર તરીકેની પ્રેક્ટિસ જરૂરી હોય તેવા જિલ્લાની ન્યાયાધીશના પદ માટે સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોને વિચારણા માટે પાત્રતા આપતું નથી. એડવોકેટ અથવા પ્લીડર માટેના ૭ વર્ષના અનુભવની આવશ્યકતા એ શરત સાથે સંકળાયેલી છે કે તે સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં ન હોવો જોઈએ. અનુચ્છેદ ૨૩૩ ભરતીના બે સ્ત્રોતો દર્શાવે છે, એક ન્યાયિક સેવામાથી અને બીજું એડવોકેટો અથવા પ્લીડરોમાંથી. બે અલગ પ્રવાહોની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે; એક ન્યાયિક સેવામા રહેલ વ્યક્તિઓ માટે છે, અને બીજો તેઓ માટે છે જેઓ સંઘ અથવા રાજ્યની ન્યાયિક સેવામા નથી અને જેઓએ સાત વર્ષ સુધી પ્રેક્ટિસ કરી છે. ‘સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં’ શબ્દપ્રયોગનો ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) માં એવો અર્થઘટન કરવામાં

આવ્યો છે કે તેનો અર્થ ન્યાયિક સેવા થાય છે, સંઘ અથવા રાજ્યની અન્ય કોઈ સેવા નહીં. તેથી, સ્પષ્ટ છે કે ન્યાયિક સેવાના સભ્યો જ જિલ્લાની ન્યાયાધીશના પદ માટે નિયુક્તિ માટે પાત્ર છે, કારણ કે સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોની નિયુક્તિ માટે ઉપલબ્ધ એકમાત્ર રીત બઢતી દ્વારા છે. તેઓ સંબંધિત નિયમો અનુસાર બઢતી અથવા ગુણઆધારિત બઢતી, જે લાગુ પડે તે મુજબ, પોતાનો દાવો કરી શકે છે. આ અદાલતે ભારતીય નાગરિક સેવા, પ્રાંતીય ન્યાયિક સેવા અથવા અન્ય કાર્યપાલક સેવાઓમાંથી આવનાર વ્યક્તિઓને બાકાત રાખ્યા છે, જોકે સ્વતંત્રતા પહેલાં જિલ્લાની ન્યાયાધીશના પદ પર ભરતી માટે અન્ય સેવાઓમાંથી પણ જોગવાઈ કરવામાં આવતી હતી. ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે કાર્યપાલક સેવામાંથી કોઈપણ વ્યક્તિને જિલ્લાની ન્યાયાધીશ તરીકે બઢતી આપવામાં આવી શકતી નથી. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૫૦ મુજબ ન્યાયતંત્રને કાર્યપાલિકાથી અલગ રાખવાની વ્યવસ્થા છે. તે રાજ્યને રાજ્યની જાહેર સેવાઓમાં ન્યાયતંત્રને કાર્યપાલિકાથી અલગ કરવા માટે પગલાં લેવા ફરજ પાડે છે. અનુચ્છેદ ૫૦ નીચે મુજબ ઉદ્ઘૃત કરવામાં આવે છે:

૫૦. કાર્યપાલિકાથી ન્યાયતંત્રને અલગ પાડવું. — રાજ્ય રાજ્યની જાહેર સેવાઓમાં ન્યાયતંત્રને કાર્યપાલિકાથી અલગ પાડવા માટે પગલાં લેશે.

૧૪. બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) એ જોગવાઈ કરે છે કે જો કોઈ વકીલ અથવા પ્લીડરની નિમણૂક કરવી હોય, તો તેણે ૭ વર્ષનો વકીલાતનો અભ્યાસ પૂર્ણ કર્યો હોવો જોઈએ. તે શરૂઆતના ભાગમાં રહેલી આ શરત સાથે જોડાયેલું છે

કે તે વ્યક્તિ સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં ન હોવી જોઈએ, જે રાજ્યની ન્યાયિક સેવા છે. ન્યાયિક સેવામાં રહેલી વ્યક્તિ વકીલો માટે અનામત રાખવામાં આવેલા ક્વોટા સામે નિમણૂક મેળવવા માટે પાત્ર નથી. એકવાર તે સેવાના પ્રવાહમાં જોડાય છે, ત્યારબાદ તે વકીલ રહેતો નથી. ૭ વર્ષના લઘુત્તમ અનુભવની આવશ્યકતા કટ-ઓફ તારીખે વ્યવસાય કરતા વકીલ તરીકે વિચારવાની છે, કારણ કે વપરાયેલ શબ્દપ્રયોગ ભૂતકાળથી ચાલતી આવતી સતત પરિસ્થિતિ દર્શાવે છે. જે સંદર્ભમાં ‘પ્રેક્ટિસમાં રહ્યો છે’ એવો શબ્દપ્રયોગ વપરાયો છે, તે પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આ જોગવાઈઓ એવી વ્યક્તિને સંબોધે છે કે જે માત્ર કટ-ઓફ તારીખે જ વકીલ અથવા પ્લીડર હોય એવું નહીં, પરંતુ નિમણૂકના સમયે પણ તે જ રીતે યથાવત્ રહેતી હોય.

૧૫. ચંદ્ર મોહન વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી., (ઉપરોક્ત) પર બંને પક્ષોએ અવલંબન મૂક્યું છે, જેના તથ્યો દર્શાવે છે કે અલાહાબાદ વડી અદાલતે ઉત્તર પ્રદેશ હાયર જ્યુડિશિયલ સર્વિસમાં ૧૦ ખાલી જગ્યાઓ માટે બેરિસ્ટર, એડવોકેટ, વકીલ અને પ્લીડર તરીકે ૭ વર્ષથી વધુની પ્રેક્ટિસ ધરાવતા વ્યક્તિઓ તેમજ ન્યાયિક અધિકારીઓમાંથી ભરતી માટે અરજીઓ મંગાવી હતી. છ પદધારકોની પસંદગી કરવામાં આવી હતી – ત્રણ એડવોકેટ અને ત્રણ ન્યાયિક અધિકારીઓ. પસંદગી સમિતિએ વડી અદાલતને બે યાદીઓ મોકલી, જેમાંથી એકમાં ત્રણ એડવોકેટોના નામો હતા અને બીજીમાં ત્રણ ન્યાયિક અધિકારીઓના નામો હતા. બારમાંથી થયેલી પસંદગી યોગ્ય હતી તે

બાબતે સહમતિ હતી. પ્રશ્ન ન્યાયિક અધિકારીઓની નિમણૂકની કાયદેસરતા અંગે ઊભો થયો. ઊભો થયેલો પ્રશ્ન એવો હતો કે જે પદધારકો ન્યાયિક સેવાના સભ્યો ન હતા, તેઓને નિયમ ૧૪ હેઠળ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક કરી શકાતા હતા કે નહીં. આ સર્વોચ્ચ અદાલતે નિયમોને રદ કરતાં અનુચ્છેદ ૨૩૩નું આ પ્રમાણે અર્થઘટન કર્યું:

“૭. પ્રથમ પ્રશ્ન બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩ની જોગવાઈઓ પર નિર્ભર છે. અનુચ્છેદ ૨૩૩(૧) આ મુજબ છે:

કોઈપણ રાજ્યમાં જિલ્લાન્યાયાધીશો તરીકે નિયુક્ત થનારા વ્યક્તિઓની નિમણૂક તથા જિલ્લાન્યાયાધીશોની બદલી અને બઢતી, તે રાજ્ય સંબંધે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને, રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા કરવામાં આવશે.

અમે આ અપીલોના હેતુસર એવી ધારણા રાખીએ છીએ કે અનુચ્છેદ ૨૩૩ હેઠળનો “રાજ્યપાલ” મંત્રીઓની સલાહ પર કાર્ય કરશે. તેથી, ચુકાદામાં ઉપયોગમાં લેવાયેલ “રાજ્યપાલ” શબ્દનો અર્થ મંત્રીઓની સલાહ પર કાર્ય કરતો રાજ્યપાલ એવો થશે. બંધારણીય આદેશ સ્પષ્ટ છે. રાજ્યપાલ દ્વારા નિમણૂકની સત્તાનો ઉપયોગ તેની વડી અદાલત સાથેની પરામર્શ પ્રક્રિયા પર નિર્ભર છે, એટલે કે, તે માત્ર વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને જ કોઈ વ્યક્તિને જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ પર નિમણૂક કરી શકે છે. પરામર્શનો હેતુ સ્પષ્ટ છે. “ન્યાયિક સેવા” અથવા વકીલાત

વ્યવસાયમાંથી આવતા કોઈ વ્યક્તિ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે યોગ્ય છે કે નહીં તે બાબતે રાજ્યપાલ કરતાં વડી અદાલતને વધુ સારી જાણ હોવાની અપેક્ષા છે. તેથી, રાજ્યપાલ પર એ ફરજ નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે કે તે એવી સંસ્થા સાથે પરામર્શ કરીને નિમણૂક કરે જે તેને સલાહ આપવા માટે યોગ્ય સત્તાધિકારી છે. આ આદેશનું રાજ્યપાલ દ્વારા બે રીતે ઉદ્બંધન થઈ શકે છે, અર્થાત્, (૧) વડી અદાલત સાથે કદી પરામર્શ ન કરીને, અને (૨) વડી અદાલત સાથે તેમજ અન્ય વ્યક્તિઓ સાથે પણ પરામર્શ કરીને. એક કિસ્સામાં તે સીધો બંધારણના આદેશનું ઉદ્બંધન કરે છે અને બીજા કિસ્સામાં તે આડકતરી રીતે એવું કરે છે, કારણ કે તેનો મન તેને સલાહ આપવા હકદાર ન હોય તેવી અન્ય વ્યક્તિઓથી પ્રભાવિત થઈ શકે છે. આ બંધારણીય આદેશનું નકારાત્મક તેમજ સકારાત્મક બંને પ્રકારનું મહત્ત્વ છે, તે બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓથી સ્પષ્ટ થાય છે. જ્યાં જ્યાં બંધારણનો આશય એકથી વધુ પરામર્શદાતાની જોગવાઈ કરવાનો હતો, ત્યાં તેણે એમ સ્પષ્ટ કહ્યું છે: અનુચ્છેદ ૧૨૪(૨) અને ૨૧૭(૧) જુઓ. જ્યાં જ્યાં બંધારણે એકમાત્ર સંસ્થા અથવા વ્યક્તિ સાથે પરામર્શની જોગવાઈ કરી છે, ત્યાં તેણે એમ સ્પષ્ટ કહ્યું છે: અનુચ્છેદ જુઓ.

૨૨૨. કલમ ૧૨૪(૨) વધુ આગળ વધે છે અને જેમની સાથે પરામર્શ કરવો ફરજિયાત છે એવા વ્યક્તિઓ અને જેમની સાથે પરામર્શ કરી શકાય એવા વ્યક્તિઓ વચ્ચે ભેદ કરે છે. આ જોગવાઈઓ દર્શાવે છે કે પરામર્શ

કરવાની ફરજ સત્તાના ઉપયોગ સાથે એટલી અભિન્ન રીતે સંકળાયેલી છે કે તે સત્તાનો ઉપયોગ તેમાં નિર્દિષ્ટ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ સાથે પરામર્શ કર્યા સિવાય થઈ શકતો નથી. અન્ય રીતે કહીએ તો, જો અ ને સ સાથે પરામર્શ કરીને બ ની નિમણૂક કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હોય, તો તે સ અને દ સાથે પરામર્શ કરીને બ ની નિમણૂક કરે તો તે નિર્ધારિત રીત મુજબ તે સત્તાનો ઉપયોગ કરતો ગણાશે નહીં.”

ચંદ્ર મોહન વિ. સ્ટેટ ઑફ યુ.પી. (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતે પણ કલમ ૨૩૩(૨) હેઠળ બારમાંથી ભરતી અંગે નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે, રાજ્યપાલ વડી અદાલત દ્વારા ભલામણ કરાયેલા વકીલોને જ ન્યાયિક સેવામાં નિયુક્ત કરી શકે છે. આ અદાલતે આ મુજબ ઠરાવ્યું છે:

૧૧. બારમાંથી સીધી ભરતી કરાયેલા જિલ્લા ન્યાયાધીશો અંગેની સ્થિતિ વધુ ખરાબ છે. સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) હેઠળ, રાજ્યપાલ માત્ર વડી અદાલત દ્વારા ભલામણ કરાયેલા એડવોકેટોને જ ઉક્ત સેવામાં નિયુક્ત કરી શકે છે. પરંતુ નિયમો હેઠળ, વડી અદાલત તો કમિટીની ભલામણોને સમર્થન આપી શકે છે અથવા અવરોધજન્ય સ્થિતિ ઊભી કરી શકે છે. તેથી સંબંધિત નિયમો સ્પષ્ટપણે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૩(૧) અને (૨) માં નિર્ધારિત બંધારણીય આદેશોનું ઉલ્લંઘન કરે છે અને તેથી ગેરકાયદેસર છે.

(ભાર મૂકવામાં આવ્યો)

૧૬. ઉત્તર પ્રદેશ નિયમોની નિયમ ૧૪, જે આ અદાલતના ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) મામલામાં વિચારણા માટે આવી હતી, તે નીચે મુજબ ઉતારવામાં આવે છે:

“નિયમ ૧૪. સીધી ભરતી.-(૧) સેવામાં સીધી ભરતી માટેની અરજીઓ અદાલત દ્વારા મંગાવવામાં આવશે અને તે નિર્ધારિત પ્રારૂપમાં કરવામાં આવશે, જે અદાલતના રજિસ્ટ્રાર પાસેથી મેળવી શકાય છે.

(૨) બેરિસ્ટર, એડવોકેટ, વકીલ અથવા પ્લીડર દ્વારા કરવામાં આવતી અરજીઓ સંબંધિત જિલ્લા ન્યાયાધીશ મારફતે રજૂ કરવી જોઈએ અને તેની સાથે ઉંમર, ચારિત્ર્ય, રાષ્ટ્રીયતા અને વસવાટ, કાનૂની વ્યવસાયી તરીકેની સ્થિતિ, તેમજ આ બાબતમાં અદાલત દ્વારા વિહિત કરવામાં આવ્યા હોય તેવા અન્ય દસ્તાવેજોના પ્રમાણપત્રો જોડાયેલા હોવા આવશ્યક છે. ન્યાયિક અધિકારીઓની અરજીઓ આ નિયમોના નિયમ ૫ ની કલમ ૨(બી) માં ઉલ્લેખિત નિયમો અનુસાર રજૂ કરવી જોઈએ. જિલ્લા ન્યાયાધીશ અથવા અન્ય અધિકારી, જેના મારફતે અરજી રજૂ કરવામાં આવે છે, તે અરજી સાથે અરજદારના ચારિત્ર્ય અને સેવામાં નિમણૂક માટેની યોગ્યતા અંગેનો પોતાનો અંદાજ પણ અદાલતને મોકલશે.”

૧૭. બારમાંથી ભરતી સંબંધિત પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યા બાદ, ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) માં વિચારવામાં આવેલ આગળનો પ્રશ્ન એ હતો કે શું

રાજ્યપાલ વડી અદાલતની સલાહ લઈને ન્યાયિક સેવા સિવાયની સેવામાંથી વ્યક્તિઓને સીધા જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરી શકે. તેઓ સરકારની કાર્યપાલક શાખાને સંબંધિત હતા અને અમુક મહેસૂલી તથા મંત્રાલયીન કાર્યો બજાવતા હતા. આ અદાલતે એ હકીકતનો નોંધ લીધો હતો કે સ્વતંત્રતા-પૂર્વના યુગમાં ન્યાયતંત્રને કાર્યપાલકથી અલગ કરવાની માંગ હતી, અને તે એ માન્યતા પર આધારિત હતી કે જ્યાં સુધી તેઓ અલગ ન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી નીચલા સ્તરે ન્યાયતંત્રની સ્વતંત્રતા ઉપહાસ સમાન બની રહે. તેથી, રાજ્યની નીતિના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતોના અનુચ્છેદ ૫૦ માં ઉપબંધ કરવામાં આવ્યો છે કે રાજ્યએ રાજ્યની જાહેર સેવાઓમાં ન્યાયતંત્રને કાર્યપાલકથી અલગ કરવા માટે પગલાં લેવા. કાર્યપાલક સેવાથી અલગ સ્વતંત્ર ન્યાયિક સેવા હોવી જોઈએ. આ અદાલતે અનુચ્છેદ ૨૩૪, ૨૩૫, ૨૩૬ અને ૨૩૭ ની જોગવાઈઓનો વિચાર કર્યો અને નોંધ્યું કે ભરતીના બે સ્ત્રોત છે, એટલે કે સંઘ અથવા રાજ્યની સેવાઓ અને બારના સભ્યો. આ અદાલતે આ મુજબ નોંધ્યું:

“૧૫. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, જો સંવિધાનની નીચે દર્શાવેલ જોગવાઈઓ પર નજર કરવામાં આવે, તો તેમાં આવેલા વિવાદિત અભિવ્યક્તિઓનો અર્થ સ્પષ્ટ થઈ જશે:

અમે અગાઉથી જ અનુ. ૨૩૩ ઉપાડેલ છે.

અનુચ્છેદ ૨૩૪. રાજ્યની ન્યાયિક સેવામાં જિલ્લા ન્યાયાધીશો સિવાયના વ્યક્તિઓની નિમણૂક તે રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા, તે બાબતમાં તેમની દ્વારા બનાવવામાં આવેલા નિયમો અનુસાર, રાજ્ય લોકસેવા આયોગ તથા તે રાજ્ય સંબંધિત અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કર્યા પછી કરવામાં આવશે.

અનુચ્છેદ ૨૩૫. જિલ્લા અદાલતો અને તેમની અધીનસ્થ અદાલતો ઉપરનું નિયંત્રણ, જેમાં રાજ્યની ન્યાયિક સેવામાં આવતાં અને જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદથી નીચું કોઈપણ પદ ધરાવતા વ્યક્તિઓની નિમણૂક-સ્થાપના અને બઢતી, તેમજ તેમને રજા મંજૂર કરવી, તેનો અધિકાર વડી અદાલતમાં નિહિત રહેશે; પરંતુ આ અનુચ્છેદમાં રહેલ કોઈ બાબતનો એવો અર્થ લેવાશે નહીં કે તેવી કોઈ વ્યક્તિને તેના સેવાના શરતોનું નિયમન કરતા કાયદા હેઠળ મળતો અપીલનો કોઈ અધિકાર તેની પાસેથી કબજે કરી લેવાયો છે, અથવા વડી અદાલતને એવા કાયદા હેઠળ નિર્ધારિત તેની સેવાની શરતો અનુસાર સિવાય અન્ય રીતે તેની સાથે વ્યવહાર કરવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે.

અનુચ્છેદ ૨૩૬. આ પ્રકરણમાં—

(એ) “જિલ્લા ન્યાયાધીશ” અભિવ્યક્તિમાં શહેર નાગરિક અદાલતના ન્યાયાધીશો, વધારાના જિલ્લા ન્યાયાધીશ, સંયુક્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશ, સહાયક જિલ્લા ન્યાયાધીશ, સ્મોલ કોઝ અદાલતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ,

મુખ્ય પ્રેસિડન્સી મેજિસ્ટ્રેટ, વધારાના મુખ્ય પ્રેસિડન્સી મેજિસ્ટ્રેટ, સેશન્સ જજ, વધારાના સેશન્સ જજ અને સહાયક સેશન્સ જજનો સમાવેશ થાય છે:

(બી) “ન્યાયિક સેવા” શબ્દપ્રયોગનો અર્થ એવી સેવા થાય છે કે જે માત્ર એવા વ્યક્તિઓથી બનેલી હોય જેઓને જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ અને જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદથી નીચલા અન્ય દીવાની ન્યાયિક પદો ભરવા માટે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા હોય. અનુચ્છેદ ૨૩૭. રાજ્યપાલ જાહેર અધિસૂચના દ્વારા આ પ્રકરણની પૂર્વવર્તી જોગવાઈઓ અને તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા કોઈપણ નિયમો, તે હેતુ માટે તેમના દ્વારા નિશ્ચિત કરવામાં આવેલી એવી તારીખથી અમલમાં આવે તે રીતે, રાજ્યમાં મેજિસ્ટ્રેટોના કોઈ વર્ગ અથવા વર્ગો અંગે એ જ રીતે લાગુ પડશે જેમ તે રાજ્યની ન્યાયિક સેવામાં નિયુક્ત થયેલ વ્યક્તિઓ અંગે લાગુ પડે છે, પરંતુ અધિસૂચનામાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવેલા એવા અપવાદો અને ફેરફારોને આધીન રહેશે.

ઉક્ત જોગવાઈઓનો સાર આ રીતે જણાવવામાં આવી શકે છે: કોઈપણ રાજ્યમાં જિલ્લા ન્યાયાધીશો તરીકે નિયુક્ત થનારા વ્યક્તિઓની નિયુક્તિ, તેમજ તેમની નિમણૂકસ્થળે બદલી અને બઢતી, રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા કરવામાં આવશે. ભરતીના બે સ્ત્રોત છે, અર્થાત્, (૧) સંઘ અથવા રાજ્યની સેવા, અને (૨) વકીલાત વર્ગના સભ્યો. પ્રથમ

સ્ત્રોતમાંથી આવેલા ઉક્ત ન્યાયાધીશોની નિયુક્તિ વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને કરવામાં આવે છે અને બીજા સ્ત્રોતમાંથી આવેલા વ્યક્તિઓની નિયુક્તિ વડી અદાલતની ભલામણ પર કરવામાં આવે છે. પરંતુ જિલ્લા ન્યાયાધીશો સિવાયની ન્યાયિક સેવામાં વ્યક્તિઓની નિયુક્તિના મામલે, તે રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા, તેમના દ્વારા વડી અદાલત અને લોકસેવા આયોગ સાથે પરામર્શ કરીને ઘડવામાં આવેલા નિયમો અનુસાર કરવામાં આવશે. પરંતુ વડી અદાલતને તમામ જિલ્લા અદાલતો અને તેમની અધીનસ્થ અદાલતો પર, નિર્ધારિત કેટલીક મર્યાદાઓને આધીન રહી, નિયંત્રણ રહેશે.”

(ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

જિલ્લા ન્યાયાધીશો તરીકે અન્ય સેવાઓમાંથી આવેલા વ્યક્તિઓની નિમણૂક થઈ શકે કે નહીં, તે પ્રશ્ન અંગે, કલમ ૨૩૩(૨) માં આવેલા ‘સંઘ અથવા રાજ્યની સેવા’ શબ્દપ્રયોગનો અર્થ ‘ન્યાયિક સેવા’ એવો કરવો જોઈએ, એવો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે, આ પ્રમાણે:

“૧૬. અત્યાર સુધી કોઈ વિવાદ નથી. પરંતુ વાસ્તવિક સંઘર્ષ આ પ્રશ્ન પર આધારિત છે કે શું ગવર્નર ન્યાયિક સેવા સિવાયની અન્ય સેવાઓમાંથી વ્યક્તિઓને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક કરી શકે; અર્થાત્, શું તે પોલીસ, એક્સાઈઝ, મહેસૂલ અથવા તેવી અન્ય કોઈ સેવામાં રહેલા વ્યક્તિને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક કરી શકે? આ સ્થિતિનો

સ્વીકાર કરવાથી આપણે સ્વતંત્રતા-પૂર્વના દિવસોમાં અને તે પછા દેશી રજવાડાઓમાં પ્રચલિત પરિસ્થિતિઓ તરફ પાછા ફરી જઈએ. દેશી રજવાડાઓમાં પોલીસ અને અન્ય વિભાગોમાંથી ન્યાયિક સેવામાં નિમણૂકો જોવા મળતી હતી. આથી બંધારણની સુગઠિત યોજનાને તથા તેના મૂળભૂત સિદ્ધાંતને પણ આંચકો પહોંચે, એટલે કે ન્યાયતંત્ર એક સ્વતંત્ર સેવા હોવી જોઈએ. નિશ્ચિતરૂપે, જો અનુચ્છેદ ૨૩૩(૧) એકલું જ હોત, તો એવો દલીલ કરી શકાત કે ગવર્નર રાજ્ય હેઠળની કોઈપણ સેવામાં રહેલા કોઈપણ વ્યક્તિને, તે કાનૂની રીતે પાત્ર હોય કે ન હોય, જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક કરી શકે. પરંતુ અનુચ્છેદ ૨૩૩(૧) જિલ્લા ન્યાયાધીશોની નિમણૂકના વિષયમાં ગવર્નરની સામાન્ય સત્તાની જાહેરાતથી વધુ કંઈ નથી. તે નિમણૂક માટેના ઉમેદવારોની લાયકાતો નિર્ધારિત કરતું નથી કે ભરતી કયા સ્ત્રોતોમાંથી થવાની છે તે દર્શાવતું નથી. પરંતુ ભરતીના સ્ત્રોતો તેની કલમ (૨) માં દર્શાવવામાં આવ્યા છે. અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની કલમ (૨) હેઠળ બે સ્ત્રોત આપવામાં આવ્યા છે, અર્થાત્, (૧) સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં રહેલા વ્યક્તિઓ, અને (૨) એડવોકેટ અથવા પ્લીડર. શું એવું કહી શકાય કે બંધારણના ભાગ ૬ ના પ્રકરણ ૬ ના સંદર્ભમાં “સંઘ અથવા રાજ્યની સેવા” નો અર્થ સંઘ અથવા રાજ્યની કોઈપણ સેવા થાય છે કે તેનો અર્થ સંઘ અથવા રાજ્યની ન્યાયિક સેવા થાય છે? જે પરિસ્થિતિમાં, એટલે કે અધિનસ્ત અદાલતો વિષયક પ્રકરણમાં, “સેવા” શબ્દપ્રયોગ

આવ્યો છે, તે દર્શાવે છે કે ત્યાં ઉલ્લેખિત સેવા અદાલતોને સંબંધિત સેવા છે. તે સિવાય, અનુચ્છેદ ૨૩૬(૨) “ન્યાયિક સેવા” શબ્દપ્રયોગની વ્યાખ્યા એવી રીતે કરે છે કે તેનો અર્થ એવી સેવા થાય છે જેમાં માત્ર એવા વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે જેઓ જિલ્લાની ન્યાયાધીશની પદવી તથા જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદથી નીચલી અન્ય નાગરિક ન્યાયિક પદવીઓ ભરવા માટે નિર્ધારિત હોય. જો આ વ્યાખ્યા અનુચ્છેદ ૨૩૬ માં આવવા બદલે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) પૂર્વે એક કલમ તરીકે મૂકવામાં આવી હોત, તો એ બાબતે કોઈ વિવાદ રહી શક્યો ન હોત કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માં “સેવા” નો અર્થ માત્ર ન્યાયિક સેવા જ થઈ શકે. “ન્યાયિક સેવા” ની વ્યાખ્યા પછીના અનુચ્છેદમાં સ્થાન પામે છે, એ માત્રથી વિરુદ્ધ નિષ્કર્ષ આવશ્યકરૂપે નીકળતો નથી. અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માં “સેવા” શબ્દપ્રયોગ વપરાયો છે, જ્યારે અનુચ્છેદો ૨૩૪ અને ૨૩૫ માં “ન્યાયિક સેવા” શબ્દપ્રયોગ જોવા મળે છે, તેમાંથી આ પ્રશ્નનો નિર્ધારક જવાબ મળતો નથી કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માં “સેવા” નો અર્થ ન્યાયિક સેવા સિવાય કંઈક બીજું જ હોવું જોઈએ, કારણ કે આખું પ્રકરણ ન્યાયિક સેવા વિશે જ છે. આ વ્યાખ્યા તે સેવાનો પૂર્ણ પરિઘ દર્શાવે છે. વ્યાખ્યામાં આવેલા બે શબ્દપ્રયોગો એ વિચારને સ્પષ્ટ કરે છે કે ન્યાયિક સેવા ન્યાયિક અધિકારીઓની એક શ્રેણીબદ્ધ રચના ધરાવે છે, જે નીચલા સ્તરથી શરૂ થઈ જિલ્લાના ન્યાયાધીશો સુધી પહોંચે છે. “માત્ર” અને “નિર્ધારિત” જેવા

શબ્દપ્રયોગો એ બાબતને ભારપૂર્વક દર્શાવે છે કે ન્યાયિક સેવા માત્ર એવા વ્યક્તિઓથી બનેલી છે જેઓ જિલ્લા ન્યાયાધીશો તથા અન્ય નાગરિક ન્યાયિક પદો ભરવા માટે નિર્ધારિત હોય, અને તે ન્યાયિક અધિકારીઓની વિશિષ્ટ સેવા છે. “ન્યાયિક સેવા” ને વિશિષ્ટ શબ્દોમાં વ્યાખ્યાયિત કર્યા પછી, તે સેવામાં નિમણૂકો માટે જોગવાઈ કર્યા પછી અને તે સેવાનો નિયંત્રણ વડી અદાલતની દેખરેખને સોંપ્યા પછી, બંધારણના રચયિતાઓએ ગવર્નરને કોઈપણ સેવામાંથી કોઈપણ વ્યક્તિને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક કરવાની સર્વત્રાહી સત્તા આપેલી હોઈ શકે નહીં.

૧૮. તેથી, અમે અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની કલમ (૨) માં આવેલ “સેવા” શબ્દપ્રયોગનો અર્થ “ન્યાયિક સેવા” એવો કરીએ છીએ.”

(ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૧૮. ચંદ્ર મોહન વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતે વધુમાં આ ઇતિહાસ નોંધ્યો હતો કે ગવર્નર-જનરલ ઇન કાઉન્સિલે ૧૯૨૨ માં એક અધિસૂચના બહાર પાડી હતી, જેના દ્વારા સ્થાનિક સરકારને પ્રાંતીય સિવિલ સર્વિસ (જ્યુડિશિયલ બ્રાન્ચ) ના સભ્યો અથવા બારના સભ્યોમાંથી ઉક્ત સેવામાં નિમણૂકો કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી. આ અદાલતે એ પણ નોંધ્યું હતું કે અગાઉ, ભારતને સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી, ગવર્નર-જનરલે જિલ્લા ન્યાયાધીશોની નિમણૂક ત્રણ સ્ત્રોતોમાંથી કરી હતી: (૧) ઇન્ડિયન

સિવિલ સર્વિસ; (૨) પ્રાંતીય ન્યાયિક સેવા; અને (૩) બાર. ભારતને સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થયા પછી, ભારત સરકાર દ્વારા ઇન્ડિયન સિવિલ સર્વિસમાંથી ભરતી બંધ કરવામાં આવી હતી, અને એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું કે નવી રચાયેલ ઇન્ડિયન એડમિનિસ્ટ્રેટિવ સર્વિસના સભ્યોને ન્યાયિક પદો આપવામાં નહીં આવે. ત્યારબાદ જિલ્લા ન્યાયાધીશો માત્ર ન્યાયિક સેવામાંથી અથવા બારમાંથી જ નિયુક્ત કરવામાં આવતા હતા. ગવર્નર દ્વારા બનાવવામાં આવેલા તે નિયમો, જેઓ તેમને ન્યાયિક અધિકારીઓમાંથી જિલ્લા ન્યાયાધીશોની ભરતી કરવાની સત્તા આપતા હતા, અસંવિધાનિક ગણવામાં આવ્યા હતા. આ અદાલતે આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું છે: “૨૦. ઉક્ત જોગવાઈઓનો ઇતિહાસ પણ ઉક્ત નિષ્કર્ષને આધાર આપે છે. મૂળતઃ જિલ્લા અને સેશન્સ જજ તથા વધારાના સેશન્સ જજના પદો ઇન્ડિયન સિવિલ સર્વિસના વ્યક્તિઓ દ્વારા ભરવામાં આવતા હતા. ૧૯૨૨ માં ગવર્નર-જનરલ-ઇન-કાઉન્સિલે એક અધિસૂચના બહાર પાડી, જેના દ્વારા સ્થાનિક સરકારને પ્રાંતીય સિવિલ સર્વિસ (જ્યુડિશિયલ બ્રાન્ચ) ના સભ્યો અથવા બારના સભ્યોમાંથી ઉક્ત સેવામાં નિમણૂકો કરવાની સત્તા આપવામાં આવી. ગવર્મેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની ધારા ૨૪૬(૧) અને ધારા ૨૫૧ હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને, સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયાએ રિઝર્વ્ડ પોસ્ટ્સ (ઇન્ડિયન

સિવિલ સર્વિસ) રૂલ્સ, ૧૯૩૮ નામે ઓળખાતા નિયમો બનાવ્યા. તે નિયમો હેઠળ, ગવર્નરને પ્રાંતની ન્યાયિક સેવાના સભ્ય અથવા બારના સભ્યને જિલ્લા પદ પર નિયુક્ત કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી. જોકે ઉક્ત અધિનિયમની ધારા ૨૫૪(૧) સામાન્ય શબ્દોમાં રચાયેલ હતી, જે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૩(૧) માં સમાવાયેલ જોગવાઈઓ જેવી જ હતી, તેમ છતાં ઉક્ત નિયમો તેમને ન્યાયિક સેવા સિવાયની બીજી કોઈ સેવા સાથે સંબંધિત વ્યક્તિને જિલ્લા ન્યાયાધીશના રિઝર્વ્ડ પદ પર નિયુક્ત કરવાની સત્તા આપતા નહોતા. ભારતને સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી સ્થિતિ એવી હતી કે જિલ્લા ન્યાયાધીશોની ગવર્નર દ્વારા ત્રણ સ્ત્રોતોમાંથી નિમણૂક કરવામાં આવતી હતી, નામે, (૧) ઇન્ડિયન સિવિલ સર્વિસ, (૨) પ્રાંતીય ન્યાયિક સેવા, અને (૩) બાર. પરંતુ ૧૯૪૭ માં ભારતને સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થયા પછી, ઇન્ડિયન સિવિલ સર્વિસમાં ભરતી બંધ કરી દેવામાં આવી અને ભારત સરકારે નક્કી કર્યું કે નવી રચાયેલ ઇન્ડિયન એડમિનિસ્ટ્રેટિવ સર્વિસના સભ્યોને ન્યાયિક પદો આપવામાં નહીં આવે. ત્યારબાદ જિલ્લા ન્યાયાધીશોની ભરતી માત્ર ન્યાયિક સેવા અથવા બારમાંથી જ થતી રહી છે. કાર્યપાલિકાના કોઈ સભ્યને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે બઢતી આપવામાં આવી હોય એવો કોઈ દાખલો ન હતો. જો સંવિધાન અમલમાં આવ્યું તે સમયે વાસ્તવિક

સ્થિતિ એવી હતી, તો તેના નિર્માતાઓને આ બાબત આક્ષેપિત કરવું અયોગ્ય છે કે

બંધારણ, જેમણે ન્યાયતંત્રની સ્વતંત્રતા માટે એટલી સતર્કતાપૂર્વક જોગવાઈ કરી હતી, તેમને પરોક્ષ રીતથી તે જ સ્વતંત્રતાને નષ્ટ કરવાનો આશય આક્ષેપિત કરી શકાય નહીં. જિલ્લા ન્યાયાધીશોના સ્તરે કાર્યપાલક વિભાગોમાંથી ભરતીને મંજૂરી આપવાથી ન્યાયતંત્રની સારા નામ-પ્રતિષ્ઠાને કરતાં વધુ હાનિકારક બીજું શું હોઈ શકે? તેથી, સેવાઓનો ઇતિહાસ પણ અમારી આ વ્યાખ્યાને સમર્થન આપે છે કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માં આવેલ “સેવા” અભિવ્યક્તિનો અર્થ માત્ર ન્યાયિક સેવા જ થઈ શકે.

(૨૧) ઉપરોક્ત કારણોસર, અમે ઠરાવીએ છીએ કે રાજ્યપાલ દ્વારા ઘડાયેલા, તેમને “ન્યાયિક અધિકારીઓ” માંથી જિલ્લા ન્યાયાધીશોની ભરતી કરવાની સત્તા આપતા નિયમો અસંવિધાનિક છે અને, તેથી, તે કારણસર પણ પ્રતિવાદી નં. ૫, ૬ અને ૭ ની નિમણૂક અમાન્ય હતી.

(૨૩) પરિણામે, અમે ઠરાવીએ છીએ કે જિલ્લા ન્યાયાધીશશ્રીઓની ભરતી માટેની યુ.પી. હાયર જુડિશિયલ સર્વિસ નિયમો સંવિધાનસંગત રીતે શૂન્ય છે અને તેથી, તે હેઠળ કરવામાં આવેલી નિમણૂકો ગેરકાયદેસર હતી. અમે વડી અદાલતનો આદેશ રદ કરીએ છીએ અને ૧લા પ્રતિવાદીને ઉદ્દેશિત નિયમો હેઠળ કરવામાં આવેલી પસંદગીઓના અનુસંધાને યુ.પી. હાયર

જુડિશિયલ સર્વિસમાં સીધી ભરતી દ્વારા કોઈપણ નિમણૂક ન કરવા માટે પરમાદેશનો રિટ જારી કરીએ છીએ. ૧લો પ્રતિવાદી અપીલકર્તાના ખર્ચ ચુકવશે. અન્ય પ્રતિવાદીઓ પોતપોતાના ખર્ચ પોતે વહન કરશે.”

(ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૧૯. ચંદ્ર મોહન વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. , (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આ અદાલતે નિર્ધારિત કર્યું છે કે બારમાંથી સીધી ભરતી દ્વારા ભરતી કરાયેલા જિલ્લા ન્યાયાધીશો અંગે રાજ્યપાલ માત્ર વડી અદાલત દ્વારા ભલામણ કરાયેલા વકીલોની જ નિમણૂક કરી શકે, અને નિયમ ૧૪, જેમાં ન્યાયિક અધિકારીઓને સીધી ભરતી તરીકે નિમણૂક કરવાની જોગવાઈ હતી, તેને આ અદાલતે અધિકારાતીત હોવા કારણે રદ કર્યો હતો. તેથી, આ નિર્ણય સેવારત ઉમેદવારોની તરફથી આગ્રહપૂર્વક રજૂ કરાયેલી દલીલના સીધો વિરોધમાં છે. ઉપરોક્ત ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) ના પરિચ્છેદ ૧૧ માં સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) માં અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે માત્ર વકીલોને જ સીધી ભરતી તરીકે નિમણૂક કરી શકાય, અને અન્ય બાબતો ઉપરાંત કાર્યપાલક અધિકારીઓની ભરતી અંગેની જોગવાઈ કરતો નિયમ ૧૪ રદ કરવામાં આવ્યો હતો. આ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે ‘રાજ્ય અથવા સંઘની સેવા’ આ અભિવ્યક્તિનો અર્થ ન્યાયિક સેવા એવો થાય છે, અને તે માત્ર ભરતીના સ્ત્રોતનો જ ઉલ્લેખ કરે છે. ભરતી/નિમણૂકના બે સ્ત્રોતોની જ્ઞેતતા આ નિર્ણયમાં પ્રતિપાદિત કરવામાં આવી છે.

૨૦. રમેશ્વર દયાલ વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ એસ.સી. ૮૧૬ ના નિર્ણય પર પણ આધાર મુકવામાં આવ્યો છે. ત્યાં વિચારણા માટે ઉદ્ભવેલ પ્રશ્ન એવો હતો કે ૧૯૪૭ માં ભારતના વિભાજન પહેલાં પૂર્વ પંજાબ વડી અદાલતના એડવોકેટોની યાદીમાં નોંધાયેલા વ્યક્તિઓ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે પાત્ર હતા કે કેમ. આ સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે લાહોર વડી અદાલત સમક્ષની વકીલાતનો સમયગાળો જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની નિમણૂક માટે આવશ્યક ૭ વર્ષની અવધિમાં ગણવામાં આવી શકે. આ સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કર્યું કે વિભાજન પહેલાં લાહોર વડી અદાલતમાં અથવા તેની સમક્ષ કરાયેલ વકીલાત અંગે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) હેઠળ વાંધો ઉઠાવી શકાય નહિ. અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની ઉપકલમ (૨) માં આવેલ ‘એડવોકેટ’ શબ્દનો અર્થ ભારતમાં આવેલી અદાલતનો એડવોકેટ એવો માન્ય રાખવામાં આવે અને નિયુક્ત થનારી વ્યક્તિ તેની નિમણૂકના સમયે એવો એડવોકેટ હોવો આવશ્યક હોય, તો પણ આ આધારે કોઈ વાંધો ઉઠાવી શકાય નહિ, કારણ કે નિમણૂકના સમયે પંજાબ વડી અદાલતના એડવોકેટોની યાદીમાં વાસ્તવમાં નોંધાયેલ હોવાથી ઉમેદવાર નિર્વિવાદપણે ભારતમાં આવેલી અદાલતનો એડવોકેટ હતો અને પોતાની નિમણૂકની તારીખ સુધી એવો જ રહ્યો હતો. આ સર્વોચ્ચ અદાલતે પૂર્વ પંજાબ વડી અદાલત અંગે લાગુ કરાયેલા સિદ્ધાંતનો પણ વિચાર કર્યો હતો. લાહોર વડી અદાલતના એડવોકેટને નવી વડી

અદાલતમાં વકીલાત કરવાનો અધિકાર હતો અને તેની લાહોર વડી અદાલતમાં રહેલી સ્થિતિના આધારે તેની જયેષ્ઠતા ગણાતી હતી. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જે વ્યક્તિ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે પોતાની નિમણૂકના સમયે એડવોકેટ તરીકે યથાવત્ રહ્યો હતો, તેણે અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની આવશ્યકતા પૂર્ણ કરી હતી. આ સર્વોચ્ચ અદાલતે વિશેષ ભાર મૂક્યો હતો કે આવી વકીલાતને પંજાબ વડી અદાલત આદેશ, ૧૯૪૭ ની કલમ ૬ હેઠળ માન્યતા આપવામાં આવી હતી. અગાઉ વડી અદાલત એડવોકેટોની યાદીઓ જાળવતી હતી. વિચારણા માટે ઉદ્ભવેલ પ્રશ્ન એવો હતો કે પ્રતિવાદી નં. ૨ થી ૬ એ ૭ વર્ષ સુધી એડવોકેટ અથવા પ્લીડર રહ્યાની આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરી હતી કે કેમ. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ભારતના પ્રદેશની બહાર કરવામાં આવેલી વકીલાતને ૭ વર્ષ ગણવા માટે વકીલાત તરીકે ગણવામાં આવી શકે નહિ. આ સર્વોચ્ચ અદાલતે અનુચ્છેદ ૨૩૩ નું, અનુચ્છેદ ૧૨૪ અને અનુચ્છેદ ૨૧૭ થી તેને ભિન્ન દર્શાવતા, અર્થઘટન કર્યું અને ઠરાવ્યું કે ઉપકલમ (૧) હેઠળ સરકાર એવી વ્યક્તિને નિમણૂક કરી શકે છે જે પહેલેથી જ સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં હોય. અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ કોઈ વિશેષ લાયકાતો નિર્ધારિત કરવામાં આવી નહોતી. રાજ્યપાલ આવી વ્યક્તિને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક કરી શકે. પરંતુ જે વ્યક્તિ પહેલેથી સેવામાં ન હોય, તેની બાબતમાં અનુચ્છેદ ૨૩૩ હેઠળ નિર્ધારિત

લાયકાત એ છે કે તે ૭ વર્ષનો અનુભવ ધરાવતો એડવોકેટ અથવા પ્લીડર હોવો જોઈએ. આ સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રશ્નનો જવાબ આ રીતે આપ્યો:

“૧૧. આ તે પૃષ્ઠભૂમિ છે જેના પરિપ્રેક્ષ્યમાં અમારે અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલની દલીલ પર વિચાર કરવો છે. તેમની યોગ્યતા અંગે અંતિમરૂપે કોઈ નિષ્કર્ષ આપ્યા વિના, જો અમે એમ માનીએ કે વિદ્વાન વકીલ તેમની પ્રથમ બે રજૂઆતોમાં સાચા છે, અર્થાત્ કે અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની કલમ (૨) માં આવેલ “એડવોકેટ” શબ્દનો અર્થ ભારતની કોઈ અદાલતનો એડવોકેટ એવો થાય છે અને નિમણૂક પામનાર વ્યક્તિ તેની નિમણૂકના સમયે એવો એડવોકેટ હોવી આવશ્યક છે, તો પણ તે આધારોએ પ્રતિવાદીઓ પૈકી તે ત્રણ વ્યક્તિઓની નિમણૂક સામે કોઈ વાંધો ઉઠાવી શકાય નહીં, જેઓ તેમની નિમણૂકના સમયે તથ્યતઃ પંજાબ વડી અદાલતના એડવોકેટોની યાદીમાં હતા; કારણ કે નિર્વિવાદ રીતે તેઓ ભારતની એક અદાલતમાં એડવોકેટ હતા અને તેમની નિમણૂકની તારીખો સુધી એવા એડવોકેટ તરીકે ચાલુ રહ્યા હતા. તેમના સંબંધમાં એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું તેઓ લાહોર વડી અદાલતમાં અથવા તેની અધીન રહેલી તેમની પ્રેક્ટિસનો સમયગાળો સાત વર્ષની અવધિમાં ગણતરીમાં લઈ શકે. આ પ્રશ્નનો ઉત્તર સ્પષ્ટ રીતે વડી અદાલતો (પંજાબ) આદેશ, ૧૯૪૭ ની કલમ ૬(૨), જેને બાર કાઉન્સિલ્સ અધિનિયમ, ૧૯૨૬ ની ધારા ૮(૩) સાથે વાંચવાની છે, દ્વારા આપવામાં આવે છે. તે કલમમાં નિર્ધારિત કરવામાં

આવ્યું છે કે પૂર્વ પંજાબ વડી અદાલતમાં દલીલ રજૂ કરવાનો અધિકાર, નિયુક્ત દિવસથી તાત્કાલિક પહેલાં લાહોર વડી અદાલતમાં અમલમાં રહેલા સિદ્ધાંત અનુસાર નિયમિત કરવામાં આવશે. લાહોર વડી અદાલતના નિયમોમાં સંબંધિત નિયમ મુજબ, જે એડવોકેટો બેરિસ્ટર હોય તેઓ પરસ્પર આગવી સ્થિતિ બારમાં બોલાવાની તારીખ અનુસાર મેળવશે; અને જે એડવોકેટો બેરિસ્ટર ન હોય તેઓને, તેઓ વડી અદાલતમાં પ્રેક્ટિસ કરવા હકદાર બન્યા તે તારીખો અનુસાર આગવી સ્થિતિ મળશે. આ જ સિદ્ધાંત પૂર્વ પંજાબ વડી અદાલત પર પણ લાગુ પડતો હતો, અને લાહોર વડી અદાલતનો એવો એડવોકેટ, જેને નવી વડી અદાલતમાં પ્રેક્ટિસ કરવા હકદાર એડવોકેટ તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી હતી, તેણે પોતાની વરિષ્ઠતા લાહોર વડી અદાલતમાં તેના સ્થાનના આધાર પર ગણાવી. તેણે તે વરિષ્ઠતા ગુમાવી નહોતી, જે બાર કાઉન્સિલ્સ અધિનિયમ, ૧૯૨૬ દ્વારા જાળવી રાખવામાં આવી હતી, અને અમને કોઈ કારણ દેખાતું નથી કે અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની કલમ (૨) ના હેતુસર એવા એડવોકેટને તે વડી અદાલતમાં, જ્યાં તે પ્રેક્ટિસ કરી રહ્યો છે, જેવું સ્થાન છે તેવું જ સ્થાન ન મળવું જોઈએ.

૧૨. અપીલકર્તા તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે સર્વોચ્ચ અદાલતના

ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટેની લાયકાતો સંબંધિત સંવિધાનના

અનુચ્છેદ ૧૨૪ ની કલમ (૩) ના સ્પષ્ટીકરણ ૧ તરફ તેમજ વડી

અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટેની લાયકાતો સંબંધિત અનુચ્છેદ ૨૧૭ ની કલમ (૨) ના સ્પષ્ટીકરણ તરફ પણ અમારું ધ્યાન દોર્યું છે, અને રજૂ કર્યું છે કે જ્યાં સંવિધાન નિર્માતાઓએ તેને જરૂરી માન્યું હતું ત્યાં તેમણે અગાઉ ભારતમાં રહેલી વડી અદાલતમાં પસાર થયેલા સમયગાળાની ગણતરી માટે વિશેષ રીતે જોગવાઈ કરી હતી. અનુચ્છેદો ૧૨૪ અને ૨૧૭ ની ભાષા ભિન્ન છે અને તે નાગરિકત્વની એક વધારાની લાયકાતનો ઉલ્લેખ કરે છે, જે અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની આવશ્યકતા નથી, અને અમને એવું લાગતું નથી કે અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની કલમ (૨) નું અર્થઘટન અનુચ્છેદો ૧૨૪ અને ૨૧૭ માં ઉમેરાયેલા સ્પષ્ટીકરણોના પ્રકાશમાં કરી શકાય. અનુચ્છેદ ૨૩૩ જિલ્લા ન્યાયાધીશોની નિમણૂક બાબતે સ્વયંસંપૂર્ણ જોગવાઈ છે. જે વ્યક્તિ પહેલેથી જ સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં હોય તેના અંગે કોઈ વિશેષ લાયકાતો નિર્ધારિત કરવામાં આવી નથી અને કલમ (૧) હેઠળ રાજ્યપાલ સંબંધિત વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને એવી વ્યક્તિને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરી શકે છે. જે વ્યક્તિ પહેલેથી સેવામાં ન હોય તેના અંગે કલમ (૨) માં લાયકાત નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે અને માત્ર એટલું જ જરૂરી છે કે તે સાત વર્ષનો અનુભવ ધરાવતા એડવોકેટ અથવા પ્લીડર હોવો જોઈએ. આ કલમ એ જણાવતી નથી કે તે અનુભવની ગણતરી કેવી રીતે કરવી અને જો પંજાબ વડી અદાલતનો

એડવોકેટ બારમાં પોતાના અનુભવનું નિર્ધારણ કરવા માટે લાહોર વડી અદાલતમાં તેની વકીલાતનો સમયગાળો ગણવામાં લેવા હકદાર હોય, તો જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની નિમણૂક માટે તેની પાત્રતા નક્કી કરતી વખતે તે સમયગાળાને બહાર રાખવો પડે એવું અનુચ્છેદ ૨૩૩ માં અમને કશું જ દેખાતું નથી.

૧૩. જો અપીલકર્તા તરફથી આગ્રહપૂર્વક રજૂ કરાયેલ અર્થઘટન સ્વીકારવામાં આવે, તો તેનું પરિણામ શું થશે? તો પછી, ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ થી શરૂ થતા સાત વર્ષ સુધી, પંજાબ વડી અદાલતના બારનો કોઈપણ સભ્ય જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે પાત્ર ન રહે — એવું પરિણામ, જેનું માત્ર ઉદ્દેશ કરવાથી જ દલીલની દુર્બળતા પ્રગટ થઈ જાય છે. અમે અત્યાર સુધી અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલની પ્રથમ બે રજૂઆતોના આધારે આગળ વધ્યા છીએ અને તે આધાર પર તેમની ત્રીજી રજૂઆતનો વિચાર કર્યો છે. કદાચ એટલું ઉમેરવું જરૂરી છે કે અમને એવું માનવામાં ન આવવું જોઈએ કે ‘હેઝ બીન’ અભિવ્યક્તિનો અર્થ હંમેશાં એ જ થવો જોઈએ જે અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ કડક વ્યાકરણના નિયમો અનુસાર થવો જોઈએ એમ કહે છે. કોઈ સજીવ બંધારણનું અર્થઘટન એટલું સંકુચિત રીતે થવું જોઈએ કે કેમ તે અંગે ગંભીર પ્રશ્ન ઉઠી શકે છે, અને વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર-જનરલે અમારું ધ્યાન બંધારણના અન્ય અનુચ્છેદો જેમ કે અનુચ્છેદ ૫(સી)

તરફ દોર્યું છે, જ્યાં સંદર્ભમાં આ અભિવ્યક્તિનો ભિન્ન અર્થ થાય છે. અમારું ધ્યાન અલ્હાબાદ વડી અદાલતના મુબારક મઝદૂર વિ. કે.કે. બેનર્જી, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ ઓલ ૩૨૩ ના નિર્ણય તરફ પણ દોરવામાં આવ્યું છે, જેમાં ઉપ-કલમની પરંતુકમાં આવેલ સમાન અભિવ્યક્તિને ભિન્ન અર્થ આપવામાં આવ્યો હતો.

લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૮૬ ની (૩). અમે માનીએ છીએ કે આ મુદ્દાને વધુ આગળ ધપાવવો અનાવશ્યક છે, કારણ કે જે પ્રતિવાદીઓના વિષે અમે અત્યારે વિચારણા કરી રહ્યા છીએ, તેઓ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા ત્યારે પંજાબ વડી અદાલતના વકીલ તરીકે કાર્યરત રહ્યા હતા અને તેવી નિયુક્તિ વખતે તેમને સાત વર્ષથી વધુનો અનુભવ હતો. તેઓ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની કલમ ૨ હેઠળ નિયુક્તિ માટે નિઃસંદેહ પાત્ર હતા.

૧૪. હવે અમે બીજા બે પ્રતિવાદીઓ (હરબંસ સિંહ અને પી.આર. સોહની) તરફ વળીએ છીએ, જેઓના નામો જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે તેમની નિમણૂક થયાના સમયે હકીકતમાં એડવોકેટોની યાદીમાં દાખલ નહોતા. તેમની સ્થિતિ શું છે? અમારો વિચાર છે કે તેમણે પણ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરી હતી. હરબંસ સિંહ તેમની નિમણૂકના સમયે રાજ્યની સેવામાં હતા, અને તેમની તરફથી હાજર રહેલા શ્રી વિશ્વનાથ શાસ્ત્રીએ રજૂઆત કરી છે કે અનુચ્છેદ ૨૩૩ નો ખંડ (૨)

લાગુ પડતો નહોતો. અમારો વિચાર છે કે ભલે અમે આ આધાર પર આગળ વધીએ કે આ બંને વ્યક્તિઓની ભરતી વકીલાતમાંથી કરવામાં આવી હતી અને તેમની નિમણૂકનું પરીક્ષણ ખંડ (૨) ની આવશ્યકતાઓના આધારે કરવાનું છે, તો પણ અમારે એવું જ માનવું પડશે કે તેમણે તે આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરી હતી. તેઓ લાહોર વડી અદાલતમાં દાખલ થયેલા એડવોકેટો હતા; આ બાબત વિવાદાસ્પદ નથી. વડી અદાલતો (પંજાબ) આદેશ, ૧૯૪૭ ના ખંડ ૬ હેઠળ, બાર કાઉન્સિલ્સ અધિનિયમ, ૧૯૨૬ અમલમાં આવ્યો ત્યાં સુધી તેઓ પંજાબ વડી અદાલતમાં વકાલત કરવાનો અધિકાર ધરાવતા એડવોકેટો તરીકે માન્ય રાખવામાં આવ્યા હતા. તે અધિનિયમની કલમ ૮(૨)(એ) હેઠળ, વડી અદાલતનું કર્તવ્ય હતું કે એડવોકેટોની એવી યાદી તૈયાર કરે અને જાળવી રાખે જેમાં તેમના નામો તે દિવસે દાખલ થવા જોઈતા હતા, જે દિવસે કલમ ૮ અમલમાં આવી, એટલે કે, ૨૮ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૪૮ ના રોજ. કલમ ૮ ની ઉપકલમ (૨) ના પરંતુક હેઠળ, તેમને બાર કાઉન્સિલને ચૂકવવાપાત્ર રૂ. ૧૦ ની ફી જમા કરાવવી આવશ્યક હતી. સ્પષ્ટ છે કે બાર કાઉન્સિલની રચના થાય તે પહેલાં આવી ચુકવણી થવી મુશ્કેલ હતી. અમે અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ તથા હસ્તક્ષેપકારો (બી.ડી. પાઠક અને ઓમ દત્ત શર્મા) સાથે સહમત નથી કે પરંતુકનો એવો પ્રભાવ હતો કે જેના પરિણામે આ પ્રતિવાદીઓને અધિનિયમની કલમ ૮(૨)(એ) હેઠળ એડવોકેટોની યાદીમાં આપમેળે

દાખલ થવાનો જે અધિકાર હતો તે છીનવાઈ ગયો. અમારો વિચાર છે કે વડી અદાલતો (પંજાબ) આદેશ, ૧૯૪૭ ના ખંડ ૬ અને બાર કાઉન્સિલ્સ અધિનિયમ, ૧૯૨૬ ની કલમ ૮(૨)(એ) નો સંયુક્ત પ્રભાવ આ હતો: ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ થી ૨૮ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૪૮ સુધી તેઓ પંજાબ વડી અદાલતમાં વકાલત કરવાનો અધિકાર ધરાવતા એડવોકેટો તરીકે માન્ય રાખવામાં આવ્યા હતા અને ૨૮ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૪૮ પછી તેઓ આપમેળે પંજાબ વડી અદાલતના એડવોકેટોની યાદીમાં દાખલ થયા, પરંતુ તેમને બાર કાઉન્સિલને રૂ. ૧૦ ની ફી ચૂકવવી આવશ્યક હતી. ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ પછી કોઈપણ સમય કે તબક્કે તેઓ એડવોકેટ રહેવાનું બંધ થયા નહોતા અને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે તેમની નિમણૂક થાય ત્યાં સુધી તેઓ પંજાબ વડી અદાલતના એડવોકેટ તરીકે ચાલુ રહ્યા હતા. સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૩ ના ખંડ (૨) હેઠળ પાત્ર બનવા માટે જરૂરી સાત વર્ષની સ્થિતિ પણ તેમની પાસે હતી.”

(ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૨૧. રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયમાં હરબન્સ સિંહ અને પી.આર. સોહનીના તથ્યોના આધારે ઘણું બાંધવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો. ચુકાદામાં નોંધ્યા મુજબ હરબન્સ સિંહ અને પી.આર. સોહની પાસે નીચે મુજબની લાયકાતો હતી:

અનુવાદ ઉપલબ્ધ નથી.

(૨) પ્રતિવાદી ૩ (હરબંસ સિંહ, જે.) ને પણ વકીલાત માટે બોલાવવામાં આવ્યા હતા અને ત્યારબાદ તેઓ ૫ માર્ચ, ૧૯૩૭ ના રોજ લાહોર વડી અદાલતના વકીલ તરીકે નોંધાયા હતા. તેમણે ૨ જુલાઈ, ૧૯૪૭ થી ૨૨ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૮ સુધી ફેરોઝપુરમાં અતિરિક્ત જિલ્લા અને સેશન્સ જજ તરીકે કાર્ય કર્યું હતું. ત્યારબાદ તેઓ થોડા સમય માટે શિમલામાં વકીલાત કરવા પાછા ફર્યા હતા. ૧૫ માર્ચ, ૧૯૪૮ ના રોજ તેમણે ૧૭ એપ્રિલ, ૧૯૫૦ સુધી નિર્વાસિત સંપત્તિના ઉપ અભિરક્ષક તરીકે કાર્ય કર્યું હતું. ૧૮ એપ્રિલ, ૧૯૫૦ ના રોજ તેમની જિલ્લા અને સેશન્સ જજ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી અને ૧૧ ઓગસ્ટ, ૧૯૫૮ ના રોજ તેમની પંજાબ વડી અદાલતના અતિરિક્ત ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી.

(૫) પ્રતિવાદી ૬ (પી.આર. સાહી) ને ૧૭ નવેમ્બર, ૧૯૩૦ના રોજ વકીલાતમાં પ્રવેશ આપવામાં આવ્યો હતો, અને ૧૦ માર્ચ, ૧૯૩૧ના રોજ તેમને લાહોર વડી અદાલતના અધિવક્તા તરીકે નોંધવામાં આવ્યા હતા. વિભાજન પછી તેઓ દિલ્હી ગયા અને થોડા સમય માટે દિલ્હી ખાતે ઈવાક્યુઈ મિલકતના કસ્ટોડિયનના કાનૂની સલાહકાર તરીકે કામ કર્યું. ત્યારબાદ તેમણે થોડો સમય દિલ્હી ખાતે વકીલાત કરી; પછી તેમણે પુનર્વસન મંત્રાલય હેઠળ વિશેષ ફરજ પરના અધિકારી અને રાજપુરા ટાઉનશિપના પ્રશાસક તરીકે સેવા સ્વીકારી. ૩૦ માર્ચ,

૧૯૪૯ના રોજ તેઓ જુલુન્દર સુધારણા ટ્રસ્ટના અધ્યક્ષ બન્યા. ૬ મે, ૧૯૪૯ના રોજ તેમની અધિવક્તા તરીકે વકીલાત કરવાની પરવાનગી સ્થગિત કરવામાં આવી. ૬ એપ્રિલ, ૧૯૫૭ના રોજ તેમની જિલ્લા અને સેશન્સ જજ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી.”

તેમમાંથી બે વ્યક્તિઓ તેમની નિયુક્તિની તારીખે ન્યાયિક સેવામાં ન હતા; તેઓએ અગાઉ આવશ્યક અવધિ સુધી વકીલ તરીકે વ્યવસાય કર્યો હતો અને ત્યારબાદ જિલ્લા અને સેશન્સ જજ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. હરબંસ સિંહ ૧૯૫૦ સુધી ઇવેક્ચુઈ પ્રોપર્ટીના ડેપ્યુટી કસ્ટોડિયન તરીકે કાર્યરત હતા, ત્યારબાદ તેમને જિલ્લા અને સેશન્સ જજ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા. ૧૯૫૮માં તેમને પંજાબ વડી અદાલતના વધારાના ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા. સંબંધિત સમયે, જ્યારે આ નિયુક્તિઓ કરવામાં આવી હતી, ત્યારે કાર્યપાલક સેવાઓમાંથી પણ ભરતી કરવાની પરવાનગી હતી. જિલ્લા અને સેશન્સ જજ તરીકે નિયુક્ત થવા માટે તેમની પાત્રતા તપાસવામાં આવી હતી. વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થયેલો પ્રશ્ન એ નહોતો કે તેઓ ઇવેક્ચુઈ પ્રોપર્ટીના કસ્ટોડિયન અથવા ઇમ્પ્રુવમેન્ટ ટ્રસ્ટની સેવામાં હોવાને કારણે નિયુક્ત થઈ શક્યા હોત કે નહીં. ઉપરોક્ત રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત)ના પેરા ૧૨માં, સંવિધાન પીઠ દ્વારા અનુચ્છેદ ૨૩૩ના અર્થઘટન બાબતે આ અદાલતે જે ઠરાવ્યું હતું, તે સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોની તરફથી રજૂ કરાયેલ દલીલોને સીધા જ પ્રતિકૂળ જાય છે.

૨૨. સત્ય નારાયણ સિંહ (ઉપરોક્ત) માં, સમાન પ્રશ્ન ઊભો થયો હતો. ઉત્તર પ્રદેશ ન્યાયિક સેવાના સભ્યોએ ઉત્તર પ્રદેશ ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં સીધી ભરતી દ્વારા નિમણૂક માટે અરજીઓ કરી હતી અને એવો દાવો કર્યો હતો કે ઉત્તર પ્રદેશ ન્યાયિક સેવામાં તેમની નિમણૂક પહેલાં તેમણે બારમાં ૭ વર્ષનો વ્યવસાય પૂર્ણ કર્યો હતો. તેથી, તેઓ ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં, અર્થાત્ જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ પર, સીધી ભરતી દ્વારા નિમણૂક મેળવવા માટે પાત્ર હતા. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અનુચ્છેદ ૨૩૩નું એવું અર્થઘટન કરવું, જેના કારણે ન્યાયિક અધિકારીઓ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે સીધી ભરતી દ્વારા નિમણૂક માટે પાત્ર બને, અત્યંત વિસંગત હશે. આ અદાલતે તે રજૂઆત અસ્વીકારી હતી અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

૩. ...બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની બે કલમો વાંચતાં જ તરત જ બે મુદ્દા સ્પષ્ટપણે પ્રગટ થાય છે: પ્રથમ કલમ “કોઈપણ રાજ્યમાં જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્તિ માટેના વ્યક્તિઓની નિમણૂક, તેમજ જિલ્લા ન્યાયાધીશોની બદલી અને બઢતી” વિષે છે, જ્યારે બીજી કલમ તેનો અમલ માત્ર એવા વ્યક્તિઓ સુધી મર્યાદિત રાખે છે કે જેઓ “સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં અગાઉથી નથી”. અહીં અમે ઉલ્લેખ કરી શકીએ કે “સંઘ અથવા રાજ્યની સેવા” નો અર્થ આ અદાલતે ન્યાયિક સેવા એવો કર્યો છે. આગળ, જ્યાં પ્રથમ કલમ રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરવો આવશ્યક બનાવે છે, ત્યાં બીજી કલમ મુજબ જિલ્લા

ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે વડી અદાલતે કોઈ વ્યક્તિની ભલામણ કરવી જ પડે. માત્ર બીજી કલમ હેઠળ આવતાં વ્યક્તિઓના સંબંધમાં જ એવી આવશ્યકતા છે કે કોઈ વ્યક્તિએ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે પાત્ર બનવા માટે ઓછામાં ઓછા ૭ વર્ષ સુધી વકીલ અથવા પ્લીડર તરીકે કામગીરી કરી હોવી જોઈએ. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, જે ઉમેદવારો ન્યાયિક સેવાના સભ્ય નથી, તેઓએ ઓછામાં ઓછા ૭ વર્ષ સુધી વકીલ અથવા પ્લીડર તરીકે કામગીરી કરી હોવી જોઈએ અને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે તેમની નિમણૂક થઈ શકે તે પહેલાં તેમની વડી અદાલત દ્વારા ભલામણ થવી આવશ્યક છે, જ્યારે જે ઉમેદવારો ન્યાયિક સેવાના સભ્ય છે તેમના મામલે ૭ વર્ષની આ શરત લાગુ પડતી નથી, પરંતુ વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરવો જરૂરી છે. ભરતીના આ બે સ્ત્રોતો વચ્ચે સ્પષ્ટ ભેદ કરવામાં આવ્યો છે અને આ જ્ઞેતતા જાળવી રાખવામાં આવી છે. નિયુક્તિ દ્વારા બંને એકસાથે આવે ત્યાં સુધી આ બે પ્રવાહો અલગ રહે છે. સ્પષ્ટ છે કે એક જ વહાણ એકસાથે બંને પ્રવાહોમાં ચાલી શકતું નથી.

(ભારપૂર્વક દર્શાવેલ)

આ અદાલતે નીચે મુજબ નિર્ધારિત કરવા માટે રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત) અને ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) પર આધાર રાખ્યો છે:

“પ. “સંઘની અથવા રાજ્યની સેવા” એવો પ્રયોગ સંઘની અથવા રાજ્યની કોઈપણ સેવા અર્થમાં છે કે સંઘની અથવા રાજ્યની ન્યાયિક

સેવા અર્થમાં છે, એવો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરીને, વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિએ સ્પષ્ટપણે ધારણ કર્યું કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માં “તે સેવા” એવો પ્રયોગ માત્ર ન્યાયિક સેવા જ અર્થમાં હોઈ શકે. પરંતુ ઉપરોક્ત નિવેદનથી તેમનો એવો અર્થ નહોતો કે વડી અદાલતની ભલામણ પર, પહેલેથી જ સેવામાં રહેલા વ્યક્તિઓને, બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને અનુચ્છેદ ૧૬ના વિરોધે, અધીનસ્થ ન્યાયતંત્રમાં રહેલા અન્ય તમામ પરિષ્કોના દાવાઓને અવગણીને, જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક કરી શકાય.

૬. આથી અમે જોએ છીએ કે આ બંને નિર્ણયો અરજદારોની તરફેથી રજૂ કરવામાં આવેલ દલીલને સમર્થન આપતા નથી; પરંતુ તેઓ જેટલી હદ સુધી જાય છે, તે હદ સુધી તેઓ નિશ્ચિતપણે પ્રતિવાદીઓના પક્ષને આગળ વધારે છે. તેથી, અમારી દ્વારા અગાઉથી લેવાયેલ દૃષ્ટિકોણથી ભિન્ન જવાનું અમને કોઈ કારણ દેખાતું નથી અને તેથી અમે રિટ અરજીઓ નામંજૂર કરીએ છીએ.”

(ભાર આપવામાં આવ્યો છે)

હરબંસ સિંહ અને સોહનીના કેસોનો ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેનો અર્થસ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું હતું. આ અદાલતે રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણય પર આધાર રાખીને એવું ઠરાવ્યું હતું કે જે વ્યક્તિ પહેલેથી જ સેવામાં ન હોય, તેની લાયકાત એ છે કે તે સાત વર્ષની પ્રવૃત્તિ ધરાવતા એડવોકેટ અથવા વકીલ હોવા જોઈએ. આ જ બાબત સેવામાં

રહેલા ઉમેદવારો વિરુદ્ધ મુદ્દાને નિશ્ચિત કરે છે અને તે માટેના તેમના દાવાને નકારે છે.

૨૩. દીપક અગ્રવાલ (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતની ત્રણ-ન્યાયાધીશોવાળી ખંડપીઠે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) ની જોગવાઈઓ પર વિચાર કર્યો હતો અને એવો ઠરાવ કર્યો હતો કે અનુચ્છેદ ૨૩૩ માં “સેવા” નો અર્થ ન્યાયિક સેવા એવો થાય છે અને ભરતીના સ્ત્રોતોમાં જ્ઞેતતા છે, એટલે કે, (૧) ન્યાયિક સેવામાંથી; અને (૨) એડવોકેટ/ પ્લીડર પાસેથી અથવા અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો બારમાંથી. “એડવોકેટ/પ્લીડર” શબ્દસમૂહનો અર્થ પણ આ અદાલતે વિચારેલો છે. “એડવોકેટ” અથવા “પ્લીડર” અભિવ્યક્તિ કાયદાની પ્રેક્ટિસ કરતા બારના સભ્યોને સૂચવે છે. સુખ્મા સુરી વિ. ગવ્ટ. (એન.સી.ટી. ઓફ દિલ્હી), (૧૯૯૯) ૧ એસ.સી.સી. ૩૩૦ પર આધાર રાખીને, આ અદાલતે વધુમાં અવલોકન કર્યું હતું કે બારના સભ્યોનો અર્થ એવાં વર્ગોના વ્યક્તિઓ થાય છે, જેઓ કાયદાની અદાલતમાં પ્લીડર અથવા એડવોકેટ તરીકે પ્રેક્ટિસ કરતા હતા. આ અદાલતે વધુમાં એવો ઠરાવ કર્યો હતો કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માં, “જો તે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષથી રહ્યો હોય,” તેમાં વર્તમાન પૂર્ણ સતત કાળનો ઉપયોગ એ સ્થિતિ માટે થયો છે જે ભૂતકાળમાં કોઈક સમયે શરૂ થઈ હતી અને ચાલુ છે. તેથી, આવશ્યક શરતોમાંની એક એ છે કે આવી વ્યક્તિ જરૂરી અવધિ સાથે અરજીની તારીખે એડવોકેટ તરીકે ચાલુ હોવી જોઈએ. આ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે:

“ ૭૦. આ મુદ્દા અંગે કેટલીક વડી અદાલતો દ્વારા આપવામાં આવેલા થોડાક નિર્ણયોનો અહીં પણ ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય રહેશે. સુધીકર ગોવિંદરાવ દેશપાંડે વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, ૧૯૮૬ લેબ આઈસી ૭૧૦ (બોમ) માં, બોમ્બે વડી અદાલત સમક્ષ વિચારણા માટે આવેલ મુદ્દો એ હતો કે તે મામલામાં અરજદાર, જે બોમ્બે વડી અદાલતની નાગપુર બેન્ચ ખાતે ડેપ્યુટી રજિસ્ટ્રાર તરીકે સેવા બજાવતા હતા, તેઓ જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ પર નિમણૂક માટે પાત્ર હતા કે નહીં. જિલ્લા ન્યાયાધીશના પાંચ પદો માટે અરજીઓ મંગાવતાં વડી અદાલત દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલી જાહેરાતમાં અન્ય બાબતો ઉપરાંત એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે, “ઉમેદવાર સામાન્ય રીતે એવો એડવોકેટ અથવા પ્લીડર હોવો જોઈએ કે જેણે ૧-૧૦-૧૯૮૦ના રોજ સુધીમાં બોમ્બે વડી અદાલત અથવા તેની અધીન અદાલતમાં સાત વર્ષથી ઓછા નહીં એટલી અવધિ સુધી વકીલાત કરી હોય.” બોમ્બે વડી અદાલતના એકલ ન્યાયાધીશે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩, ૨૩૪ અને ૩૦૯, સંબંધિત ભરતીના નિયમોનો વિચાર કર્યો અને આ અદાલતના ચંદ્ર મોહન વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી., એ.આઈ.આર. ૧૯૬૬ એસસી ૧૯૮૭, સત્ય નારાયણ સિંહ વિ. હાઈ કોર્ટ ઓફ જ્યુડિકેયર ઓફ અલ્હાબાદ, (૧૯૮૫) ૧ એસસીસી ૨૨૫ અને રમેશ્વર દયાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ એસસી ૮૧૬ ના ચુકાદાઓ નોંધ્યા.

નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું: (સુધીકર કેસ, લેબ આઈસી પુ. ૭૧૫, પરિચ્છેદ ૧૬)

૧૬. ... ‘વકીલ અથવા પ્લીડર રહ્યો છે’ શબ્દસમૂહનું અર્થઘટન એ રીતે કરવું જરૂરી છે કે તે એવો વ્યક્તિ દર્શાવે છે, જે પોતાની નિમણૂકના તાત્કાલિક પૂર્વે બારનો સભ્ય રહ્યો હોય, અર્થાત્ અથવા તો વકીલ અથવા પ્લીડર. હકીકતમાં, ઉપરોક્ત ચુકાદામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) હેઠળ નિમણૂક માટે પાત્ર વ્યક્તિઓના બીજા સમૂહને વારંવાર ‘બારના સભ્યો’ તરીકે ઉલ્લેખ કર્યો છે. તેથી, અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨), જ્યારે તે એવા વ્યક્તિનો ઉલ્લેખ કરે છે જે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષથી વકીલ અથવા પ્લીડર રહ્યો છે, ત્યારે તે બારના એવા સભ્યનો ઉલ્લેખ કરે છે, જેનો અનુભવકાળ ઓછામાં ઓછો સાત વર્ષનો હોય.

૮૮. સંવિધાનની કલમ ૨૩૩(૨) માં આવેલા “એડવોકેટ અથવા પ્લીડર”

શબ્દપ્રયોગના અર્થ અંગે અમને કોઈ શંકા છે એવું અમે માનતા નથી. તેનો તે અર્થ માનવો જોઈએ જે સંવિધાન પૂર્વેના કાયદામાં હતો અને જે રીતે આ શબ્દપ્રયોગ સામાન્ય રીતે સમજાતો હતો. “એડવોકેટ અથવા પ્લીડર” શબ્દપ્રયોગનો અર્થ કાનૂની વ્યવસાયી એવો થાય છે અને તેથી તેનો અર્થ એવો વ્યક્તિ થાય છે જેને પોતાના અસીલની તરફથી અદાલતમાં કાર્ય કરવાની અને/અથવા દલીલ કરવાની હક હોય.

પ્રસંગસંદર્ભમાં તેના વિરુદ્ધ કોઈ સંકેત નથી. તે કાયદાનો વ્યવસાય કરતા બારના સભ્યોને સૂચવે છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, કલમ ૨૩૩(૨) માં આવેલ “એડવોકેટ અથવા પ્લીડર” શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ બારના એવા સભ્ય માટે થયો છે જે અદાલતમાં કેસો ચલાવે છે અથવા, અન્ય શબ્દોમાં, પોતાના અસીલની તરફેથી અદાલતમાં કાર્ય કરે છે અને/અથવા દલીલ કરે છે. સુષ્મા સુરી વિ. ગવટ. (એનસીટી ઓફ દિલ્હી), (૧૯૯૯) ૧ એસસીસી ૩૩૦ માં, આ અદાલતની ત્રણ-ન્યાયાધીશોની પીઠે “બારના સભ્યો” શબ્દપ્રયોગનો અર્થ એવા વ્યક્તિઓના વર્ગ તરીકે કર્યો હતો જે વાસ્તવમાં કાયદાની અદાલતોમાં પ્લીડર અથવા એડવોકેટ તરીકે વ્યવસાય કરતા હતા. ...

૧૦૨. સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માં આવેલા “જો તે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ સુધી વકીલ રહ્યો હોય” આ અભિવ્યક્તિના અર્થઘટન અંગે, અમારું માનવું છે કે શ્રી પ્રશાંત ભૂષણએ પોતાની રજૂઆતમાં યોગ્ય રીતે દલીલ કરી હતી કે આ અભિવ્યક્તિનો અર્થ અરજી કરતાં તાત્કાલિક અગાઉના સાત વર્ષ સુધી વકીલ તરીકે રહેલો હોવો એવો થાય છે, અને ભૂતકાળમાં કોઈપણ સમયના સાત વર્ષ એવો નથી થતો. “રહ્યો હોય” એવા શબ્દપ્રયોગના ઉપયોગથી આ બાબત સ્પષ્ટ થાય છે. વર્તમાન પૂર્ણ સતત કાળનો ઉપયોગ એવી સ્થિતિ માટે થાય છે, જે ભૂતકાળના કોઈક સમયે શરૂ થઈ હોય અને હજી સુધી ચાલુ હોય. તેથી,

અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માં ઉપરોક્ત અભિવ્યક્તિ દ્વારા નિર્ધારિત આવશ્યક શરતોમાંની એક એ છે કે એવો વ્યક્તિ જરૂરી અવધિ સાથે અરજીની તારીખે પણ વકીલ તરીકે કાર્યરત હોવો જોઈએ.”

(ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

દીપક અગ્રવાલ (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણય પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે બારમાંથી ભરતી માત્ર પ્રેક્ટિસ કરતા વકીલો અને નિમણૂકની તારીખે વકીલ તરીકે ચાલુ રહેલા વ્યક્તિઓમાંથી જ થાય છે. સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોની પાત્રતાનો પ્રશ્ન વિચારણા માટે આવ્યો નહોતો એવી રજૂઆતનું કોઈ મહત્વ નથી, કારણ કે કલમ ૨૩૩(૨) ના ઉપબંધો આ અદાલત સમક્ષ સીધી રીતે વિચારણા માટે આવ્યા હતા.

૨૪. વિજય કુમાર મિશ્રા અને અન્ય વિ. પટ્ટણા સ્થિત ન્યાયતંત્રની વડી અદાલત અને અન્ય, (૨૦૧૬) ૮ એસસીસી ૩૧૩, ના નિર્ણયનો પણ સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે, જેમાં ન્યાયિક અધિકારીઓએ બારના સભ્યો એટલે કે એડવોકેટો/પ્લીડરો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાના વિરોધમાં પોતાનો દાવો કર્યો હતો. વડી અદાલતે પડકારને નામંજૂર કર્યો; તેથી આ સર્વોચ્ચ અદાલતમાં અપીલ દાખલ કરવામાં આવી. આ સર્વોચ્ચ અદાલતની બે-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે અવલોકન કર્યું હતું કે જે વ્યક્તિ સેવામાં ન હોય તે જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત થવા માટે પાત્ર ગણાશે. ત્યારબાદ, ખંડપીઠે “પસંદગી” અને “નિયુક્તિ” વચ્ચે ભેદ દર્શાવ્યો. એવું અવલોકિત કરવામાં

આવ્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં પહેલેથી જ રહેલી વ્યક્તિની નિયુક્તિ પર પ્રતિબંધ મૂકે છે, પરંતુ એવી વ્યક્તિની પસંદગી પર નહીં. ભલે એવી વ્યક્તિ, જે પહેલેથી જ સેવામાં હોય, તેની પસંદગી કરવામાં આવે, તેમ છતાં તેને જિલ્લા ન્યાયાધીશ બનવાનો અથવા હાલની નોકરી ચાલુ રાખવાનો વિકલ્પ રહે છે. કરાયેલ અવલોકનોનો સંબંધિત ભાગ નીચે ઉતારવામાં આવે છે:

“૬. અનુચ્છેદ ૨૩૩(૧)માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે જિલ્લા ન્યાયાધીશોની નિમણૂક તે રાજ્ય સાથે સંબંધિત અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા કરવામાં આવશે. જોકે, અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) જાહેર કરે છે કે સંઘ અથવા રાજ્ય પૈકી કોઈનીપણ સેવામાં પહેલેથી જ ન હોય તેવી વ્યક્તિ જ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે પાત્ર ગણાશે. ઉક્ત અનુચ્છેદ નકારાત્મક ભાષામાં રચાયેલો છે, જે તેમાં વર્ણવાયેલા વ્યક્તિઓના ચોક્કસ વર્ગની નિમણૂક માટે પ્રતિબંધ ઊભો કરે છે. તે કોઈ લાયકાત નિર્ધારિત કરતો નથી. તે માત્ર અયોગ્યતા જ નિર્ધારિત કરે છે.

૭. સેવા કાયદામાં આ સુસ્થાપિત છે કે પસંદગી અને નિમણૂક વચ્ચે ભેદ છે. રાજ્ય હેઠળની કેટલીક જગ્યાઓ ભરવાના હેતુસર રાજ્ય દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી પસંદગી પ્રક્રિયામાં સફળ થયેલી દરેક વ્યક્તિને આપોઆપ નિમણૂક પામવાનો કોઈ અધિકાર પ્રાપ્ત થતો નથી. પાઠ્યરૂપે,

અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માત્ર એવી વ્યક્તિની નિમણૂક પર પ્રતિબંધ મૂકે છે, જે પહેલેથી જ સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં હોય, પરંતુ આવી વ્યક્તિની પસંદગી પર નહીં. જાહેર સેવામાં કોઈપણ પદ પર નિમણૂક માટે રાજ્ય દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવાનો અને વિચારણા માટે પાત્ર થવાનો આવી વ્યક્તિનો અધિકાર (પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવા માટેની પાત્રતા સંબંધિત ઉંમર, શૈક્ષણિક લાયકાત વગેરે જેવી અન્ય ચુક્તિસંગત શરતોના અધીન રહીને) સંવિધાનના અનુચ્છેદો ૧૪ અને ૧૬ હેઠળ ખાતરીપ્રાપ્ત છે.

૮. અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) નો પાઠ માત્ર એટલું પ્રતિબંધિત કરે છે કે કોઈ વ્યક્તિ, જો તે પહેલેથી જ સંઘ અથવા રાજ્ય પૈકી કોઈ એકની સેવામાં હોય, તો તેવી વ્યક્તિને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરી શકાય નહીં. તે સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં રહેલી વ્યક્તિની ઉમેદવારી પર વિચારણા કરવા ઉપર પ્રતિબંધ મૂકતું નથી. સંઘ અથવા રાજ્ય પૈકી કોઈ એકની સેવામાં રહેલી વ્યક્તિ પાસે, જો તેની પસંદગી થાય, તો જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે સેવામાં જોડાવાનો અથવા પોતાની હાલની નોકરી ચાલુ રાખવાનો વિકલ્પ યથાવત્ રહેશે. અમારી દૃષ્ટિએ, કોઈ વ્યક્તિને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની નિમણૂક માટે તેની યોગ્યતાનું મૂલ્યાંકન કરવા માત્ર એ હેતુસર પણ પોતાની નોકરીમાંથી રાજીનામું આપવા મજબૂર કરવું, અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) ના પાઠ દ્વારા પણ પરવાનગીપ્રાપ્ત નથી અને ન તો બંધારણની

યોજના હેઠળ તે કલ્પિત કરવામાં આવ્યું છે, કારણ કે તે બંધારણીય રીતે ઇચ્છનીય એવા કોઈ હેતુને સિદ્ધ કરતું નથી.

૧૧. સત્યા નારાયણ સિંહ વિ. અલ્હાબાદની ન્યાયિક અધિકારક્ષેત્રવાળી વડી અદાલત, (૧૯૮૫) ૧ એસ.સી.સી. ૨૨૫, ના ચુકાદાના વાંચન પરથી એવું જણાય છે કે અરજદારોનો કેસ એવો હતો કે જિલ્લા ન્યાયાધીશોના પદે તેમની નિયુક્તિ માટેના દાવાઓનું વિચારણું બારમાંના એવા સભ્યોની શ્રેણી હેઠળ કરવું જોઈએ જેમણે સાત વર્ષનો વકીલાતનો વ્યવહાર પૂર્ણ કર્યો હતો, અને તેઓ પહેલેથી જ ન્યાયિક સેવામાં હતા તે હકીકતને અવગણીને કરવું જોઈએ. નિશ્ચિતપણે, જણાવેલ હકીકત તેમના ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં નિયુક્તિ માટે અનુરુદ્ધ ૨૩૩(૨) હેઠળ અવરોધરૂપ બને છે. આ જ પરિપ્રેક્ષ્યમાં આ અદાલતે તેમનો દાવો નામંજૂર કર્યો હતો. અવરોધ કયા તબક્કે અમલમાં આવે છે તે પ્રશ્ન અદાલત સમક્ષ વિવાદનો મુદ્દો નહોતો અને આ અદાલતે પણ તે પ્રશ્નમાં પ્રવેશ કર્યો નહોતો.”વિજય કુમાર મિશ્રા (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત કરાયેલા સિદ્ધાંત સાથે સહમત થવું અમને શક્ય જણાતું નથી. અમારા મત મુજબ, સેવામાં રહેલા ઉમેદવારો વકીલો/પ્લીડરો માટે અનામત રાખવામાં આવેલા પદ સામે અરજી કરી શકતા નથી, કારણ કે અરજી કરતી વેળાએ અને નિયુક્તિ થતી વેળાએ તેમજ તે પહેલાંના સમયગાળામાં તેમની સતત વકીલાતમાં રહેલા હોવા જરૂરી છે. તેથી, વિજય

કુમાર મિશ્રા (ઉપરોક્ત) નો નિર્ણય કાયદાનો યોગ્ય નિર્ધારણ કરે છે એવું કહી શકાય નહીં.

૨૫. ન્યાયિક સેવામાં રહેલો વ્યક્તિ જિલ્લો ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક પામવા માટે પાત્ર છે, પરંતુ તે માત્ર બઢતી દ્વારા અથવા પ્રતિભા આધારિત બઢતી દ્વારા જ થઈ શકે છે, જે સંકલ્પના ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ એસોસિએશન અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૦૨) ૪ એસ.સી.સી. ૨૪૭ માં વિકસાવવામાં આવી હતી, જેમાં ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા કેડરના પદો — જિલ્લો ન્યાયાધીશો અને વધારાના જિલ્લો ન્યાયાધીશો — માટે ભરતીની પદ્ધતિ અંગે શેઢ્ટી કમિશનની ભલામણોનો આ અદાલતે વિચાર કર્યો હતો. આ અદાલતે આ હકીકતનો નોંધ લીધો હતો કે તે સમયે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં ભરતી માટે બે સ્ત્રોત હતા, અર્થાત્, (૧) બઢતી દ્વારા; અને (૨) પ્રત્યક્ષ ભરતી દ્વારા. નીચલી ન્યાયતંત્રને મજબૂત બનાવવા અને તેને વધુ કાર્યક્ષમ બનાવવા માટે ન્યાયિક અકાદમીઓની સ્થાપના સૂચવવામાં આવી હતી. આ અદાલતે શેઢ્ટી કમિશનની તે ભલામણોને મંજૂરી આપી હતી કે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં, અર્થાત્ જિલ્લો ન્યાયાધીશ કેડરમાં, વકીલોમાંથી ભરતી ૨૫ ટકા હોવી જોઈએ અને ભરતીની પ્રક્રિયા લેખિત તથા મૌખિક, બંને પ્રકારની પરીક્ષાઓ સહિતની સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા દ્વારા હોવી જોઈએ. ૭૫ ટકા ભરતી બઢતી દ્વારા અને ૨૫ ટકા પ્રત્યક્ષ ભરતી દ્વારા થવી જોઈએ. આ અદાલતે વધુમાં આદેશ કર્યો હતો કે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવાઓમાં કુલ પદોમાંથી ૫૦ ટકા પદો પ્રતિભા-સહ-પરીષ્ઠતાના સિદ્ધાંતના

આધારે બઢતીથી ભરવા જોઈએ અને સેવાના રૂપ ટકા પદો માત્ર પ્રતિભાના કડક આધારે મર્યાદિત વિભાગીય સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા દ્વારા બઢતીથી ભરવા જોઈએ, જેના માટે સિવિલ ન્યાયાધીશ (વરીષ્ઠ વિભાગ) તરીકેની પાત્રતાદાયક સેવા પાંચ વર્ષથી ઓછી ન હોવી જોઈએ. આ બાબતમાં નિયમો ઘડવા માટે વડી અદાલતોને નિર્દેશ આપવામાં આવ્યા હતા. આ અદાલતે વધુમાં એમ પણ ઠરાવ્યું હતું કે પદ સંબંધિત ક્વોટા આવશ્યક છે, જે તે મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે જેના આધારે ૪૦-બિંદુ રોસ્ટર કાર્ય કરે છે; એવું ઠરાવાયું હતું કે વરીષ્ઠતા રોસ્ટરના સિદ્ધાંતના આધારે જ જાળવવી જોઈએ. હાલની વરીષ્ઠતાનું રક્ષણ કરવાનું હતું, પરંતુ ભવિષ્ય માટે રોસ્ટર વિકસાવવાનું હતું. આ અદાલતે આ મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“ ૨૭. વિચારણા માટે ઉદ્ભવતો બીજો પ્રશ્ન ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા કેડરના હોદ્દાઓ, એટલે કે જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશો અને અતિરિક્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશશ્રીઓની ભરતીની પદ્ધતિ વિશે છે. વર્તમાન સમયે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં ભરતી માટે બે સ્ત્રોતો છે, એટલે કે, આધીન ન્યાયિક સેવાના સભ્યોમાંથી બઢતી દ્વારા અને સીધી ભરતી દ્વારા. આધીન ન્યાયતંત્ર ન્યાયપ્રણાલીની ઇમારતનો પાયો છે. તેથી, અન્ય કોઈપણ પાયા જેવી જ રીતે, તે શક્ય તેટલો મજબૂત બને તે અત્યાવશ્યક છે. ન્યાયપ્રણાલીનો ભાર મૂળરૂપે આધીન ન્યાયતંત્ર પર જ નિર્ભર છે. અમે શેઢી આયોગની તે ભલામણ સ્વીકારી છે કે જેના પરિણામે આધીન

ન્યાયતંત્રના વેતનધોરણોમાં વધારો થશે, પરંતુ તે જ સમયે આ પણ જરૂરી છે કે ન્યાયિક અધિકારીઓ, જેટલા તેઓ મહેનતુ છે, તેટલા જ વધુ કાર્યક્ષમ બને. તેઓ કાયદાના જ્ઞાન અને તાજા ઉચ્ચારણોથી અદ્યતન રહે તે અત્યાવશ્યક છે, અને આ જ કારણસર શેઢી આયોગે ન્યાયિક અકાદમીની સ્થાપનાની ભલામણ કરી છે, જે અતિ આવશ્યક છે. તે જ સમયે, અમારો મત છે કે જે અધિકારીઓ અતિરિક્ત જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશ અને જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશ તરીકે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં પ્રવેશવા જાય છે, તેમના માટે નિષ્પક્ષ રીતે આંકવામાં આવેલો એક નિશ્ચિત લઘુત્તમ ધોરણ હોવો જ જોઈએ. અમે શેઢી આયોગ સાથે સહમત છીએ કે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં, એટલે કે જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશ કેડરમાં, વકીલોમાંથી ભરતી રૂપ ટકા હોવી જોઈએ અને ભરતીની પ્રક્રિયા લેખિત તેમજ મૌખિક સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા દ્વારા થવી જોઈએ, તેમ છતાં અમારો મત છે કે આધીન ન્યાયિક અધિકારીઓને ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં બઢતી આપવા માટે તેમની યોગ્યતાની કસોટી કરવાની એક નિષ્પક્ષ પદ્ધતિ હોવી જોઈએ. વધુમાં, તુલનાત્મક રીતે કનિષ્ઠ અને અન્ય અધિકારીઓમાં પોતાને સુધારવા તથા એકબીજા સાથે સ્પર્ધા કરીને શ્રેષ્ઠતા હાંસલ કરી વધુ ઝડપી બઢતી મેળવવા માટે પ્રોત્સાહન પણ હોવું જોઈએ. આ રીતે, અમને અપેક્ષા છે કે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવાના સભ્યોની લાયકાતમાં વધુ સુધારો થશે. આ હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે, ઉચ્ચ

ન્યાયિક સેવામાં ૭૫ ટકા નિમણૂક બઢતી ઢ્વારા અને ૨૫ ટકા સીધી ભરતી ઢ્વારા કરવાનો અનુપાત ચથાવત્ રાખવામાં આવે, તો પણ બઢતી ઢ્વારા નિમણૂક સંબંધે બે પઢ્ધતિઓ હોવી જોઈએ એવો અમારો મત છે: ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવાના કુલ હોદ્દાઓમાંથી ૫૦ ટકા હોદ્દાઓ પ્રતિભા-સહ-જયેષ્ઠતા ના સિદ્ધાંતના આધારે બઢતીથી ભરવા પડશે. આ હેતુ માટે, વડી અદાલતોએ તે ઉમેદવારોના કાનૂની જ્ઞાનને નિર્ધારિત કરવા અને પરખવા તથા કેસ-કાયદાના પૂરતા જ્ઞાન સાથે તેમની સતત કાર્યક્ષમતાનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે એક પરીક્ષા ઘડવી અને વિકસાવવી જોઈએ. સેવામાં બાકી રહેલા ૨૫ ટકા હોદ્દાઓ સિવિલ જજ (સીનિયર ડિવિઝન) તરીકે ઓછામાં ઓછી પાંચ વર્ષની લાયકાતભરેલી સેવા ધરાવતા અધિકારીઓ માટે મર્યાદિત વિભાગીય સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા ઢ્વારા કડક રીતે પ્રતિભાના આધારે બઢતીથી ભરવા પડશે. આ સંબંધમાં વડી અદાલતોને નિયમ ઘડવો પડશે.

૨૮. ઉપરોક્તના પરિણામે, પુનરાવર્તનરૂપે, અમે આ દિશાનિર્દેશ આપીએ છીએ કે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવા એટલે કે જિલ્લા ન્યાયાધીશોના કેડરમાં ભરતી આ મુજબ રહેશે:

(૧) (એ) સિવિલ ન્યાયાધીશો (સીનિયર ડિવિઝન)માંથી યોગ્યતા-સહ-વરીષ્ઠતાના સિદ્ધાંતના આધારે તથા યોગ્યતા પરીક્ષા પાસ કરીને બઢતી ઢ્વારા ૫૦ ટકા;

(બી) સિવિલ ન્યાયાધીશો (વરિષ્ઠ વિભાગ), જેમણે પાંચ વર્ષથી ઓછી ન હોય તેવી લાયકાતસભર સેવા પૂર્ણ કરી હોય, તેમની મર્યાદિત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા દ્વારા કડક રીતે પ્રતિભાના આધારે રૂપ ટકા બઢતીથી; અને

(સી) સંબંધિત વડી અદાલતો દ્વારા લેવામાં આવતી લેખિત અને મૌખિક પરીક્ષાના આધારે પાત્ર વડીલોમાંથી સીધી ભરતી દ્વારા હોદ્દાઓના રૂપ ટકા ભરવામાં આવશે.

(ર) ઉપરોક્ત મુજબ યોગ્ય નિયમો વડી અદાલતો દ્વારા શક્ય તેટલા વહેલી તકે બનાવવામાં આવશે.

રૂ. અનુભવ દર્શાવે છે કે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવાના સભ્યોમાં તેમની સેવામાંની વરિષ્ઠતા અંગે સતત અસંતોષ રહ્યો છે. ત્રણ દાયકાથી વધુ સમયથી મોટી સંખ્યામાં કેસો દાખલ કરવામાં આવ્યા છે જેથી બે ભિન્ન સ્ત્રોતોમાંથી ભરતી કરાયેલા અધિકારીઓ, એટલે કે, બઢતીપ્રાપ્તો અને સીધી ભરતીથી આવેલા અધિકારીઓ, વચ્ચેની સાપેક્ષ વરિષ્ઠતા નક્કી કરી શકાય. આજના નિર્ણયના પરિણામે, એક અર્થમાં, ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં ભરતીના ત્રણ માર્ગ રહેશે. બઢતી માટેનો ક્વોટો, જે અમે નિર્ધારિત કર્યો છે, તે “મેરિટ-ક્રમ-સિનિયોરિટી” ના સિદ્ધાંતને અનુસરીને ૫૦ ટકા છે, મર્યાદિત વિભાગીય સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાના આધારે કડક રીતે મેરીટ

મુજબ રૂપ ટકા અને સીધી ભરતી દ્વારા રૂપ ટકા. અનુભવ એ પણ દર્શાવે છે કે દેશમાં જ્યાં ભરતીમાં ક્વોટા પદ્ધતિ અસ્તિત્વમાં છે, ત્યાં વરિષ્ઠતા સંબંધિત સૌથી ઓછી વિવાદિત કાર્યવાહી ત્યાં થાય છે જ્યાં રોસ્ટર પદ્ધતિ અનુસરવામાં આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે, કેન્દ્રીય સરકારના નિયમો અનુસાર, ૪૦-બિંદુનો રોસ્ટર નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે, જે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટેના ક્વોટાઓ સાથે સંબંધિત છે. ક્વોટાઓ અનુસાર ભરતી થયા બાદ, સેવાના સભ્યો વચ્ચે ભાગ્યે જ, કે ક્યારેય નહીં, વિવાદિત કાર્યવાહી થયેલી છે, કારણ કે વરિષ્ઠતા રોસ્ટરના બિંદુઓ દ્વારા નક્કી થાય છે અને કોઈ વ્યક્તિ ક્યારે ભરતી થાય છે તે હકીકતથી નિરપેક્ષ રહે છે. જ્યારે રોસ્ટર પદ્ધતિ અનુસરવામાં આવે છે, ત્યારે કોઈપણ વિવાદ ઊભો થવાનો પ્રશ્ન જ રહેતો નથી. ૪૦-બિંદુના રોસ્ટરને આ અદાલતે આર.કે. સભારવાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, (૧૯૯૫) ૨ એસ.સી.સી. ૭૪૫ માં વિચારણા કરીને મંજૂરી આપેલી છે. આ સંદર્ભમાં કોઈપણ વિવાદ ટાળવા અને નિશ્ચિતતા લાવવાના ઉપાયોમાંનો એક ઉપાય એ છે કે ક્વોટાઓને ખાલી જગ્યાઓના સંદર્ભમાં નહીં પરંતુ પદોના સંદર્ભમાં નિર્ધારિત કરવામાં આવે. આ એ મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે જેના આધાર પર ૪૦-બિંદુનો રોસ્ટર કાર્ય કરે છે. અમે વડી અદાલતોને નિર્દેશ આપીએ છીએ કે તેઓ આ અદાલતે આર.કે. સભારવાલ કેસમાં મંજૂર કરેલા રોસ્ટર સિદ્ધાંતના આધારે વરિષ્ઠતાના નિયમોમાં યોગ્ય

સુધારા કરીને શક્ય તેટલી વહેલી તકે તેને પ્રખ્યાપિત કરે. અમને આશા છે કે તેના પરિણામે પરિષ્ક્રિતાના નિર્ધારણમાં આગળ કોઈ વિવાદ રહેશે નહીં. સ્પષ્ટ છે કે આ પદ્ધતિ માત્ર ભાવિ અમલ માટે જ લાગુ પડી શકે, સિવાય તેવા કિસ્સાઓમાં જ્યાં સંબંધિત નિયમો હેઠળ પરિષ્ક્રિતા ક્વોટા અને રોટેશનલ પદ્ધતિના આધારે નક્કી થવાની હોય. ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવાના સભ્યોની વર્તમાન સાપેક્ષ પરિષ્ક્રિતાનું સંરક્ષણ થવું આવશ્યક છે, પરંતુ ભવિષ્ય માટે રોસ્ટર વિકસાવવામાં આવવો જોઈએ. જ્યાં જ્યાં આવશ્યક હોય ત્યાં યોગ્ય નિયમો અને પદ્ધતિઓ વડી અદાલતો દ્વારા અપનાવવામાં આવશે અને રાજ્યો દ્વારા ૩૧-૩-૨૦૦૩ સુધી મંજૂર કરવામાં આવશે.”

(ભાર આપવામાં આવ્યો છે)

ઉપરોક્ત નિર્ણય પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જિલ્લા ન્યાયાધીશના સંવર્ગમાં રહેલી પદોની રૂપ ટકા સંખ્યા વકીલોમાંથી પ્રત્યક્ષ ભરતી દ્વારા, લેખિત તેમજ મૌખિક સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાના આધારે, ભરવાની હોય છે. આ નિર્ણય આ અદાલતના વિવિધ નિર્ણયો, જેમ કે રમેશ્વર દયાલ, ચંદ્ર મોહન, સત્ય નારાયણ સિંહ અને દીપક અગ્રવાલ (ઉપરોક્ત) સાથે સુસંગત છે. આ અદાલત દ્વારા મર્યાદિત વિભાગીય સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા દ્વારા ભરવાના રૂપ ટકા પદો અંગે આપેલ નિર્દેશને ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ એસોસિએશન એન્ડ અબ્ર. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨), (૨૦૧૦) ૧૫ એસ.સી.સી. ૧૭૦ માં આ અદાલતે ઘટાડી ૧૦ ટકા કર્યા છે.

૨૬. ઓ.પી. ગર્ગ વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી., ૧૯૯૧ સપ્લી. (૨)
એસસીસી ૫૧ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, જેમાં જ્યેષ્ઠતાના
નિર્ધારણનો પ્રશ્ન હતો. આ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે કે ભરતીના તમામ
સ્ત્રોતો માટે સેવામાં પ્રવેશ કરવાની સમાન તક હોવી જોઈએ. જો ભરતીના
નિયમો એક સ્ત્રોતને અનાવશ્યક પ્રાધાન્ય આપે, તો જ્યેષ્ઠતાનો નિયમ
અમલઅયોગ્ય બની જવાનું અનિવાર્ય છે. તેથી, તમામ સ્ત્રોતોને તકની
સમાનતા હોવી જોઈએ.

૨૭. પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલત વિ. પંજાબ રાજ્ય, ૨૦૧૮
એસીસી ઓનલાઈન એસસી ૧૭૨૮ [સિવિલ અપીલ નં. ૫૫૧૮-૫૫૨૩
ના ૨૦૧૭, તારીખ ૩.૧૦.૨૦૧૮ ના રોજ નિર્ધારિત] માં જે પ્રશ્ન ઉદ્ભવ્યો
હતો તે પંજાબ સુપરિયર જુડિશિયલ સર્વિસની ત્રણ પ્રવાહો વચ્ચેની પરસ્પર
જ્યેષ્ઠતા-વિવાદ સંબંધિત હતો, અર્થાત્, ૫૦ ટકા મેરિટ-કમ-જ્યેષ્ઠતા ના
આધારે બઢતી દ્વારા, ૨૫ ટકા મર્યાદિત વિભાગીય સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા દ્વારા
અને બાકીના ૨૫ ટકા પાત્ર વકીલોમાંથી સીધી ભરતી દ્વારા ભરવાના.
હકીકતો દર્શાવે છે કે ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ એસોસિએશન (૨૦૦૨) ના
નિર્ણયનો અમલ કરવામાં આવ્યો હતો, અને આપેલ નિર્દેશ મુજબ જ્યેષ્ઠતા
જાળવવામાં આવી રહી છે.

૨૮. ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ એસોસિએશનના નિર્ણય પરથી સ્પષ્ટ થાય
છે કે સેવા દરમિયાનના ઉમેદવારોની યોગ્યતા સિદ્ધ કરવા માટે મર્યાદિત

વિભાગીય સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાની પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, જેથી તેઓ પોતાની યોગ્યતાના આધારે જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદે પહોંચવામાં આગેકૂચ કરી શકે. તેઓ ન્યાયિક પ્રવાહમાં જોડાયા પછી પોતાની પ્રગતિના પ્રયત્નોમાં કોઈપણ અવસરથી વંચિત રાખવામાં આવતા નથી, પરંતુ તેઓ સંબંધિત જોગવાઈઓનું પાલન કરવા બંધાયેલ છે. તેમને આધીન સેવાઓમાં જોડાવું નહીં તેવું પણ ખુલ્લું હતું. તેઓ વકીલ તરીકે ચાલુ રહી જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ સંદર્ભે ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં દાવો રજૂ કરી શકતા. છતાં, એકવાર તેમણે સેવામાં રહેવાનું પસંદ કર્યું પછી, જો તેઓ ન્યાયિક સેવામાં જોડાતા પહેલાં બારમાં સાત વર્ષનો અનુભવ ધરાવતા હોય, તો ભરતી માટે અલગ પ્રવાહો અને અલગ અનામત હિસ્સો હોવાની પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતાં, માત્ર વકીલો માટે વિશેષરૂપે અનામત રાખવામાં આવેલા ૨૫% હિસ્સા પર દાવો કરવાનો તેઓને અધિકાર રહેતો નથી. બંધારણીય યોજનાથી માત્ર સેવા દરમિયાનના ઉમેદવારોને જ નહીં પરંતુ પ્રેક્ટિસ કરતા ઉમેદવારોને પણ પ્રગતિ કરવા અને તેઓ જે ઈચ્છે છે, એટલે કે જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની નિમણૂક, તે પ્રાપ્ત કરવા માટે અવસર પૂરા પાડવામાં આવ્યા છે. જોકે, જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પોતાની સ્વઈચ્છાથી કોઈ ચોક્કસ પ્રવાહ, અર્થાત્ ન્યાયિક સેવા,માં જોડાય છે, ત્યારે તે એકસાથે બે નાવમાં સવાર થઈ શકતો નથી. જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદે પહોંચવાની તેની તક ક્ષિમાર્ગી વ્યવસ્થાથી જ હોઈ શકે, એટલે કે બઢતી દ્વારા ૫૦%

વરિષ્ઠતા/યોગ્યતા હિસ્સામાંથી, અથવા મર્યાદિત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાના હિસ્સામાંથી.

૨૯. બારમાંથી ભરતી કરવામાં આવે છે તેના પાછળ પણ એક હેતુ રહેલો છે. પ્રેક્ટિસ કરતા વકીલોની ભરતી માત્ર ઉચ્ચ ન્યાયતંત્રમાં જ નહીં, પરંતુ વડી અદાલત અને સર્વોચ્ચ અદાલતમાં પણ થાય છે. વડી અદાલતમાં ઉચ્ચ ન્યાયતંત્રના સેવારત ઉમેદવારો માટે (નિમણૂકની) એક પ્રવાહ છે અને બીજો એક અલગ પ્રવાહ સ્પષ્ટપણે બાર માટે અનામત રાખવામાં આવ્યો છે. બારના સભ્યો પણ તેમના ક્ષેત્રમાં નિષ્ણાત બને છે, કુશળતા પ્રાપ્ત કરે છે અને વિવિધ અદાલતોમાં હાજર થવાનો અનુભવ મેળવે છે. તેથી, માત્ર ઉચ્ચ ન્યાયતંત્રમાં જ નહીં, પરંતુ અધીનસ્થ ન્યાયતંત્રના સેવારત ઉમેદવારોને પણ ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ એસોસિયેશન પ્રકરણમાં જે પ્રમાણે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે મુજબ ૭૫ ટકા હિસ્સા સામે બઢતી દ્વારા નિમણૂક મેળવવાની તક આપવામાં આવે છે, અને બારના સભ્યોને પણ બારમાં ૭ વર્ષની સ્થાયી પ્રેક્ટિસ ધરાવતા એવા પદના ૨૫ ટકા હિસ્સા સામે તક આપવામાં આવે છે.

૩૦. સંવિધાનના રચયિતાઓએ જે કલ્પના કરી હતી અને છેલ્લા સાત દાયકાઓથી દેશમાં અમલમાં રહેલો કાયદો જે સ્પષ્ટ દર્શાવે છે તે મુજબ, ભરતીના ઉપરોક્ત માધ્યમો અને બે અલગ-અલગ સ્ત્રોતો, જેમાં એક સેવામાં રહેલાઓમાંથી અને બીજો બારમાંથી, માન્ય ગણાયેલા છે. ન્યાયિક સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોની તરફેણી, એડવોકેટો/વકીલો માટે અનામત રાખવામાં

આવેલી જગ્યાઓ સામે પોતાનો દાવો રજૂ કરવા માટે સમર્થન આપતો એકપણ નિર્ણય અમને મળતો નથી. રમેશ્વર દયાલ (પૂર્વોક્ત) થી આજદિન સુધીના તમામ કેસોમાં આ ક્ષેત્ર ભેદ જાળવવામાં આવ્યો છે, અને અમને અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ ના આધારે ભેદભાવની રજૂઆત સ્વીકારવા માટે જરાય અવકાશ દેખાતો નથી.

૩૧. અમને આ રજૂઆતથી પ્રભાવિત થતું નથી કે જ્યારે આ અદાલતે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માં “સેવા” નો અર્થ ન્યાયિક સેવા એવો કર્યો છે, ત્યારે વકીલો/પ્લીડરો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓ સામે ન્યાયિક અધિકારીઓ પાત્ર બને છે. અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) નકારાત્મક “નહીં” થી શરૂ થાય છે, જે પ્રેક્ટિસ કરતા વકીલો/પ્લીડરો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓ સામે ન્યાયિક અધિકારીઓના દાવાને અપાત્ર બનાવે છે. નિયમો અનુસાર તેઓને તે પદ પર બઢતી આપી શકાય; વધુમાં, આ અદાલતે ઑલ ઇન્ડિયા જજેસ એસોસિએશન મામલામાં, પદના ૭૫ ટકા હિસ્સા સામે, મેરીટ આધારીત બઢતીનો સમાવેશ કરીને સેવામાં રહેલા ઉમેદવારો માટે વધુ વ્યાપક ક્ષેત્ર નિર્ધારિત કર્યું છે. મેરીટને પ્રાધાન્ય મળવું જોઈએ અને તેમને તેમના મેરીટને સાબિત કરવા તથા શ્રેષ્ઠતા હાંસલ કરવા માટે નિયમો હેઠળ યોગ્ય તક આપવામાં આવવી જોઈએ, એવો તર્ક, અમારા મતે, સ્વીકાર્ય થઈ શકતો નથી. આવા ન્યાયિક અધિકારી સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૪ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનમાં મેરીટનો દાવો કરી

શકતા નથી. બંને વર્ગો ભિન્ન છે. પ્રવર્તમાન નિયમોની દૃષ્ટિએ સેવામાં રહેલા ઉમેદવારો પાત્રતા ધરાવતા નથી. તેઓ એવો વાંધો ઉઠાવી શકતા નથી કે તેમની સામે ભેદભાવ કરવામાં આવે છે અને તેમની મેરીટની અવગણના તથા ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે.

૩૨. સતતપણે, આ અદાલતે તેના અગાઉના ચુકાદાઓમાં એ જ દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો છે જે અમે હવે અપનાવી રહ્યા છીએ. અમને ભિન્ન દૃષ્ટિકોણ અપનાવવાનો કતઈ કોઈ કારણ જણાતો નથી, યદ્યપિ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અગાઉ થયેલી ભૂલોને આગળ ચાલુ રાખવી જોઈએ નહીં. અમને આ દલીલ તત્વહીન અને ભ્રાંતિજન્ય સમજ પર આધારિત જણાય છે. અમને જણાયું છે કે ઉપરોક્ત નિર્ણયો સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ છે, અને તેથી આપું પ્રસ્તાવ એક ક્ષણ માટે પણ વિચારણા હેઠળ લેવાની કોઈ જ જગ્યા રહેતી નથી. અન્યથા પણ, જ્યારે સ્વાતંત્ર્ય પછી આ દેશમાં સ્ટેરે ડેસીસિસના સિદ્ધાંત અને વિવિધ વડી અદાલતો દ્વારા ઘડાયેલા નિયમોના આધારે, ઉપર દર્શાવેલ રીતે, કાયદાનું પાલન અને અમલીકરણ કરવામાં આવ્યું છે, ત્યારે સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોની તરફેણી ઉઠાવવામાં આવેલ રજૂઆત સ્વીકારવા માટે અમે પોતાને અસમર્થ જણીએ છીએ. સત્ય નારાયણ સિંહ (ઉપરોક્ત), દીપક અગ્રવાલ (ઉપરોક્ત) અને ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ એસોસિયેશન કેસ (ઉપરોક્ત) માં થયેલા નિર્ણયો પણ અનુચ્છેદ ૨૩૩ની

જોગવાઈઓના વિરોધાભાસી ગણાવી શકાતા નથી. તેના વિરુદ્ધની રજૂઆતને અમે નિઃસંકોચપણે નકારી કાઢીએ છીએ.

૩૩. એવો રજૂઆત કરવામાં આવી કે બઢતી સીધી ભરતીનો કોઈ વિકલ્પ નથી, કારણ કે સીધી ભરતી માટે અનામત રાખવામાં આવેલ પદ સામે કોઈ હાલનો પદધારક સમગ્ર ભારતમાં અરજી કરી શકે છે, જ્યારે સેવામાં રહેલો ઉમેદવાર રાજ્યની અંદર બઢતી મેળવી શકે છે, અને ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં બઢતી માટે વિચારક્ષેત્રમાં આવવા માટે કોઈ નિશ્ચિત સમયગાળો નથી. તેથી, દલીલ કરવામાં આવી કે સીધી ભરતી બઢતીથી સર્વથા ભિન્ન છે અને ૭ વર્ષ સુધી વકીલાત કરેલ હોવાના કારણે, તેઓને વકીલો/પ્લીડરો માટે અનામત પદ માટે પોતાનો દાવો રજૂ કરવાની મૂળભૂત પાત્રતા છે, અને તેઓને ન્યાયાધીશ તરીકે કાર્ય કરવાનો વધારાનો અનુભવ પણ છે. અમને આ રજૂઆતો સ્વીકારવા માટે કોઈ અવકાશ જણાતો નથી. એકવાર સંવિધાન ભરતીના જુદા જુદા સ્ત્રોતોની કલ્પના કરે છે, ત્યારે અવસરથી વંચિત કરવામાં આવ્યા હોવાનો કોઈ કેસ ઉભો કરી શકાય નહીં. એકવાર સેવા જોડાઈ જાય, ત્યારબાદ સેવા નિયમો અનુસાર જ ચાલવું પડે, અને એવી વ્યક્તિને પ્રેક્ટિસમાં રહેતાં રહેતાં વિવિધ રાજ્યોમાં પ્રેક્ટિસ કરીને પોતાનો દાવો રજૂ કરવાનો વિકલ્પ ખુલ્લો હતો. આ ભરતી માટેની બે જુદી જુદી પ્રવાહોની બાબત છે, જે અનુમત્ય છે; આવી દલીલ સ્વીકારી શકાય નહીં.

૩૪. પી. રામકૃષ્ણરામ રાજુ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૧૪) ૧૨ એસ.સી.સી. ૧ માં, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે કે બારમાં સફળ વકીલ તરીકે પ્રાપ્ત થયેલો અનુભવ અને જ્ઞાન કોઈપણ દૃષ્ટિકોણથી ન્યાયિક અધિકારીએ પ્રાપ્ત કરેલા અનુભવની તુલનામાં ક્યારેય ઓછા મહત્વના ગણાવી શકાય નહીં. જો પેન્શનના નિર્ધારણ માટે ન્યાયિક અધિકારીની સેવા ગણતરીમાં લેવામાં આવે, તો એ જ હેતુ માટે બારમાંનો અનુભવ સમકક્ષ ગણવામાં કેમ ન આવે તે માટે કોઈ માન્ય કારણ નથી. ગવર્નમેન્ટ ઓફ એન.સી.ટી. ઓફ દિલ્હી અને અન્ય વિ. ઓલ ઇન્ડિયા યંગ લોયર્સ’ એસોસિએશન અને અન્ય એક, (૨૦૦૯) ૧૪ એસ.સી.સી. ૪૯ માં, આ અદાલતે નિર્દેશ આપ્યો છે કે વકીલ તરીકેના કેટલાંક વર્ષો પેન્શન માટે ન્યાયિક સેવામાં ઉમેરવામાં આવે. તેથી, અમારી દૃષ્ટિએ, વકીલ તરીકેનો અનુભવ પણ મહત્વનો છે, અને તેમને તેમના ક્વોટાથી વંચિત રાખી શકાય નહીં, જે માત્ર ઉચ્ચ ન્યાયિક સેવામાં રૂપ ટકા રાખવામાં આવ્યો છે.

૩૫. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અંતે બારના સભ્યની નિયુક્તિ પણ અનુચ્છેદ ૨૩૩(૧) હેઠળ જ કરવામાં આવે છે. ધ સ્ટેટ ઓફ અસામ એન્ડ અનર. વિ. કુસેસ્વર સૈકિયા એન્ડ અર્સ., એ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ એસ.સી. ૧૬૧૬ માં, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે નિયુક્તિ અને બઢતી બંનેનો સમાવેશ અનુચ્છેદ ૨૩૩(૧)માં થાય છે. નીચે મુજબના અવલોકનો કરવામાં આવ્યા હતા:

“પ. વડી અદાલત દ્વારા આ અનુચ્છેદનું વાંચન, આદરપૂર્વક કહેવું પડે કે, તે અનુચ્છેદના વ્યાકરણ અને વિરામચિહ્નોને વિરુદ્ધ છે. માનનીય મુખ્ય ન્યાયાધીશ એવું માનતા જણાય છે કે “નું પ્રમોશન” એવો પ્રયોગ “જિલ્લા ન્યાયાધીશો” પર પણ લાગુ પડે છે, અને “નું” શબ્દ પછી આવેલ અલ્પવિરામને અવગણે છે. આ અનુચ્છેદને, યોગ્ય રીતે વિસ્તૃત કરવામાં આવે તો, નીચે મુજબ વાંચી શકાય:

જિલ્લા ન્યાયાધીશો વગેરે તરીકે થવા પાત્ર વ્યક્તિઓની નિમણૂક, તથા (તે રીતે થવા પાત્ર વ્યક્તિઓની) નિયુક્તિ-સ્થાપના અને બઢતી.

તેનો અર્થ એવો થાય છે કે જિલ્લા ન્યાયાધીશો તરીકે વ્યક્તિઓની નિમણૂક તેમજ બઢતી, વડી અદાલતની પરામર્શથી રાજ્યપાલ માટેનો વિષય છે અને “જિલ્લા ન્યાયાધીશ” શબ્દપ્રયોગમાં વધારાના જિલ્લા ન્યાયાધીશ તથા વધારાના સેશન્સ જજનો સમાવેશ થાય છે. આ બાબત સ્મરણમાં રાખવી જરૂરી છે કે જિલ્લા ન્યાયાધીશોની સીધી નિમણૂક થઈ શકે છે અથવા તેઓ ન્યાયતંત્રની અધિનસ્ત કક્ષાઓમાંથી બઢતી દ્વારા પણ આવી શકે છે. આ અનુચ્છેદનો હેતુ બંને સ્થિતિઓ આવરી લેવા માટેનો છે. તે જિલ્લા ન્યાયાધીશો અથવા તેમાં સમાવેશિત કોઈપણ શ્રેણીના પદ પર વ્યક્તિઓની પ્રારંભિક નિમણૂક અને પ્રારંભિક બઢતી સાથે સંબંધિત છે.

....”

આ નિર્ણય કોઈ ઉપયોગી નથી, કારણ કે વર્તમાન કેસમાં પ્રશ્ન ભિન્ન છે. ભલે નિમણૂક અનુચ્છેદ ૨૩૩(૧) હેઠળ કરવામાં આવે છે, પરંતુ ન્યાયિક અધિકારીઓ માટેનું સ્ત્રોત અને માર્ગ પ્રમોશન છે, અને બારના સભ્યો માટે સીધી ભરતી દ્વારા છે.

૩૬. નવેમ્બર ૧૯૮૬ માં પ્રકાશિત ઓલ ઇન્ડિયા જ્યુડિશિયલ સર્વિસિસ અંગેના કાયદા પંચના ૧૧૬મા અહેવાલનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે જેટલી હદ સુધી સીધી ભરતી કરવામાં આવશે, તેટલી અનુપાતમાં અધિનસ્ત કક્ષાના પદોને બઢતીની તકો ઘટશે. કાયદા પંચ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની જોગવાઈઓ પર વિચાર કરી રહ્યું ન હતું, પરંતુ તેણે કેટલીક ટિપ્પણીઓ કરી હતી, અને આજદિન સુધી ઓલ ઇન્ડિયા જ્યુડિશિયલ સર્વિસની રચના થયેલી નથી; તે રચાશે ત્યારે તેની જોગવાઈઓ શું હશે તે તેની રચના કરવામાં આવશે ત્યારે વિચારવાનું રહેશે. તેથી, ઓલ ઇન્ડિયા જ્યુડિશિયલ સર્વિસની રચના થાય તો શું બની શકે તે અંગે કાયદા પંચ દ્વારા કરવામાં આવેલી કેટલીક ટિપ્પણીઓ અને સૂચનોના આધારે કોઈ લાભ મેળવવામાં આવી શકતો નથી.

૩૭. શેડી કમિશનની કેટલીક ભલામણોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ' એસોસિયેશન કેસમાં તેમની વિચારણા થયા બાદ, જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે સીધી ભરતી માટે સેવામાં રહેલા ઉમેદવારોને પાત્રતા આપવાના હેતુથી બંધારણની જોગવાઈઓ પર વિચાર

કરવાની કોઈ અવકાશ રહ્યો નથી. હાલની જોગવાઈઓ પ્રતિબંધાત્મક નથી, પરંતુ ન્યાયતંત્રમાં સુધારો કરવા અને તેને વધુ મજબૂત બનાવવા માટે વિશાળ પસંદગી ઉપલબ્ધ કરાવે છે અને તે અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ સાથે સુસંગત છે.

૩૮. ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ' એસોસિએશન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ ઓર્સ., (૧૯૯૨) ૧ એસસીસી ૧૧૯ ના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં નીચે મુજબના અવલોકનો કરવામાં આવ્યા છે:

“૯. અમે સૌપ્રથમ અખિલ ભારતીય ન્યાયિક સેવા સ્થાપવાની વિનંતિ અંગે વિચારણા કરીશું. ભારતના કાનૂન આયોગે વર્ષ ૧૯૫૮ના તેના ચૌદમા અહેવાલમાં જણાવ્યું હતું:

“જો આપણે અધીનસ્થ ન્યાયતંત્રના કર્મિવર્ગમાં સુધારો લાવવો હોય, તો પ્રથમ આપણે પસંદગીના ક્ષેત્રને વિસ્તૃત અથવા વિશાળ બનાવવા માટે પગલાં લેવા પડશે જેથી તેમાંથી ખરેખર યોગ્ય વ્યક્તિઓને પસંદ કરી શકીએ. અમને સૂચવાયેલો એક મૂળભૂત ઉપાય એવો હતો કે ન્યાયિક સેવામાં ભરતી સંપૂર્ણપણે સ્પર્ધાત્મક કસોટી અથવા પરીક્ષા દ્વારા કરવામાં આવે. એવું સૂચવવામાં આવ્યું હતું કે ઉચ્ચ ન્યાયતંત્ર માટેની ભરતી સર્વભારતીય સ્તરે લેવાતી એવી સ્પર્ધાત્મક કસોટીઓમાંથી કરી શકાય અને નીચલા ન્યાયતંત્ર માટેની ભરતી રાજ્ય સ્તરે લેવાતી સમાન કસોટીઓ દ્વારા કરી શકાય. આ કસોટીઓ માટે પાત્ર વ્યક્તિઓ તેઓ હશે જેમણે કાયદાની ડિગ્રી પ્રાપ્ત

કરી હોય એવા સ્નાતકો, અને બારમાં પ્રેક્ટિસ કરવાની આવશ્યકતા દૂર કરી દેવી જોઈએ.

એવો યોજના, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, હાલમાં સરકારની કાર્યપાલક શાખામાં અને ખાનગી વાણિજ્યિક સંસ્થાઓમાં તાત્કાલિક વેતનદાયક રોજગાર મેળવવાનું પસંદ કરતા સક્ષમ યુવાન પુરુષોને સબોર્ડીનેટ જ્યુડીશ્યરીમાં લાવવાનો પરિણામ આપશે. એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે, આ યોજના ઉચ્ચ સબોર્ડીનેટ જ્યુડીશ્યરીમાં સમગ્ર દેશમાં ઉપલબ્ધ શ્રેષ્ઠ પ્રતિભાને લાવશે, જ્યારે નીચલું સબોર્ડીનેટ જ્યુડીશ્યરી રાજ્યમાં ઉપલબ્ધ શ્રેષ્ઠ પ્રતિભામાંથી ભરવામાં આવશે.

....”

અખિલ ભારતીય ન્યાયિક સેવાની રચના કરવા અંગે વધુ એક ભલામણ કરવામાં આવી હતી. એવી સૂચના કરવામાં આવી હતી કે નીચલા સ્તરે પ્રવેશ માટે વકીલાતનો અભ્યાસ દૂર કરી દેવામાં આવે. એવું હોય તો પણ, ૩ વર્ષના પ્રેક્ટિસ સમયગાળાની નિર્ધારણા સમયાંતરે બદલવામાં આવી છે, પરંતુ તથ્યો એ જ રહે છે કે જ્યારે બારમાંથી જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટેની પાત્રતા અને ભરતીનો પ્રશ્ન આવે છે, ત્યારે બારમાં પ્રેક્ટિસ કરતા વકીલોને તેમના માટે નિર્ધારિત હિસ્સાની સામે સીધી ભરતી દ્વારા સામેલ કરી શકાય છે. આ મામલામાં સામેલ પ્રશ્ન એ નથી કે અધીનસ્થ ન્યાયતંત્રમાં જોડાવવા માટે પ્રેક્ટિસ જરૂરી છે કે નહીં.

૩૯. ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ' એસોસિયેશન અને અન્ય વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૧૯૯૮) ૮ એસ.સી.સી. ૭૭૧ માં, આ અદાલતે ન્યાયતંત્રમાં નિમણૂકોના હેતુસર અદાલતો સિવાયની વિવિધ સંસ્થાઓમાં કાર્યરત કાનૂની સહાયકોને પરવાનગી આપવાના પ્રશ્નનો વિચાર કર્યો હતો. આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે કાનૂની સહાયકોને એવો અનુભવ અને પરિચય પ્રાપ્ત થતો નથી, જે ન્યાયિક પદો સંભાળવા માટે મહત્વનો છે. કરવામાં આવેલા અવલોકનો નીચે ઉદ્ઘૃત કરવામાં આવે છે:

૧. વકીલાતના મંચ પરનો અનુભવ ધરાવતા તરીકે ગણવામાં આવવા જોઈએ તે આધારે, અદાલતો સિવાયની વિવિધ સંસ્થાઓમાં કાર્યરત કાનૂની સહાયકોને નિમણૂકના હેતુસર પરવાનગી આપવાનો પ્રશ્ન સ્વીકાર્ય ગણાવી શકાતો નથી. વિવિધ સંસ્થાઓ અને મંડળોમાં કાર્યરત કાનૂની સહાયકોને એવો અનુભવ અને પરિચય પ્રાપ્ત થતો નથી, જે ન્યાયિક પદો સંભાળવા માટે મહત્વપૂર્ણ છે, અને માત્ર થોડાક પ્રસંગોએ હાજરીના આધાર પર માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો નિર્ધારિત કરવું શક્ય નથી; કારણ કે મહત્વનું માત્ર હાજર રહેવું નથી, પરંતુ પ્રણાલી વિશેનું વાસ્તવિક, સઘન જ્ઞાન અને તે સાથેનો સજીવ સંબંધ છે. તેથી, અમે અરજીઓ નામંજૂર કરીએ છીએ.

૪૦. એ. પાંડુરંગમ રાવ વિ. આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય તથા અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ એસ.સી. ૧૯૨૨, ના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં

બારમાંથી સીધી ભરતી દ્વારા જિલ્લા ન્યાયાધીશોની નિમણૂક અંગેનો પ્રશ્ન ઉદ્ભવ્યો હતો. અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે બારમાંથી સીધી ભરતી માટેનો ઉમેદવાર વડી અદાલતની ભલામણ વિના કોઈપણ રાજ્યમાં જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની નિમણૂક માટે પાત્ર બનતો નથી. નિમણૂકના મામલે અંતિમ સત્તા સરકારની છે. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત અંગે કોઈ વિવાદ નથી; આ નિર્ણય એ પણ દર્શાવે છે કે સીધી ભરતી બારમાંથી થાય છે. સ્પષ્ટ છે કે નિમણૂક સરકાર દ્વારા જ કરવી પડે. આ નિર્ણય આધાર પૂરું પાડવા કરતાં, સેવા બજાવતા ઉમેદવારોની તરફેણી પ્રતિપાદિત દાવાને પરાજિત કરે છે.

૪૧. ચંદ્ર મોહન વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. અને અન્ય (૨), એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ એસ.સી. ૧૪૮૨ ના નિર્ણયનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં માત્ર વરિષ્ઠતાનો પ્રશ્ન ઊભો થયો હતો. આ અદાલતે નોંધ લીધી છે કે યુ.પી. હાયર જ્યુડિશિયલ સર્વિસ રૂલ્સ (૧૯૫૩) ના નિયમ ૮, ૧૩, ૧૪, ૧૫, ૧૭ અને ૧૯ ને અનુચ્છેદ ૨૩૩નું ઉલ્લંઘન કરતા હોવાથી અસંવિધાનિક ઠરાવવામાં આવ્યા હતા. નિયમ ૨૦ મુજબ વરિષ્ઠતા નિર્ધારિત કરવાનો પ્રશ્ન ઊભો થયો હતો. આ નિર્ણય અનુચ્છેદ ૨૩૩ના અર્થઘટનના પ્રશ્ન પર અધિકૃત નિર્ધારક નથી, પરંતુ ચંદ્ર મોહન-૧ (ઉપરોક્ત) નો પરિણામરૂપ અનુસંધાન હતો.

૪૨. એમ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨૪ અને ૨૧૭ માં ઉમેરવામાં આવેલી સ્પષ્ટીકરણ મુજબ,

એડવોકેટ તરીકેની પ્રેક્ટિસ અને ન્યાયિક અધિકારી તરીકેની ૧૦ વર્ષની સેવા સમકક્ષ ગણવાની છે. રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત) મામલામાં આ પ્રશ્ન પર વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો, અને આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) નું અર્થઘટન અનુચ્છેદ ૧૨૪ અને ૨૧૭ માં ઉમેરવામાં આવેલી સ્પષ્ટીકરણોના પ્રકાશમાં કરી શકાય નહીં. સત્ય નારાયણ સિંહ (ઉપરોક્ત) મામલામાં ઉપરોક્ત નિર્ણય પર વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો, અને નીચે મુજબના અવલોકનો કરવામાં આવ્યા હતા:

“ ૩હરબંસ સિંહ અને સોહનીના કેસો અંગે ફરીથી વ્યવહાર કરતાં, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

અમે માનીએ છીએ કે જો અમે આ આધાર પર આગળ વધીએ કે આ બંને વ્યક્તિઓની વકીલાતમાંથી ભરતી કરવામાં આવી હતી અને તેમની નિમણૂકની કસોટી કલમ (૨) ની આવશ્યકતાઓના આધારે થવાની છે, તો પણ અમારે એવું ઠરાવવું જ પડશે કે તેમણે તે આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરી હતી.

સ્પષ્ટ છે કે અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે ન્યાયિક સેવામાંથી ભિન્ન, બારમાંથી ભરતીના કેસમાં જ ઉપકલમ (૨) ની આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ થવી આવશ્યક હતી. અહીં અમે આ પણ ઉમેરી શકીએ કે અગાઉ અદાલતે પણ એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો:

... અમને એવું લાગતું નથી કે અનુચ્છેદ ૨૩૩ની ખંડ (૨) નું અર્થઘટન અનુચ્છેદો ૧૨૪ અને ૨૧૭માં ઉમેરવામાં આવેલ સ્પષ્ટીકરણોના પ્રકાશમાં કરી શકાય.”.

કલમ ૨૧૭ ના અર્થઘટન સાથે સંબંધિત પ્રો. ચંદ્ર પ્રકાશ અગ્રવાલ વિ. ચતુર્ભુજ દાસ પારીખ અને અન્ય, (૧૯૭૦) ૧ એસ.સી.સી. ૧૮૨ પર મૂકાયેલો આધાર કોઈ ઉપયોગનો નથી.

૪૩. મૂળભૂત માનવ અધિકારોના ભંગના સંબંધમાં દલીલ ઉઠાવવામાં આવી છે. યુ.કે. માં વર્ષ ૨૦૧૦માં ન્યાયિક વૈવિધ્યતા અંગેની સલાહકાર પેનલના નિષ્કર્ષો નીચે મુજબ ઉલ્લેખવામાં આવ્યા છે:

“૨૨. સમાન તકો. યોગ્ય રીતે લાયકાત ધરાવતા તમામ વ્યક્તિઓને ન્યાયિક પદ માટે અરજી કરવાની અને પસંદ થવાની સમાન તક હોવી જોઈએ. ન્યાયિક પદ માટે સુલાચક ઉમેદવારોની પસંદગી તેમના ગુણાધાર પર થવી જોઈએ અને તેમના વિરુદ્ધ, સીધી રીતે કે પરોક્ષ રીતે, ભેદભાવ ન કરવામાં આવવો જોઈએ.

૨૩. માનવ સમાનતાની સંકલ્પનામાં આ સિદ્ધાંત અંતર્નિહિત છે કે પ્રતિભાનું વિતરણ સમાજમાં ચદ્વિષ્ક રીતે અને વ્યાપકપણે થયેલું હોય છે, અને તે કોઈ નિશ્ચિત જાતીય અથવા અન્ય જૂથોમાં કેન્દ્રિત નથી. તેથી, તે અનુસરે છે કે પ્રતિભાની શોધ જેટલી વધુ વ્યાપક રીતે કરવામાં આવે, એટલી જ વધુ સંભાવના રહે છે કે શ્રેષ્ઠ ઉમેદવારોની ઓળખ થઈ શકે.

“તમારે અસામાન્ય પ્રતિભાની શોધ ન કરવી જોઈએ, પરંતુ અસામાન્ય સ્થળોમાં પ્રતિભા શોધવી જોઈએ”.

૨૪. ન્યાયતંત્રમાં કેટલીક સારી રીતે લાયકાત ધરાવતા સમૂહોનું વર્તમાન ઓછું પ્રતિનિધિત્વ દર્શાવે છે કે નિર્મળ પ્રતિભા સિવાયના પરિબળો કદાચ લોકો અરજી કરવા માટેની તેમની તૈયારીને અથવા પસંદગી પ્રક્રિયાને, અથવા બંનેને, પ્રભાવિત કરતા હોઈ શકે છે.”

અમે એવું નિષ્કર્ષે પહોંચીએ છીએ કે સમાન અવસરના સિદ્ધાંતનું કોઈ ઉદ્ધંધન થતું નથી. ન્યાયિક સેવામાં સમાવેશ કરવા તેમજ બારમાંથી સીધી ભરતી કરવા માટે પ્રતિભાની વ્યાપક શોધ કરવામાં આવે છે, અને શ્રેષ્ઠ ઉમેદવારોની ઓળખ કરી તેમની ભરતી કરવામાં આવે છે. અસામાન્ય સ્થળોએથી આવનાર વ્યક્તિઓને પણ તેમની પસંદગીના અનુસરણમાં પોતાનો દાવો રજૂ કરવાની તક આપવામાં આવે છે. સ્ટેટ ઓફ બિહાર અને અન્ય વિ. બાલ મુકુંદ સાહ અને અન્ય, (૨૦૦૦) ૪ એસ.સી.સી. ૬૪૦ માં, આ અદાલતે નોંધ્યું છે કે સંવિધાનિક યોજનાના અંતર્ગત વડી અદાલત પર ભારસભર ફરજ નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. સબોર્ડીનેટ જ્યુડીશ્યરીમાં કાર્યરત કરવા માટે ઉપલબ્ધ શ્રેષ્ઠ પ્રતિભાની પસંદગી કરવાની આવશ્યકતા સંબંધિત બાબતમાં તેને પ્રાથમિક અને સર્વોપરી સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. તેથી, અમે એવું માનીએ છીએ કે માનવ અધિકારોની સર્વજનીન ઘોષણા તથા નાગરિક અને રાજકીય અધિકારો અંગેના આંતરરાષ્ટ્રીય કરાર અને આર્થિક, સામાજિક અને

સાંસ્કૃતિક અધિકારો અંગેના આંતરરાષ્ટ્રીય કરારના કોઈપણ સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન થતું નથી.

૪૪. માનવ અધિકારોની સર્વજનીન જાહેરાતના અનુચ્છેદ ૨ પર પણ આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, જેમાં આ મુજબ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે:

આ ઘોષણાપત્રમાં નિર્ધારિત તમામ અધિકારો અને સ્વતંત્રતાઓનો હક દરેક વ્યક્તિને કોઈપણ પ્રકારના ભેદભાવ વિના પ્રાપ્ત છે, જેમ કે જાતિ, રંગ, લિંગ, ભાષા, ધર્મ, રાજકીય અથવા અન્ય મંતવ્ય, રાષ્ટ્રીય અથવા સામાજિક મૂળ, મિલકત, જન્મ અથવા અન્ય સ્થિતિ.

આપણા બંધારણનો હેતુ પણ એ જ છે, અને કોઈપણ માનવ અધિકારોનું ઉલ્લંઘન થતું નથી. આ રજૂઆત અસંગત અને દુરાવ્યવસ્થિત છે. સેવા ન્યાયશાસ્ત્રમાં, લાયકાત સાથે ભરતીના વિવિધ સ્ત્રોતો અને અનામત હિસ્સા નક્કી કરવાનું હંમેશાં અનુમત્ય છે. સમાન તક આપવામાં આવે છે, અને બઢતી માટે વરિષ્ઠતા અને યોગ્યતા ધોરણો છે, તથા પ્રતિભા આધારિત બઢતીમાં વરિષ્ઠતાનો વિચાર કરવાનું રહેતું નથી.

૪૫. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, અમારું મત છે કે વકીલો/પ્લીડરો માટે નિર્ધારિત ક્વોટા સામે જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે સીધી ભરતી માટે ઉમેદવાર કાર્યરત વકીલ હોવો આવશ્યક છે અને કટ-ઓફ તારીખે વકીલાતની પ્રેક્ટિસમાં હોવો જ જોઈએ, તેમજ નિમણૂકના સમયે તે ન્યાયિક સેવામાં અથવા સંઘ કે રાજ્યની અન્ય સેવાઓમાં હોવો ન જોઈએ. વકીલ

તરીકે ૭ વર્ષની પ્રેક્ટિસનો અનુભવ ગણવા માટે ન્યાયિક સેવામાં પ્રાપ્ત થયેલ અનુભવને સમકક્ષ ગણાવી શકાય નહીં અથવા જોડીને ગણાવી શકાય નહીં, અને વકીલ/પ્લીડર તાત્કાલિક અગાઉના ૭ વર્ષથી પ્રેક્ટિસમાં હોવો જોઈએ તથા નિયમો હેઠળ નિર્ધારિત કટ-ઓફ તારીખે અરજી કરતી વખતે પણ પ્રેક્ટિસમાં હોવો જોઈએ અને નિમણૂકની તારીખે પણ વકીલ તરીકે પ્રેક્ટિસમાં હોવો જોઈએ. હેતુ એ છે કે ઓછામાં ઓછા ૭ વર્ષનો અનુભવ ધરાવતા કાર્યરત વકીલમાંથી બારમાંથી ભરતી કરવી.

૪૬. કલમ ૨૩૩ ની ઉપરોક્ત અર્થઘટનાને ધ્યાને લેતાં, અમને જણાય છે કે બારમાંથી સીધી ભરતી માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓ સામે ન્યાયિક અધિકારીઓને પોતાનો દાવો રજૂ કરવાથી રોકતા નિયમો અતિઅધિકારક્ષેત્રીય નથી, કારણ કે નિયમો બંધારણની જોગવાઈઓને આધીન છે.

૪૭. અમે સંદર્ભનો નીચે મુજબ જવાબ આપીએ છીએ :-

(૧) રાજ્યની ન્યાયિક સેવામાં રહેલા સભ્યોને બઢતી દ્વારા અથવા મર્યાદિત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા દ્વારા જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરી શકાય છે.

(૨) રાજ્યના રાજ્યપાલની નિમણૂક, બઢતી, નિયુક્તિ સ્થાન અને બદલીના હેતુ માટે સત્તાધિકારી છે, અને પાત્રતા અનુચ્છેદ ૨૩૪ અને ૨૩૫ હેઠળ ઘડાયેલા નિયમો દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે.

(૩) બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૨(૨) હેઠળ, સંઘ અથવા કોઈ રાજ્યની ન્યાયિક સેવામાં તે પહેલેથી જ ન હોય તેવા સંજોગોમાં, ૭ વર્ષનો વ્યવસાયિક અનુભવ ધરાવતા એડવોકેટ અથવા વકીલને સીધી ભરતી દ્વારા જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરી શકાય છે.

(૪) કલમ ૨૩૩(૨) ના હેતુસર, જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની નિયુક્તિના સમયે તથા નિર્ધારિત કટ-ઓફ તારીખે કોઈ એડવોકેટ સતત પ્રેક્ટિસમાં ઓછામાં ઓછા ૭ વર્ષથી હોવો આવશ્યક છે. ન્યાયિક સેવાના એવા સભ્યો, જેઓ સેવામાં જોડાયા પહેલાં ૭ વર્ષનો પ્રેક્ટિસનો અનુભવ ધરાવતા હોય અથવા વકીલ તરીકે તથા ન્યાયતંત્રના સભ્ય તરીકે મળીને ૭ વર્ષનો સંયુક્ત અનુભવ ધરાવતા હોય, તેઓ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની સીધી ભરતી માટે અરજી કરવા પાત્ર નથી.

(૫) વડી અદાલત દ્વારા બનાવવામાં આવેલાં અને ન્યાયિક સેવાના અધિકારીઓને સીધી ભરતી દ્વારા એડવોકેટો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશની પદવિ સામે દાવો રજૂ કરવાથી પ્રતિબંધિત કરતાં નિયમોને અધિકારપાર હોવાનું કહી શકાય નહીં અને તે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪, ૧૬ અને ૨૩૩ સાથે સુસંગત છે.

(૬) જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે સીધી ભરતી દ્વારા સ્પર્ધા કરવા ન્યાયિક અધિકારીની પાત્રતા પ્રદાન કરતો વિજય કુમાર મિશ્રા (ઉપરોક્ત) માંનો

નિર્ણય કાયદો યોગ્ય રીતે પ્રતિપાદિત કરતો હોવાનું કહી શકાય નહીં. તેથી, તે આથી નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

૪૮. ધીરજ મોર અને અન્યના કેસોમાં, સમયાંતરે આ અદાલત દ્વારા આંતરિમ આદેશો કરવામાં આવ્યા હતા, અને ન્યાયિક સેવામાં રહેલા પદાધિકારીઓને પરીક્ષામાં ઉપસ્થિત થવાની પરવાનગી આપવામાં આવી હતી. જોકે, બાદમાં આ અદાલતે ઉક્ત આંતરિમ આદેશો રદ કર્યા હતા, ત્યાં સુધીમાં કેટલાક રાજ્યોમાં કેટલીક નિમણૂકો કરવામાં આવી હતી અને કેટલાક રાજ્યોમાં વડી અદાલતે પરિણામો અટકાવી રાખ્યા છે, કારણ કે પ્રેક્ટિસ કરતા વકીલો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓ સામે અયોગ્ય સેવારત ઉમેદવારોની ભાગીદારીને કારણે જટિલતા ઉભી થઈ છે. જ્યાં આવા સેવારત પદાધિકારીઓની બારમાંથી સીધી ભરતીના માર્ગે નિમણૂક કરવામાં આવી છે, ત્યાં અરજીઓમાં અમને કોઈ જ સાર જણાતો નથી અને ન્યાયિક અધિકારીઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલ રિટ અરજીઓના નામંજૂર થવાને અનુસંધાને, પાત્રતા વિના થયેલી પસંદગીના આધારે કોઈ અધિકારનું ફળ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી, તેથી તેઓ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે ચાલુ રહી શકશે નહીં. તેમને તેમના મૂળ પદ પર પરત મોકલવા પડશે. જો બઢતીની પ્રવાહીમાં તેમનો હક પહેલાથી જ પરિપક્વ થઈ ગયો હોય અને તેમના કનિષ્ઠોને બઢતી આપવામાં આવી હોય, તો વડી અદાલતે પ્રવર્તમાન નિયમો અનુસાર તેમની બઢતી અંગે વિચારવું પડશે. જોકે, તેઓ આવા આંતરિમ આદેશ હેઠળ પ્રાપ્ત થયેલી નિમણૂકના આધારે કોઈ હકનો દાવો

કરી શકતા નથી, કારણ કે તે રિટ અરજિના પરિણામને આધીન હતી, અને તેમને તેમના મૂળ પદ પર પરત મોકલવા પડશે.

૪૯. તેથી, નાગરિક અપીલો, રિટ અરજીઓ, ટ્રાન્સફર અરજી અને અવમાનના અરજીનો તે મુજબ નિકાલ કરવામાં આવે છે. ખર્ચ બાબતે કોઈ આદેશ નથી.

એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ, ન્યાયાધીશ

૧. મેં અરુણ મિશ્રા, ન્યાયાધીશ દ્વારા પ્રસ્તાવિત ચુકાદાના ખરડાનો અભ્યાસ કર્યો છે. હું તેમના વિશ્લેષણ સાથે સંમત છું; તેમ છતાં, સંકળાયેલા મુદ્દાના સંદર્ભમાં મેં વધારાનું કારણદર્શન પણ આપ્યું છે. તેથી, હું મારા અલગ અભિપ્રાય દ્વારા તેને પૂરક બનાવી રહ્યો છું.

૨. આ ચુકાદો હાલની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠને કરાયેલા સંદર્ભનો ઉત્તર આપે છે. સંદર્ભ આદેશમાં આ અદાલતના અગાઉના અનેક નિર્ણયો (રમેશ્વર દયાલ વિ. ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ એન્ડ અર્સ. ૧૯૬૧ (૨) એસસીઆર ૮૭૪; ચંદ્ર મોહન વિ. ધ સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ એન્ડ અર્સ. (૧૯૬૭) ૧ એસસીઆર ૭૭; સત્ય નરૈયન સિંહ વિ. વડી અદાલત ઓફ જ્યુડિકેયર ૧૯૮૫ (૨) એસસીઆર ૧૧૨; દીપક અગ્રવાલ વિ. કેશવ કૌશિક ૨૦૧૩ (૫) એસસીસી ૨૭૭) નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો અને એમ માનવામાં આવ્યું હતું કે વિજય કુમાર મિશ્રા એન્ડ એનર. વિ. વડી અદાલત ઓફ જ્યુડિકેયર એટ પટણા એન્ડ અધર્સ (૨૦૧૬) ૯ એસસીસી ૩૧૩ નામના

ચુકાદામાં કરાયેલા અવલોકનોને ધ્યાનમાં લેતાં, સાત વર્ષની વકીલાતનો અનુભવ ધરાવતા વકીલો દ્વારા ભરવાની અનામત રાખવામાં આવેલી કોટામાં પસંદગી અને નિમણૂક માટે અરજી કરવાની કોઈપણ રાજ્યના ન્યાયિક અધિકારીઓની પાત્રતા વિષયક મુદ્દે પુનર્વિચાર આવશ્યક બન્યો હતો.

૩. આ અરજીઓમાં વિવાદનો મુદ્દો એ છે કે શું રાજ્યોની ન્યાયિક સેવાઓમાં જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદથી નીચલા પદો ધરાવતા અધિકારીઓ, જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ પર સીધી ભરતી માટે, બારના સભ્યો (સાત વર્ષ અથવા તેથી વધુ પ્રેક્ટિસ ધરાવતા) સાથે સ્પર્ધા કરી શકે કે નહીં.

૪. તમામ અરજદારો વિવિધ રાજ્યોની ન્યાયિક સેવાઓમાં [અને એક સમૂહમાં, અ-ન્યાયિક સેવામાં] પદ ધારણ કરે છે. વ્યાપક રીતે, તેઓ ત્રણ વર્ગોમાં આવે છે: એવા લોકો જેમને બારમાં કોઈ અનુભવ વિના, અથવા સાત વર્ષથી ઓછા અનુભવ સાથે ન્યાયિક સેવામાં પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા; એવા લોકો જેમને ન્યાયિક સેવામાં નિમણૂક પહેલાં બારમાં સાત વર્ષનો અનુભવ હતો; અને એવા લોકો જેમને બારમાં સાત વર્ષ અથવા તેથી વધુનો અનુભવ છે, પરંતુ તેઓ અ-ન્યાયિક પદો પર કાર્યરત છે. ઉપર ઉલ્લેખિત બીજા અને ત્રીજા વર્ગમાં આવતા, પોતાની નિમણૂક પહેલાં સાત વર્ષનો અનુભવ ધરાવતા લોકો દલીલ કરે છે કે સંવિધાન તેમને જિલ્લા ન્યાયાધીશો માટેની ભરતી પ્રક્રિયામાં, તે હેતુ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ૨૫% એડવોકેટ્સ'૧ ક્વોટામાં ભાગ લેતા અટકાવતું નથી, તા. ૨૩-૦૧-૨૦૧૮ના એસ.એલ.પી. (સી)

૧૪૧૫૬/૨૦૧૫ માંનો આદેશ, ધીરજ મોરે વિ. દિલ્હી વડી અદાલત. અરજદારોનો આ સમૂહ રામેશ્વર દયાલ (પૂર્વોક્ત) તરીકે અહેવાલિત નિર્ણય પર, ખાસ કરીને આ અદાલતના તે નિર્ધાર પર (વૈકલ્પિક દલીલના જવાબરૂપે કે બે ઉમેદવારો અયોગ્ય હતા, કારણ કે તેઓ સરકારની સેવામાં હતા), તેમજ મહેશ ચંદ્ર ગુપ્તા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય (૨૦૦૯) ૮ એસ.સી.સી. ૨૭૩ પર ભારપૂર્વક નિર્ભર કરે છે. ચંદ્ર મોહન (પૂર્વોક્ત) પર પણ આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે ચંદ્ર મોહન (પૂર્વોક્ત) માં, આ અદાલતે સ્પષ્ટપણે ઠરાવ્યું હતું કે યુનિયન અથવા રાજ્યની સેવામાં રહેલા વ્યક્તિઓ સાથે સંકળાયેલ અયોગ્યતા [અનુચ્છેદ ૨૩૩(૧) હેઠળ], રાજ્યના રોજગારમાં રહેલા, કારોબારી પદો ધારણ કરતા અને સંપૂર્ણપણે કારોબારી કાર્યો બજાવતા લોકોને સ્પષ્ટપણે બહાર રાખે છે, પરંતુ ન્યાયિક સેવામાં રહેલા લોકોને અટકાવતી નથી. એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે ચંદ્ર મોહન (પૂર્વોક્ત) માં વિચારવામાં આવેલ નિયમે સ્પષ્ટ રીતે ન્યાયિક અધિકારીઓને (વકીલો સાથે) બારમાં સાત વર્ષના અનુભવના આધારે ભરતી પ્રક્રિયામાં સ્પર્ધા કરવાનો અધિકાર આપ્યો હતો.

૫. બીજી શ્રેણીના અરજદારોના વકીલ (અર્થાત્, જેઓને બારમાં સાત વર્ષથી ઓછી અનુભૂતિ છે અને જેઓ ન્યાયિક અધિકારીઓ તરીકે કાર્યરત રહ્યા છે) એ રજૂ કરે છે કે કલમ ૨૩૩(૧) કે કલમ ૨૩૩(૨) પૈકી કોઈપણ આવી ઉમેદવારોની ભાગીદારીને (જ્યાં સુધી તેમની પાસે કુલ મળીને સાત વર્ષનો

સંયુક્ત અનુભવ હોય – બારમાં તથા ન્યાયિક સેવામાં) જિલ્લા ન્યાયાધીશોના કેડરમાં નિમણૂક માટે, બારના સભ્યો સાથે ભરતી પ્રક્રિયામાં, પ્રતિબંધિત કરતી નથી.

૬. કેટલાક અરજદારોની દલીલ એવી છે કે કલમ ૨૩૩ (૧) અને ૨૩૩ (૨) બે ભિન્ન ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરે છે. દલીલ અનુસાર, કલમ ૨૩૩ (૧) રાજ્યના વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરવાની શરતે રાજ્યપાલને નિમણૂકો કરવાની સત્તા આપે છે. એવો આગ્રહ કરવામાં આવે છે કે આ સત્તાનો સ્વતંત્ર સ્ત્રોત છે; આ જોગવાઈના પ્રયોગમાં રાજ્યપાલ ન્યાયિક સેવામાં રહેલ વ્યક્તિઓની નિમણૂક કરી શકે છે. કલમ ૨૩૩ (૨) હેઠળની સત્તાના સંદર્ભમાં બીજી દલીલ એવી છે કે વડીલાતમાં સાત વર્ષનો અનુભવ માત્ર તેઓને જ લાગુ પડે છે, જેઓ વડીલાતમાં પ્રેક્ટિસ કરતા હોય. તે રાજ્યની ન્યાયિક સેવામાં પહેલેથી જ રહેલ વ્યક્તિઓને લાગુ પડી શકતો નથી. રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણય પર આધાર મૂકવામાં આવે છે. અરજદારો વધુમાં એવો આગ્રહ કરે છે કે ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) માં એવો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હતો કે જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે માત્ર કોઈપણ રાજ્યની ન્યાયિક સેવાઓના સભ્યો જ વિચારણા પાત્ર બની શકે [કલમ ૨૩૩ (૨) મુજબ વડીલાતમાં સાત વર્ષની પ્રેક્ટિસ ધરાવતા વડીલો ઉપરાંત] અને રાજ્યો અથવા સંઘની કાર્યપાલિકા શાખાના સભ્યો નહીં. એ બાબત પર ભાર મૂકવામાં આવે છે કે હકીકતમાં, આ અદાલતે જેને વિચારવાનો નિયમ હતો, તે જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે પસંદગી અને

નિમણૂક માટે વકીલ મંડળના સભ્યો સાથે ન્યાયિક અધિકારીઓને પણ સ્પર્ધા કરવાની પરવાનગી આપતો હતો.

૭. આ ઉપરાંત એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જે જોગવાઈ દ્વારા બારના સભ્યો માટે અનામત રાખવામાં આવેલ ક્વોટો, જે માટે માત્ર તેઓ જ સ્પર્ધા કરી શકે અને જેના માટે ન્યાયિક સેવાઓના સભ્યોને અરજી કરવા મનાઈ કરવામાં આવી છે, તે ભેદભાવપૂર્ણ છે. વિદ્વાન વકીલે આ બાબત પર પ્રકાશ પાડ્યો કે આવો પ્રતિબંધ (ન્યાયિક સેવાઓના સભ્યોને અરજી અને સ્પર્ધા કરતાં અટકાવતો) બારના સભ્યો સાથે મળીને સ્પર્ધા કરવા બાબતે મનસ્વી છે, કારણ કે આવા વર્ગીકરણ માટે કોઈ આધાર નથી. આ સંદર્ભે રજૂ કરવામાં આવ્યું કે બંધારણ રચયિતાઓએ કલ્પના કરી હતી કે માત્ર પ્રતિભાશાળી વ્યક્તિઓને જ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે ભરતી અને નિયુક્ત કરી શકાય; જો એ જ સાચો હેતુ હોય, તો ન્યાયિક સેવામાં રહેલાઓ પર મૂકવામાં આવેલ પ્રતિબંધ તે હેતુને ક્ષીણ કરે છે. એવું પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ન્યાયાધીશ તરીકે પ્રાપ્ત થયેલો અનુભવ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની ફરજો અને કાર્યોના નિર્વહમાં એટલો જ, અથવા વધુ પ્રાસંગિક છે; બીજી તરફ, બારમાં સાત વર્ષના નોંધણી અને અનુભવ ધરાવતા વકીલો પાસે તે પ્રકારનો કોઈ અનુભવ હોતો નથી. વકીલે ભારપૂર્વક જણાવ્યું કે અનુચ્છેદ ૨૩૩ માં ઉપયોગમાં લેવાયેલ શબ્દસમૂહ, એટલે કે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષના અનુભવવાળા વકીલ હોવા, તેનું વિચારણું જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે

સ્પર્ધા કરતાં સંઘ અથવા રાજ્યોના અધિનસ્ત સેવાઓના સભ્યો અથવા પદધારકો પર મૂકાયેલ પ્રતિબંધ સાથે કરીને જ કરવું પડે. બંધારણે માત્ર એટલું જ રેખાંકિત કર્યું છે કે તે પદ માટે સ્પર્ધા કરતો વકીલ સાત વર્ષથી ઓછી અવધિનો અનુભવ ધરાવતો ન હોવો જોઈએ; પરંતુ ન્યાયિક સેવાના સભ્યો માટે ન તો કોઈ પ્રતિબંધ (અથવા મર્યાદા) સ્પષ્ટ રીતે વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે અને ન તો કોઈ અનુમાનિત પ્રતિબંધ નિષ્કર્ષી શકાય. તેથી, કોઈપણ ન્યાયિક સેવાના સભ્યો પર, તે હેતુ માટે અનામત રાખવામાં આવેલ ક્વોટામાં વકીલો સાથે મળીને સ્પર્ધા કરવાથી મૂકવામાં આવેલ સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ, બંધારણવિરોધી અને અમાન્ય છે. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે સત્ય નારાયણ સિંહ (ઉપરોક્ત) માં લેવાયેલ નિર્ણય, જેના મુજબ બંધારણે ભરતીના બે સ્ત્રોતો વચ્ચે સ્પષ્ટ ભેદ કર્યો હતો અને આ જ્ઞેતતા જાળવવામાં આવી છે, તથા નિયુક્તિ દ્વારા એક થવા સુધી આ બે પ્રવાહો અલગ રહે છે, તે ભૂલપૂર્ણ છે અને તેમાં સુધારો જરૂરી છે. વધુમાં એવું પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે આ અદાલતનો દીપક અગ્રવાલ (ઉપરોક્ત) માં લેવાયેલ નિર્ણય, જેના મુજબ અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) અરજીકર્તાને અરજી કરવાની વેળાએ (નિયુક્તિ માટે) બારના સભ્ય તરીકે વકીલાતની પ્રેક્ટિસમાં હોવો ફરજિયાત બનાવે છે, તે ખોટો નિર્ણય હતો. દીપક અગ્રવાલ (ઉપરોક્ત) માં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

હેસ બિન' ના ઉપયોગથી આ સ્પષ્ટ થાય છે. વર્તમાન પૂર્ણ સતત કાળનો ઉપયોગ એવી સ્થિતિ માટે થાય છે, જે ભૂતકાળના કોઈ સમયે શરૂ થઈ હોય અને હજી પણ ચાલુ હોય. તેથી, ઉપરોક્ત અભિવ્યક્તિ દ્વારા અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવેલી આવશ્યક શરતોમાંની એક એ છે કે એવો વ્યક્તિ અરજીની તારીખે આવશ્યક અવધિ સાથે વકીલ તરીકે કાર્યરત રહેતો હોવો જોઈએ.

૮. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૨૩૩(૨) નું શબ્દશઃ અર્થઘટન અનાવશ્યક રીતે સંકીર્ણ હોવા ઉપરાંત, બંધારણના રચયિતાઓએ જે વ્યાપક હેતુ મનમાં રાખ્યો હતો તે નિષ્ફળ બનાવે છે, તેમજ ભરતી પ્રક્રિયાની શરૂઆતના સમયે તેઓ બારના સભ્યો હતા કે ન્યાયિક પદના ધારકો હતા તે બાબતની પરવા કર્યા વિના, શ્રેષ્ઠ મગજ ધરાવતા અને પ્રતિભાશાળી વ્યક્તિઓને સામેલ કરવાનો તેમનો આશય પણ નિષ્ફળ બનાવે છે.

૯. પ્રતિવાદીઓએ, જેમાં બંને રાજ્યો તથા વડી અદાલતોનો સમાવેશ થાય છે, અરજદારોની દલીલોનો પ્રતિવાદ કરતાં આ મંતવ્ય રજૂ કર્યું કે ન તો રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત) અને ન તો ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત), (બંને બંધારણીય પીઠના નિર્ણયો), એ એવું ધાર્યું હતું કે કોઈ પણ ન્યાયિક સેવાના સભ્યોને બંધારણ હેઠળ જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે પસંદગીમાં અરજી કરવાનો અધિકાર હતો, માત્ર આ આધાર પર કે તેઓ અગાઉના કોઈ સમયે એડવોકેટ રહ્યા હતા. દર્શાવવામાં આવ્યું કે અનુચ્છેદ ૨૩૩ (૧) માત્ર એટલું સૂચવે છે કે

જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ પર નિમણૂક વડી અદાલતની ભલામણ પર રાજ્યપાલ દ્વારા કરવાને પાત્ર છે; તેમજ બઢતી, બદલી વગેરે બાબતે પણ એ જ સ્થિતિ છે. આ જોગવાઈ માત્ર એટલું દર્શાવે છે કે નિમણૂક સત્તાધિકારી કોણ છે; તેમજ તે એ પણ નિર્ધારિત કરે છે કે સંબંધિત વડી અદાલતની સંમતિ અથવા ભલામણ વિના આવી નિમણૂક કરી શકાતી નથી. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) એ નિશ્ચિત રીતે ઠરાવ્યું હતું કે વડી અદાલતની ભલામણ બંધનકારક છે; તેમજ તેમાં સ્પષ્ટ રીતે એ પણ ધારવામાં આવ્યું હતું કે રાજ્યની સેવાઓમાં રહેલા વ્યક્તિઓ, એટલે કે વહીવટી અથવા કાર્યપાલક વિભાગો અથવા સેવાઓમાં પસંદ કરી નિમણૂક કરાયેલા વ્યક્તિઓ, જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે વિચારણા પામવાથી બહાર રાખવામાં આવ્યા હતા.

૧૦. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે છેલ્લા અનેક દાયકાઓથી જિલ્લાની ન્યાયાધીશના પદ પર નિમણૂક માટે રાજ્યોમાં બે સ્પષ્ટ માર્ગો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે: એક, સીધી ભરતી દ્વારા (બારમાંથી એવા સભ્યોમાંથી જેઓને સાત વર્ષથી ઓછો નહીં એવો અનુભવ હોય) અને બે, ન્યાયિક સેવાના સભ્યોમાંથી, જે પ્રોત્સાહન માટે વિચારણા પામવા આવશ્યક નિર્ધારિત માપદંડો પૂર્ણ કરતા હોય. બીજી શ્રેણીના વ્યક્તિઓને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૪ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો, અનુચ્છેદ ૩૦૮ના ઉપબંધ સાથે વાંચવા યોગ્ય, અનુસાર પ્રોત્સાહન માટે વિચારવામાં આવે છે અને ભલામણ

કરવામાં આવે છે. આ ચુકાદાના હેતુઓ માટે બંધારણની સંબંધિત જોગવાઈઓ નીચે ઉતારવામાં આવે છે:

“અનુચ્છેદ ૨૩૩ જિલ્લા ન્યાયાધીશોની નિમણૂક

(૧) કોઈપણ રાજ્યમાં જિલ્લા ન્યાયાધીશો તરીકે વ્યક્તિઓની નિમણૂક, તેમજ તેમની બદલી અને બઢતી, તે રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા તેવા રાજ્ય સંબંધે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને કરવામાં આવશે.

(૨) જે વ્યક્તિ સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં પહેલેથી ન હોય, તે જિલ્લાની ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે ત્યારે જ પાત્ર ગણાશે જ્યારે તે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ સુધી એડવોકેટ અથવા પ્લીડર તરીકે રહી હોય અને તેની નિમણૂક માટે વડી અદાલત દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવી હોય.

કલમ ૨૩૩એ અમુક જિલ્લા ન્યાયાધીશોની નિમણૂકોનું અને તેઓ દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદાઓ વગેરેનું માન્યકરણ

કોઈપણ અદાલતના કોઈપણ ચુકાદા, હુકમનામા અથવા આદેશ હોવા છતાં, –

(એ) (૧) તે રાજ્યમાં જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે, રાજ્યની ન્યાયિક સેવામાં પહેલેથી જ રહેલ કોઈપણ વ્યક્તિની અથવા ઓછામાં ઓછા

સાત વર્ષ સુધી એડવોકેટ અથવા વકીલ રહેલ કોઈપણ વ્યક્તિની, કોઈ નિમણૂક નહીં થાય, અને

(ર) જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે આવા કોઈપણ વ્યક્તિની કોઈ નિયુક્તિ, નિમણૂકસ્થાપન, બઢતી અથવા બદલી, જે સંવિધાન (વીસમો સુધારો) અધિનિયમ, ૧૯૬૬ ના પ્રારંભ પહેલાં કોઈપણ સમયે, અનુચ્છેદ ૨૩૩ અથવા અનુચ્છેદ ૨૩૫ ની જોગવાઈઓ અનુસાર સિવાય કરવામાં આવી હોય, તે માત્ર એ હકીકતના કારણસર કે આવી નિયુક્તિ, નિમણૂકસ્થાપન, બઢતી અથવા બદલી ઉક્ત જોગવાઈઓ અનુસાર કરવામાં આવી નહોતી, ગેરકાયદેસર અથવા શૂન્ય ગણાશે નહીં અથવા ક્યારેય ગેરકાયદેસર અથવા શૂન્ય બની હોવાનું માનવામાં આવશે નહીં;

(બી) સંવિધાન (વીસમો સુધારો) અધિનિયમ, ૧૯૬૬ના પ્રારંભ પહેલાં, કોઈપણ રાજ્યમાં અનુચ્છેદ ૨૩૩ અથવા અનુચ્છેદ ૨૩૫ની જોગવાઈઓ અનુસાર સિવાય અન્ય રીતે જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત, પદસ્થ, બઢતી આપવામાં આવેલ અથવા બદલી કરવામાં આવેલ કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા, અથવા તેની સમક્ષ, કોઈ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય, કોઈ ચુકાદો, હુકમનામું, સજા અથવા આદેશ પસાર કે કરવામાં આવ્યો હોય, અને કોઈ અન્ય કાર્ય અથવા કાર્યવાહી કરવામાં આવી હોય અથવા હાથ ધરવામાં આવી હોય, તો માત્ર એટલા કારણસર કે આવી નિમણૂક, પદસ્થાપન, બઢતી અથવા બદલી ઉક્ત જોગવાઈઓ અનુસાર

કરવામાં આવી નહોતી, તેને ગેરકાયદેસર અથવા અમાન્ય ગણવામાં આવશે નહીં અથવા ક્યારેય ગેરકાયદેસર અથવા અમાન્ય બની ગઈ હોય એવું માનવામાં આવશે નહીં. અનુચ્છેદ ૨૩૪ – જિલ્લા ન્યાયાધીશો સિવાયની વ્યક્તિઓની ન્યાયિક સેવામાં ભરતી

જિલ્લા ન્યાયાધીશો સિવાયના અન્ય વ્યક્તિઓને રાજ્યની ન્યાયિક સેવામાં નિયુક્તિઓ, તે રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા, તે હેતુસર તેમના દ્વારા બનાવવામાં આવેલા નિયમો અનુસાર, રાજ્ય જાહેર સેવા આયોગ અને તે રાજ્ય સંબંધે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કર્યા પછી કરવામાં આવશે.

કલમ ૨૩૫ અધીનસ્ત અદાલતો પર નિયંત્રણ

જિલ્લા અદાલતો અને તેમની હેઠળની અધીનસ્ત અદાલતો પરનો નિયંત્રણ, જેમાં રાજ્યની ન્યાયિક સેવાને સંબંધિત અને જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદથી નીચલા કોઈપણ પદ પર રહેલ વ્યક્તિઓની નિમણૂકસ્થાન, બઢતી અને રજાની મંજૂરીનો સમાવેશ થાય છે, વડી અદાલતમાં નિહિત રહેશે, પરંતુ આ અનુચ્છેદમાં રહેલ કોઈ બાબતનો એવો અર્થ કરવામાં આવશે નહીં કે તેવા કોઈ વ્યક્તિને, તેની સેવા સંબંધિત શરતોનું નિયમન કરતા કાયદા હેઠળ તેને ઉપલબ્ધ અપીલના કોઈ અધિકારથી વંચિત કરવામાં આવે, અથવા વડી અદાલતને, તેવા કાયદા

હેઠળ નિર્ધારિત તેની સેવા શરતો અનુસાર સિવાય, તેની બાબતમાં અન્ય રીતે કાર્યવાહી કરવાની સત્તા પ્રદાન કરવામાં આવે.

અનુચ્છેદ ૨૩૬ {અર્થઘટન}

આ અધ્યાયમાં—

(એ) “જિલ્લા ન્યાયાધીશ” અભિવ્યક્તિમાં શહેર નાગરિક અદાલતના ન્યાયાધીશ, વધારાના જિલ્લા ન્યાયાધીશ, સંયુક્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશ, સહાયક જિલ્લા ન્યાયાધીશ, લઘુ દાવાઓની અદાલતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ, મુખ્ય પ્રેસિડન્સી મેજિસ્ટ્રેટ, વધારાના મુખ્ય પ્રેસિડન્સી મેજિસ્ટ્રેટ, સેશન્સ જજ, વધારાના સેશન્સ જજ અને સહાયક સેશન્સ જજનો સમાવેશ થાય છે;

(બી) “ન્યાયિક સેવા” અભિવ્યક્તિનો અર્થ એવી સેવા થાય છે કે જે માત્ર એવા વ્યક્તિઓથી જ બનેલી હોય જેઓ જિલ્લાની ન્યાયાધીશના પદ અને જિલ્લાની ન્યાયાધીશના પદથી નીચેનાં અન્ય દીવાની ન્યાયિક પદો ભરવા માટે નિર્ધારિત થયેલ હોય.”

૧૧. સૌપ્રથમ એ સ્મરણમાં લેવું આવશ્યક છે કે વડી અદાલતોને, નિમણૂક માટે, યોગ્ય વ્યક્તિઓના નામ રાજ્યપાલને ભલામણ કરવાની જે સત્તા છે, તે હવે નિર્ધારક ગણવામાં આવે છે; અપવાદરૂપ પરિસ્થિતિઓ સિવાય, આવી ભલામણ લગભગ હંમેશા બંધનકારક હોય છે. આ અદાલતો, સ્ટેટ ઓફ વેસ્ટ બંગાળ વિ. નૃપેન્દ્ર નાથ બાગચી (૧૯૬૬ (૧) એસ.સી.આર. ૭૭૧) અને

હાઈ કોર્ટ ઓફ પંજાબ એન્ડ હરિયાણા વગેરે વિ. સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા ૧૯૭૫ (૩) એસ.સી.આર. ૩૬૫ માં એવો નિર્ણય આપ્યો હતો કે અનુચ્છેદ ૨૩૫ જિલ્લા અદાલતો તથા તેની આધીન અદાલતો પરનો નિયંત્રણ વડી અદાલતોમાં નિહિત કરે છે. રાજ્યપાલ (સંબંધિત રાજ્યના) ન્યાયિક અધિકારીઓની નિમણૂક કરે છે, બરતરફ કરે છે અને સેવામાંથી દૂર કરે છે. વડી અદાલતમાં નિહિત નિયંત્રણ સંપૂર્ણ નિયંત્રણ છે, પરંતુ નિમણૂકના વિષયમાં, જેમાં બરતરફી, સેવામાંથી દૂર કરવું, પદમાં ઘટાડો કરવો તથા જિલ્લા ન્યાયાધીશોની પ્રારંભિક નિયુક્તિ અને પ્રારંભિક બઢતીનો સમાવેશ થાય છે, તે બાબતે રાજ્યપાલની સત્તાને આધીન છે. એ પણ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૨૩૫ માં એવું કંઈ નથી જે જિલ્લા ન્યાયાધીશો સિવાયના ન્યાયાધીશોના સંદર્ભમાં વડી અદાલતના નિયંત્રણને કોઈપણ રીતે મર્યાદિત કરે. આ સ્થિતિને આ અદાલતની ચાર-ન્યાયાધીશોની પીઠે સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા વિ. ઇન્દર પ્રકાશ આનંદ એચ.સી.એસ. એન્ડ અન્ય ૧૯૭૬ (૨) એસ.સી.આર. ૮૭૭ માં સમર્થન આપ્યું હતું.

૧૨. સ્ટેટ ઓફ આસામ અને અન્ય વિ. એસ.એન. સેન અને અન્ય, ૧૯૭૨ (૨) એસ.સી.આર. ૨૫૧ તરીકે અહેવાલિત નિર્ણયમાં, આ અદાલતની બંધારણીય પીઠે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩-૨૩૫નું અર્થઘટન કરતાં વડી અદાલતોની સત્તાની વિશિષ્ટ પ્રકૃતિને રેખાંકિત કરી હતી:

“૧૩. બંધારણની જોગવાઈઓ મુજબ જ જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ કરતાં નીચલા પદો ધારણ કરનાર વ્યક્તિઓને બઢતી આપવાની સત્તા વડી અદાલતમાં નિહિત છે. તર્કસંગત રીતે, આવી બઢતીઓની પુષ્ટિ કરવાની સત્તા પણ વડી અદાલતમાં જ હોવી જોઈએ.

૧૪. આ અદાલતે અનેક પ્રસંગોએ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૫ વિષે પોતાના અભિપ્રાયો વ્યક્ત કર્યા છે. ધ સ્ટેટ ઓફ વેસ્ટ બંગાલ વિ. નિપેન્દ્ર નાથ બાગચી (૧૯૬૮) ૧ એલએલજે ૨૭૦ (એસસી) માં, આ બાબત દર્શાવવામાં આવી હતી:

જિલ્લા ન્યાયાધીશના અધિનસ્ત ન્યાયિક સેવાકીય પદોના મામલામાં નિયુક્તિ રાજ્ય લોક સેવા આયોગ અને વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કર્યા પછી ઘડવાના નિયમો અનુસાર રાજ્યપાલ દ્વારા કરવામાં આવવાની હોય છે, પરંતુ બદલી, બઢતી અને રજા મંજૂર કરવાની સત્તા તેમજ અદાલતો પરનું નિયંત્રણ વડી અદાલતમાં નિહિત છે.

૧૫. એક વર્ષ પછી, અસામ રાજ્ય વિ. રતીગા મહંમદ અને અન્ય (૧૯૬૮) ૧ એલએલજે ૨૮૨ એસસી માં, આ સર્વોચ્ચ અદાલતે આના વિરુદ્ધ નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

વડી અદાલતનો અદાલતો પર દૈનિક નિયંત્રણ રહે છે અને તે વ્યક્તિઓની કાર્યક્ષમતા તેમજ કોઈ વિશિષ્ટ સ્થાને અથવા અદાલતમાં રહેલી આવશ્યકતાઓથી પરિચિત હોય છે. બદલી કરવા બાબતે વડી

અદાલત મંત્રી કરતાં વધુ યોગ્ય છે. મંત્રી ભલે કેટલા પણ સદભાવનાપૂર્ણ હોય, તેમ છતાં ન્યાયતંત્રની સમસ્ત કાર્યપદ્ધતિ તથા વ્યક્તિગત ન્યાયાધીશોના કાર્ય વિશે વડી અદાલત જેટલું નજીકનું જ્ઞાન તેમને કદી હોઈ શકતું નથી. માહિતી માટે તેમને પોતાના વિભાગ પર નિર્ભર રહેવું પડે છે. મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ અને તેમના સહકર્મી આ બાબતો જાણે છે અને તેનો વ્યક્તિગત રીતે નિરાકરણ કરે છે. જો સચિવો પોતે જ હિતસંબંધિત હોય અને કેટલીક મહત્વપૂર્ણ માહિતી દબાવી રાખે, તો તેનાથી પ્રભાવિત થવાની શક્યતા અહીં ઓછી રહે છે. વધુમાં, એ સર્વવિદિત છે કે હવામાન, શિક્ષણ, વૈધકીય અને અન્ય સુવિધાઓની દૃષ્ટિએ તમામ સ્થાનો સમાન નથી. કેટલાક સ્થાનો સારા હોય છે અને કેટલાક એટલા સારા નથી. કોઈ વ્યક્તિ પોતાને લાભ મેળવવા પ્રયત્ન કરે, તો મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ અને તેમના સહકર્મીઓ વ્યક્તિગત માહિતીના આધારે આ બાબત હાથે લે ત્યારે તેની સફળ થવાની શક્યતા ઓછી રહે છે, તુલનાત્મક રીતે ત્યારે વધુ રહે છે જ્યારે મંત્રી સચિવ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી નોંધો અને માહિતીના આધારે તેનો વિચાર કરે.

૧૬. આ અવલોકન બદલીના એક મામલા સંદર્ભે કરવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ તે બઢતીના મામલે વધુ બળપૂર્વક લાગુ પડે છે. પરિણામે, અમે એવું ઠરાવીએ છીએ કે જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદથી નીચલા પદો ધારણ કરનાર

વ્યક્તિઓને બઢતી આપવાની સત્તા વડી અદાલતમાં નિહિત હોવાથી, આવી બઢતીઓની પુષ્ટિ કરવાની સત્તા પણ વડી અદાલતમાં જ છે.”

૧૩. રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત) માંનો નિર્ણય જિલ્લા ન્યાયાધીશો તરીકે પસંદગી પામી અને નિયુક્ત થયેલા ઉમેદવારોની પાત્રતા સામેના પડકારના સંદર્ભમાં હતો. મુખ્ય દલીલ – અથવા પડકારનો આધાર – એવો હતો કે હોદ્દેદારો/નિયુક્તજનો પાસે બારમાં સાત વર્ષની વકીલાતનો અનુભવ ન હતો; જેને આ અદાલતે નામંજૂર કર્યો હતો. અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે સંબંધિત નિયુક્તજનોની, વિભાજન-પૂર્વ ભારતકાળમાં થયેલી, આશરે બે દાયકાઓ કે તેથી વધુ સમયગાળે વિસ્તરતી વકીલાતને સાત વર્ષના સમયગાળાની ગણતરી માટે સમાવેશમાં લેવી જરૂરી હતી. અદાલતે બાર કાઉન્સિલ્સ અધિનિયમ, ૧૯૨૬, તથા વડી અદાલતો (પંજાબ) આદેશ, ૧૯૪૭ ની જોગવાઈઓ પર વિચાર કર્યો હતો. તે ચુકાદામાં થયેલી ચર્ચાનો સંબંધિત ભાગ, જેમાં નિયુક્તિઓ સામેનો પડકાર નામંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો, નીચે ઉદ્ઘૂત કરવામાં આવે છે:

“ ૧૪. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે સર્વોચ્ચ અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્તિ માટેની લાયકાતોને સંબંધિત બંધારણની કલમ ૧૨૪ ની ઉપકલમ (૩) ની સમજૂતી ૧ તથા વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્તિ માટેની લાયકાતોને સંબંધિત કલમ ૨૧૭ ની ઉપકલમ (૨) ની સમજૂતી તરફ પણ અમારું ધ્યાન દોર્યું છે, અને રજૂ કર્યું છે કે જ્યાં બંધારણના રચયિતાઓએ તેને જરૂરી માન્યું હતું ત્યાં તેમણે ખાસ કરીને

તે સમયગાળાની ગણતરી માટે જોગવાઈ કરી હતી, જે અગાઉ ભારતમાં આવેલી વડી અદાલતમાં પસાર થયો હતો. કલમો ૧૨૪ અને ૨૧૭ નો શબ્દપ્રયોગ ભિન્ન છે અને તે નાગરિકત્વની એક વધારાની લાયકાતનો ઉલ્લેખ કરે છે, જે કલમ ૨૩૩ ની આવશ્યકતા નથી, અને અમને એવું લાગતું નથી કે કલમ ૨૩૩ ની ઉપકલમ (૨) નું અર્થઘટન કલમો ૧૨૪ અને ૨૧૭ સાથે ઉમેરવામાં આવેલી સમજૂતીઓના પ્રકાશમાં કરી શકાય.

જિલ્લા ન્યાયાધીશોની નિમણૂક સંબંધે અનુચ્છેદ ૨૩૩ સ્વયં-સંપૂર્ણ જોગવાઈ છે. જે વ્યક્તિ સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં પહેલેથી જ હોય તેના સંબંધે કોઈ વિશેષ લાયકાતો નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી નથી અને ખંડ (૧) હેઠળ રાજ્યપાલ સંબંધિત વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને આવી વ્યક્તિને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક કરી શકે છે. જે વ્યક્તિ પહેલેથી જ સેવામાં ન હોય તેના સંબંધે ખંડ (૨) માં લાયકાત નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે અને આવશ્યક એટલું જ છે કે તે સાત વર્ષના અનુભવ ધરાવતા એડવોકેટ અથવા પ્લીડર હોવા જોઈએ.

આ ઉપબંધમાં એવું કહેવાયું નથી કે તે સ્થિતિ કેવી રીતે ગણવામાં આવવી જોઈએ અને જો પંજાબ વડી અદાલતનો કોઈ એડવોકેટ બારમાં પોતાની સ્થિતિ નક્કી કરવા માટે લાહોર વડી અદાલતમાં પોતાની વકીલાતના સમયગાળાની ગણતરી કરવાનો હકદાર હોય, તો જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે તેની પાત્રતા નક્કી કરતી વખતે તે

સમયગાળાને બહાર રાખવાની ફરજ પેદા કરે એવી કોઈ બાબત અમને અનુરોધ ૨૩૩ માં દેખાતી નથી.

૧૫. જો અપીલકર્તા તરફથી આગ્રહપૂર્વક રજૂ કરાયેલ અર્થઘટન સ્વીકારવામાં આવે તો તેનું પરિણામ શું થશે ? ત્યારે, ઓગસ્ટ ૧૫, ૧૯૪૭ થી શરૂ થતા સાત વર્ષ સુધી, પંજાબ વડી અદાલતના બારનો કોઈપણ સભ્ય જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે પાત્ર ગણાશે નહીં – એવું પરિણામ કે જેને માત્ર ઉલ્લેખિત કરવાથી જ દલીલની દુર્બળતા સ્પષ્ટ થાય છે.અમે અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલની પ્રથમ બે રજૂઆતોના આધારે અત્ર સુધી કાર્યવાહી કરી છે અને એ જ આધારે તેમની ત્રીજી રજૂઆતનો નિકાલ કર્યો છે.

એ ઉમેરવું કદાચ આવશ્યક છે કે અમને એવું માનવામાં ન આવવું જોઈએ કે અમે એવો નિર્ણય કર્યો છે કે ‘હેઝ બીન’ અભિવ્યક્તિનો અર્થ હંમેશા એવો જ થવો જોઈએ જે અપીલકર્તા તરફના વિદ્વાન વકીલ કડક વ્યાકરણના નિયમો અનુસાર તેનો અર્થ બતાવે છે. જો સંવિધાન સજીવ સ્વરૂપનું હોય તો તેની આવી સંકુચિત રીતે વ્યાખ્યા થવી જ જોઈએ કે કેમ તે બાબત ગંભીર પ્રશ્નાધીન બની શકે છે, અને વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર-જનરલે સંવિધાનના અન્ય અનુચ્છેદો, જેમ કે અનુચ્છેદ ૫(સી), તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું છે જ્યાં સંદર્ભમાં આ અભિવ્યક્તિનો અર્થ ભિન્ન છે. અલાહાબાદ વડી

અદાલતના મુબારક મઝદૂર વિ. કે. કે. બેનર્જી એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮
ઓલ ૩૨૩ ના નિર્ણય તરફ પણ અમારું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે
જ્યાં જન પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૮૬ ની ઉપકલમ
(૩) ના ઉપબંધમાં આવેલ સમાન અભિવ્યક્તિને ભિન્ન અર્થ આપવામાં
આવ્યો હતો. અમે માનીએ છીએ કે આ મુદ્દાને વધુ આગળ ધપાવવો
અનાવશ્યક છે, કારણ કે અમે હાલમાં જેમ પ્રતિવાદીઓ પર વિચારણા
કરી રહ્યા છીએ તેઓ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત થયા ત્યારે પંજાબ
વડી અદાલતના વકીલ તરીકે યથાવત્ રહ્યા હતા અને એવી નિયુક્તિ
સમયે તેમને સાત વર્ષથી વધુનો વ્યવસાયનો અનુભવ હતો. તેથી તેઓ
બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની કલમ ૨ હેઠળ નિયુક્ત માટે સ્પષ્ટપણે
પાત્ર હતા.

૧૬. હવે અમે અન્ય બે પ્રતિવાદીઓ (હરબંસ સિંહ અને પી. આર.
સોહની) તરફ વળીએ છીએ, જેમના નામો જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશ તરીકે
તેમની નિમણૂંક કરવામાં આવી તે સમયે હકીકતમાં એડવોકેટોની
ચાદીમાં નોંધાયેલા નહોતાં. તેમની સ્થિતિ શું છે? અમારી દૃષ્ટિએ તેમણે
પણ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરી હતી.
હરબંસ સિંહ તેમની નિમણૂંકના સમયે રાજ્યની સેવામાં હતા, અને
તેમના તરફથી હાજર થયેલા શ્રી વિશ્વનાથ શાસ્ત્રીએ રજૂ કર્યું છે કે
અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની ઉપકલમ (૨) લાગુ પડતી નહોતી. અમારી દૃષ્ટિએ,

ભલે અમે આ આધાર પર આગળ વધીએ કે આ બન્ને વ્યક્તિઓની ભરતી વકીલાતમાંથી કરવામાં આવી હતી અને તેમની નિમણૂંકની કસોટી ઉપકલમ (૨) ની આવશ્યકતાઓના આધારે કરવી પડે, તો પણ અમારે એવું જ ઠરાવવું પડશે કે તેમણે તે આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરી હતી. તેઓ લાહોર વડી અદાલતમાં નોંધાયેલા એડવોકેટો હતા; આ બાબત વિવાદિત નથી. વડી અદાલતો (પંજાબ) આદેશ, ૧૯૪૭ ની કલમ ૬ હેઠળ, બાર કાઉન્સિલ્સ અધિનિયમ, ૧૯૨૬ અમલમાં આવે ત્યાં સુધી, તેમને પંજાબ વડી અદાલતમાં પ્રેક્ટિસ કરવાનો હક ધરાવતા એડવોકેટો તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી હતી. તે અધિનિયમની કલમ ૮(૨) (એ) હેઠળ, વડી અદાલતનું કર્તવ્ય હતું કે એડવોકેટોની એવી યાદી તૈયાર કરે અને જાળવી રાખે જેમાં તેમના નામો કલમ ૮ અમલમાં આવી તે દિવસે દાખલ કરવામાં આવ્યા હોવા જોઈએ, અર્થાત્ ૨૮ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૪૮ ના રોજ. કલમ ૮ ની ઉપકલમ (૨) ની જોગવાઈ અનુસાર, તેમને બાર કાઉન્સિલને ચૂકવવાપાત્ર રૂપિયા ૧૦ ની ફી જમા કરાવવી આવશ્યક હતી. સ્પષ્ટ છે કે બાર કાઉન્સિલની રચના થાય તે પહેલાં આવી ચુકવણી કઠિનતાથી થઈ શકતી. અપીલકર્તાના તેમજ હસ્તક્ષેપકારો (બી. ડી. પાઠક અને ઓમ દત્ત શર્મા) ના વિદ્વાન વકીલની આ દલીલ સાથે અમે સહમત નથી કે આ જોગવાઈનો એવો

પ્રભાવ હતો કે કલમ ૮(૨)(એ) હેઠળ આ પ્રતિવાદીઓને એડવોકેટોની ચાદીમાં આપોઆપ સમાવેશ થવાનો જે હક હતો તે છીનવાઈ ગયો હતો

અધિનિયમની. અમે માનીએ છીએ કે વડી અદાલતો (પંજાબ) આદેશ, ૧૯૪૭ ની કલમ ૬ અને બાર કાઉન્સિલ્સ અધિનિયમ, ૧૯૨૬ ની કલમ ૮(૨)(એ) નો સંયુક્ત અસર આ હતી : ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ થી ૨૮ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૪૮ સુધી, તેઓ પંજાબ વડી અદાલતમાં વકીલાત કરવાની હકદાર એડવોકેટ તરીકે માન્ય હતા અને ૨૮ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૪૮ પછી, તેઓ આપમેળે પંજાબ વડી અદાલતના એડવોકેટોની ચાદીમાં દાખલ થયા, પરંતુ તેમને બાર કાઉન્સિલને રૂ. ૧૦ ની ફી ચૂકવવાની હતી. તેઓ ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ પછી કોઈ પણ સમય અથવા તબક્કે એડવોકેટ રહેવાનું બંધ થયા નહોતાં અને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે તેમની નિમણૂક થાય ત્યાં સુધી તેઓ પંજાબ વડી અદાલતના એડવોકેટ તરીકે ચાલુ રહ્યાં. સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની કલમ (૨) હેઠળ પાત્ર બનવા માટે જરૂરી એવા સાત વર્ષના કાર્યઅનુભવ પણ તેમની પાસે હતા. ”

૧૪. તેથી આ સ્પષ્ટ થાય છે કે ચર્ચાનો મુખ્ય ભાગ સંબંધિત ઉમેદવારો પાસે લાયકાત, એટલે કે બારમાં સાત વર્ષનો અનુભવ, હોવા અંગેનો હતો. કેટલાક ઉમેદવારો અંગે, તેમની નિમણૂકની તારીખે (જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે) તેઓ બારના સભ્ય ન હતાં, એવી દલીલ નકારી કાઢવામાં આવી હતી:

“જ્યાં સુધી તેઓ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત ન થયા ત્યાં સુધી તેઓ પંજાબ વડી અદાલતના એડવોકેટ તરીકે ચાલુ રહ્યાં હતા. પાત્ર થવા માટે જરૂરી સાત વર્ષની તેમની સ્થિતિ પણ હતી.”

એક મહત્વપૂર્ણ પાસું એ છે કે, જિલ્લાની ન્યાયાધીશના પદ પર નિયુક્તિ અથવા બઢતી અંગે, આ અદાલતને અનુચ્છેદ ૨૩૩ અથવા ૨૩૪ હેઠળ ઘડાયેલા કોઈપણ નિયમો પર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો નહોતો.

૧૫. આગળનો નિર્ણય ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) નો છે. તેમાં, પ્રશ્ન એવા અમુક ઉમેદવારોની પાત્રતા સંબંધિત હતો, જે રાજ્યની નાગરિક સેવાઓના સભ્યો હતા અથવા રાજ્યના નાગરિક પદોના ધારકો હતા. આ અદાલતે પ્રથમ સંબંધિત જોગવાઈઓનો નોંધ લીધો અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

૨૦. ઉક્ત જોગવાઈઓનો સાર આ પ્રમાણે દર્શાવી શકાય છે : કોઈપણ રાજ્યમાં જિલ્લા ન્યાયાધીશો તરીકે થનારી વ્યક્તિઓની નિમણૂક તથા જિલ્લા ન્યાયાધીશોની બદલી અને બઢતી રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા કરવામાં આવશે. ભરતીના બે સ્ત્રોત છે, એટલે કે, (૧) સંઘ અથવા રાજ્યની સેવા, અને (૨) બારના સભ્યો. પ્રથમ સ્ત્રોતમાંથી આવેલા ઉક્ત ન્યાયાધીશોની નિમણૂક વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને કરવામાં આવે છે અને બીજા સ્ત્રોતમાંથી આવેલા ન્યાયાધીશોની નિમણૂક વડી અદાલતની ભલામણ પર કરવામાં આવે છે. પરંતુ જિલ્લા ન્યાયાધીશો તરીકે સિવાય ન્યાયિક સેવામાં વ્યક્તિઓની નિમણૂકના મામલે, તે રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા વડી

અદાલત અને લોક સેવા આયોગ સાથે પરામર્શ કરીને તેમના દ્વારા ઘડાયેલા નિયમો અનુસાર કરવામાં આવશે. પરંતુ વડી અદાલતને, નિર્ધારિત કેટલીક મર્યાદાઓને આધીન રહી, તમામ જિલ્લા અદાલતો અને તેમની અધીનસ્થ અદાલતો પર નિયંત્રણ રહેશે.

૧૬. ત્યારબાદ, અદાલતે એવું ઠરાવ્યું કે સંઘ અથવા કોઈપણ રાજ્યની “પહેલેથી જ સેવામાં ન હોય” એવી અભિવ્યક્તિનો અર્થ એવો થાય છે કે જે વ્યક્તિઓ સિવિલ પદો ધારણ કરતાં હોય, અથવા સિવિલ સેવાઓના સભ્યો હોય, એટલે કે બિન-ન્યાયિક પદો પર કાર્યરત હોય, તેઓ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે પસંદગી અને નિમણૂક માટે સ્પર્ધા કરવા અયોગ્ય હતા; તેથી, માત્ર ન્યાયાધીશો તરીકે સેવામાં રહેલા, અથવા ન્યાયિક સેવાઓના સભ્યો જ નિમણૂક માટે વિચારણા પાત્ર થઈ શકે.

૧૭. સત્ય નારાયણ સિંહ (ઉપરોક્ત) એ તે મુદ્દા પર સીધી સત્તા છે જેના સાથે આ અદાલત હાલ સંબંધિત છે. ત્યાં, ચુપી ન્યાયિક સેવાના સભ્યોએ ચુપી ઉચ્ચતર ન્યાયિક સેવામાં સીધી ભરતીના પદો માટે પ્રતિસાદ આપ્યો અને અરજી કરી, એવો દાવો કરતાં કે તેમણે ન્યાયિક સેવામાં તેમની નિયુક્તિ પહેલાં બારમાં ૭ વર્ષનો વ્યવહાર પ્રાપ્ત કર્યો હતો. વડી અદાલતે ઠરાવ્યું કે તેઓ ચુપી ઉચ્ચતર ન્યાયિક સેવામાં સીધી ભરતી દ્વારા નિયુક્તિ માટે અયોગ્ય હતા. અપીલમાં, એવો આગ્રહ રાખવામાં આવ્યો કે અનુરંધે ૨૩૩નું એવું કોઈપણ અર્થઘટન, જે આધીન ન્યાયિક સેવાના સભ્યને ન્યાયિક અધિકારી તરીકે તેને પ્રાપ્ત થયેલા

વધારાના અનુભવને કારણે સીધી ભરતી દ્વારા ઉચ્ચતર ન્યાયિક સેવામાં નિયુક્તિ માટે અયોગ્ય બનાવે, તે અનુચિત ગણાશે. આ અદાલતે, રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત) અને ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) નો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

“અમે અહીં ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ કે ‘કેન્દ્રની અથવા રાજ્યની સેવા’ નો અર્થ આ અદાલતે ન્યાયિક સેવા એવો કર્યો છે. ફરીથી, જ્યારે પ્રથમ ખંડ રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા વડી અદાલત સાથે પરામર્શ આવશ્યક બનાવે છે, ત્યારે બીજો ખંડ એ માંગે છે કે જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે વડી અદાલતે કોઈ વ્યક્તિની ભલામણ કરેલી હોવી જોઈએ. માત્ર બીજા ખંડથી આવરી લેવાયેલા વ્યક્તિઓના સંદર્ભમાં જ એ આવશ્યકતા છે કે કોઈ વ્યક્તિ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે ત્યારે પાત્ર ગણાશે, જો તે ઓછામાં ઓછા ૭ વર્ષ સુધી એડવોકેટ અથવા પ્લીડર રહ્યો હોય. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જે ઉમેદવારો ન્યાયિક સેવાના સભ્ય નથી તેમના કેસમાં તેઓ ઓછામાં ઓછા ૭ વર્ષ સુધી એડવોકેટ અથવા પ્લીડર રહ્યા હોવા જોઈએ અને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે તેમની નિમણૂક થઈ શકે તે પહેલાં તેમની વડી અદાલત દ્વારા ભલામણ કરેલી હોવી જોઈએ, જ્યારે જે ઉમેદવારો ન્યાયિક સેવાના સભ્ય છે તેમના કેસમાં ૭ વર્ષનો નિયમ લાગુ પડતો નથી, પરંતુ વડી અદાલત સાથે પરામર્શ હોવો આવશ્યક છે. ભરતીના આ બે સ્ત્રોતો વચ્ચે સ્પષ્ટ ભેદ કરવામાં આવ્યો

છે અને આ ક્ષિભાજન જાળવી રાખવામાં આવ્યું છે. નિયુક્તિ દ્વારા તેઓ એક થાય ત્યાં સુધી આ બંને પ્રવાહો અલગ રહે છે. સ્પષ્ટ છે કે એક જ નૌકા (સિક. શિપ) એકસાથે બંને પ્રવાહોમાં વહાણ ચલાવી શકતી નથી.

ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) નો ઉદ્ધરણ આપ્યા પછી અદાલતે નિષ્કર્ષ આપ્યો:

સુબ્બા રાવ, સી.જે. એ કલમો ૨૩૩, ૨૩૪, ૨૩૫, ૨૩૬ અને ૨૩૭ નો ઉલ્લેખ કર્યા પછી આ રીતે જણાવ્યું, – ઈ “ઉક્ત જોગવાઈઓનો સાર આ પ્રમાણે કહી શકાય: કોઈપણ રાજ્યમાં જિલ્લા ન્યાયાધીશો તરીકે વ્યક્તિઓની નિમણૂક, તેમજ તેમની પોસ્ટિંગ અને બઢતી, રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા કરવામાં આવશે. ભરતીના બે સ્ત્રોત છે, એટલે કે, (૧) સંઘ અથવા રાજ્યની સેવા અને (૨) બારના સભ્યો. પ્રથમ સ્ત્રોતમાંથી આવેલા ઉક્ત ન્યાયાધીશોની નિમણૂક વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને કરવામાં આવે છે અને બીજા સ્ત્રોતમાંથી આવેલા ન્યાયાધીશોની નિમણૂક વડી અદાલતની ભલામણ પર કરવામાં આવે છે. પરંતુ જિલ્લા ન્યાયાધીશો સિવાયની ન્યાયિક સેવામાં વ્યક્તિઓની નિમણૂકના મામલે, તેવી નિમણૂકો રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા, તેમની દ્વારા વડી અદાલત અને જાહેર સેવા આયોગ સાથે પરામર્શ કરીને બનાવવામાં આવેલા નિયમો અનુસાર કરવામાં આવશે. પરંતુ, વડી અદાલતને તમામ

જિલ્લા અદાલતો અને તેમની અધીનસ્થ અદાલતો પર, નિર્ધારિત કેટલીક મર્યાદાઓને આધીન રહીને, નિયંત્રણ રહેશે.

સુબ્બા રાવ, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ, ત્યારબાદ આ વિચારણા કરવા આગળ વધ્યા કે શું સરકાર ન્યાયિક સેવા સિવાયની અન્ય સેવાઓમાંથી વ્યક્તિઓને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક કરી શકે. અનુચ્છેદ ૨૩૩ (૧) એ જિલ્લા ન્યાયાધીશોની નિમણૂકના વિષયમાં રાજ્યપાલની સામાન્ય સત્તાની ઘોષણા છે અને તેમાં નિમણૂક પામવાના ઉમેદવારોની લાયકાતો નિર્ધારિત કરવામાં આવી નથી કે ભરતી કયા સ્ત્રોતોમાંથી કરવી તે દર્શાવવામાં આવ્યું નથી, તે બાબત દર્શાવ્યા પછી તેમણે જણાવ્યું હતું: “પરંતુ ભરતીના સ્ત્રોતો તેની કલમ (૨) માં દર્શાવવામાં આવ્યા છે. અનુચ્છેદ ૨૩૩ ની કલમ (૨) હેઠળ બે સ્ત્રોતો આપવામાં આવ્યા છે, નામે, (૧) સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં રહેલા વ્યક્તિઓ, અને (૨) એડવોકેટ અથવા પ્લીડર.”

“સંઘ અથવા રાજ્યની સેવા” આ અભિવ્યક્તિનો અર્થ સંઘ અથવા રાજ્યની કોઈપણ સેવા એવો થાય છે કે સંઘ અથવા રાજ્યની ન્યાયિક સેવા એવો થાય છે, એવો પ્રશ્ન ઉઠાવી, વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિએ દઢતાપૂર્વક ઠરાવ્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૨૩૩ (૨) માં આવેલ “સેવા” આ અભિવ્યક્તિનો અર્થ માત્ર ન્યાયિક સેવા જ થઈ શકે. પરંતુ ઉપરોક્ત નિવેદનથી તેમનો એવો અર્થ નહોતો કે જે વ્યક્તિઓ પહેલેથી જ સેવામાં છે, તેઓને વડી

અદાલતની ભલામણના આધારે, બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને અનુચ્છેદ ૧૬ ના વિરુદ્ધ જઈને, સબોર્ડીનેટ જ્યુડીશયરીમાંના અન્ય તમામ પરિષ્કોના દાવાઓની અવગણના કરીને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક કરી શકાય.

આથી અમે જોએ છીએ કે આ બે નિર્ણયો અરજદારોની તરફથી આગળ ધરાવવામાં આવેલ દલીલને સમર્થન આપતા નથી, પરંતુ જેટલી હદ સુધી તેઓ લાગુ પડે છે, તેટલી હદ સુધી તેઓ નિશ્ચિતપણે પ્રતિવાદીઓના પક્ષને આગળ વધારે છે. તેથી, અમારા દ્વારા અગાઉ લેવાયેલા દૃષ્ટિકોણથી અલગ થવાનો અમને કોઈ કારણ દેખાતો નથી અને તે મુજબ અમે રિટ અરજીઓ ફગાવી દઈએ છીએ.”

૧૮. દીપક અગરવાલ (ઉપરોક્ત) તરીકે અહેવાલિત નિર્ણયમાં, આ અદાલતને અગાઉના કેટલાક ચુકાદાઓ વચ્ચેના મતભેદનો વિચાર કરવો પડ્યો હતો, તે પ્રશ્ન અંગે કે રાજ્ય (અથવા સંઘ) હેઠળ પૂર્ણકાલીન રોજગાર પ્રાપ્ત કર્યા પછી પગારદાર સરકારી વકીલો અથવા સરકારના વકીલને બારના સભ્ય તરીકે, અર્થાત્ અદાલતોમાં પ્રેક્ટિસ કરતા વ્યક્તિઓ તરીકે, અનુચ્છેદ ૨૩૩ (૨) ના હેતુ માટે ગણાવી શકાય કે નહીં. અગાઉના ચુકાદાઓનું વિશદ વિશ્લેષણ કર્યા બાદ, અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“...ભારતની બાર કાઉન્સિલના ઉપરોક્ત ઠરાવ દ્વારા નિયમ ૪૯ નો બીજો અને ત્રીજો પરિચ્છેદ કાઢી નાખવામાં આવ્યો છે, પરંતુ આવા કાઢી

નાખવાના પ્રભાવને આપણે જોવાનો છે. બીસીઆઈના નિયમોનો નિયમ જદ જે જોગવાઈ કરે છે તે એ છે કે, જ્યાં સુધી એડવોકેટ વકીલાત કરતો રહે છે ત્યાં સુધી તે કોઈપણ વ્યક્તિ, સરકાર, પેઢી, નિગમ અથવા સંસ્થાનો પૂર્ણકાલીન વેતનભોગી કર્મચારી રહેશે નહીં. નિયમ જદ માં ઉલ્લેખિત ‘રોજગાર’ એવો રોજગાર આવરી લેતો નથી જેમાં કોઈ એડવોકેટને માત્ર અથવા કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં મુખ્યત્વે પોતાના મુક્તદારની તરફથી અદાલતોમાં હાજર રહેવા અને/અથવા દલીલ કરવા માટે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો હોય. જો કોઈ વ્યક્તિને એડવોકેટ તરીકે અદાલતમાં હાજર રહેવા અને/અથવા દલીલ કરવા માટે, ભલે તે વેતન અને અન્ય સેવા શરતોના આધારે રોજગારરૂપે નિમણૂક કરવામાં આવ્યો હોય, તો એવો રોજગાર નિયમ જદ હેઠળ આવરી લેવાતો નથી, કારણ કે તે કાયદાની પ્રેક્ટિસ ચાલુ રાખે છે; પરંતુ બીજી તરફ, જો તેને મુખ્યત્વે અદાલતમાં હાજર રહેવા અને/અથવા દલીલ કરવા માટે નહીં, પરંતુ અન્ય પ્રકારનું કાનૂની કાર્ય કરવા માટે રોજગાર આપવામાં આવ્યો હોય, તો નિયમ જદ માં રહેલો પ્રતિબંધ તાત્કાલિક અમલમાં આવે છે અને ત્યારબાદ તે માત્ર એક કર્મચારી બની જાય છે અને એડવોકેટ તરીકેનું તેનું સ્થાન સમાપ્ત થાય છે. નિયમ જદ માં રહેલો પ્રતિબંધ એડવોકેટ તરીકે અદાલતોમાં કેસો ચલાવવા સિવાયના કાર્ય માટેના રોજગાર પર લાગુ પડે છે. આ દૃષ્ટિએ જોતા, તા. ૨૨.૬.૨૦૦૧ ના ઠરાવ દ્વારા

બીજા અને ત્રીજા પરિચ્છેદને કાઢી નાખવાથી તે સ્થિતિમાં કોઈ મહત્વપૂર્ણ ફેરફાર થયો નથી, જેટલો પ્રશ્ન એવા એડવોકેટોનો છે જેઓ રાજ્ય સરકાર અથવા કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા તેમની તરફેણી અદાલતોમાં નાગરિક અને ફોજદારી કેસો ચલાવવા માટે રોજગાર પર રાખવામાં આવ્યા છે.

૮૫. ઉપર અમે જે કહ્યું છે તેને બી.સી.આઈ. નિયમોના નિયમ ૪૩ દ્વારા વધુ બળ મળે છે. નિયમ ૪૩ મુજબ, એવો એડવોકેટ, જેણે એડવોકેટ તરીકેની પોતાની વકીલાત સાથે અસંગત એવી પૂર્ણકાળીન સેવા અથવા અર્ધકાળીન સેવા સ્વીકારી હોય, તે અંગેની જાહેરાત તેમાં નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં સંબંધિત રાજ્ય બાર કાઉન્સિલને મોકલવાની રહેશે અને તે બાબતમાં કોઈ ચૂક થાય તો વકીલાત કરવાનો હક સ્થગિત થવાની પરિણતિ થઈ શકે છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, જો એડવોકેટે સ્વીકારેલી પૂર્ણકાળીન સેવા અથવા અર્ધકાળીન સેવા તેની એડવોકેટ તરીકેની વકીલાત સાથે સુસંગત હોય, તો આવી કોઈ જાહેરાત જરૂરી નથી. રોજગારનો તથ્ય માત્ર મહત્વપૂર્ણ નથી, પરંતુ મુખ્ય પાસું એ છે કે આવો રોજગાર તેની એડવોકેટ તરીકેની વકીલાત સાથે સુસંગત છે કે નહીં અથવા અન્ય શબ્દોમાં, આવા રોજગારના અનુસંધાને શું તે અદાલતોમાં કાર્ય કરવાનું અને/અથવા દલીલ કરવાનું ચાલુ રાખે છે કે નહીં. જો તેનો જવાબ હકારાત્મક હોય, તો રોજગાર હોવા છતાં તે

એડવોકેટ તરીકે યથાવત્ રહે છે. બીજી તરફ, જો તેનો જવાબ નકારાત્મક હોય, તો તે એડવોકેટ રહેતો નથી.

૮૬. એક વકીલની ઢિગુણી ફરજ હોય છે: (૧) પોતાના મુકતારના હિતનું સંરક્ષણ કરવું અને પોતાની શ્રેષ્ઠ ક્ષમતા મુજબ તેને સોંપાયેલ મામલો આગળ ધપાવવો, અને (૨) અદાલતના અધિકારી તરીકે કાર્ય કરવું. પૂર્ણ-સમયની નોકરીથી સરકારી વકીલ/સહાયક સરકારી વકીલ માટે ફરજ અથવા હિતનો કોઈ સંઘર્ષ ઊભો થાય છે કે કેમ? અમને એવું લાગતું નથી. ઉપર નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, અને આ અદાલતે સતત એમ જણાવ્યું છે કે, સરકારી વકીલ તપાસ એજન્સીનો માત્ર પ્રવક્તા નથી. અમારા મત મુજબ, ભલે સરકારી વકીલ/સહાયક સરકારી વકીલ સરકારની પૂર્ણ-સમયની નોકરીમાં હોય અને નિયોજકના શિસ્તનિયંત્રણને આધીન હોય, પરંતુ એકવાર તે કોઈ કેસ અથવા ફરિયાદ પક્ષનું સંચાલન કરવા અદાલતમાં હાજર થાય, ત્યારે તે ન્યાયના હિત સાથે સુસંગત ધોરણોથી માર્ગદર્શિત થાય છે. તેના કૃત્યો હંમેશા જાહેર હિતની સેવા કરવા અને તેનું સંરક્ષણ કરવા માટે જ રહે છે. તેને પોતાની ફરજો નિષ્પક્ષપણે, વસ્તુનિષ્ઠ રીતે અને કાનૂની જોગવાઈઓના માળખામાં રહીને બજાવવી પડે છે. તેથી, સહાયક સરકારી વકીલ અદાલતનો અધિકારી નથી એવું કહેવું યોગ્ય ન ગણાય. સમરેન્દ્ર દાસના નિર્ણયમાં જ્યાં સુધી એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે

સહાયક સરકારી વકીલ અદાલતનો અધિકારી નથી, ત્યાં સુધીનો દૃષ્ટિકોણ યોગ્ય દૃષ્ટિકોણ નથી.”

કલમ ૨૩૩ (૧) હેઠળની તે આવશ્યકતાના પ્રશ્નને વિશેષરૂપે સંબોધતા કે અરજદાર ૭ વર્ષથી વ્યવસાયમાં “રહેલો હોવો જોઈએ”, આ અદાલતે મહત્વપૂર્ણ રીતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

“૮૮. બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માં આવેલ “જો તે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ સુધી વકીલ રહ્યો હોય” આ અભિવ્યક્તિના અર્થઘટન બાબતે, અમને લાગે છે કે શ્રી પ્રશાંત ભૂષણએ પોતાની રજૂઆતમાં યોગ્ય રીતે કહ્યું હતું કે આ અભિવ્યક્તિનો અર્થ અરજી કરતાં તરત પૂર્વવર્તી સાત વર્ષ વકીલ તરીકે રહેલો હોવો એવો થાય છે, અને ભૂતકાળમાં કોઈપણ સમયે સાત વર્ષ રહેલો હોવો એવો નથી થતો. ‘હેસ બીન’ શબ્દપ્રયોગના ઉપયોગથી આ બાબત સ્પષ્ટ થાય છે. વર્તમાન પૂર્ણ સતત કાળનો ઉપયોગ એવી સ્થિતિ માટે થાય છે જે ભૂતકાળના કોઈ સમયે શરૂ થઈ હોય અને હજી પણ ચાલુ હોય. તેથી, અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માં ઉપરોક્ત અભિવ્યક્તિ દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરાયેલી આવશ્યક શરતોમાંની એક એવી છે કે એવી વ્યક્તિ અરજીની તારીખે આવશ્યક અવધિ સાથે વકીલ તરીકે સતત કાર્યરત હોવી જ જોઈએ.

૮૯. હરિયાણા સુપરિયર જ્યુડિશિયલ સર્વિસમાં સીધી ભરતી માટેની લાયકાતો અંગે એચએસજેએસ નિયમોના નિયમ ૧૧માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. આ નિયમની કલમ (બી)માં જોગવાઈ છે કે અરજદાર વિધિવત

રીતે વકીલ તરીકે નોંધાયેલો હોવો જોઈએ અને તેણે સાત વર્ષથી ઓછી ન હોય તેવી અવધિ સુધી વકીલાત કરી હોવી જોઈએ. કારણ કે અમે પહેલેથી જ એવો નિર્ણય કર્યો છે કે આ પાંચ ખાનગી અપીલકર્તાઓ આસિસ્ટન્ટ ડિસ્ટ્રિક્ટ એટર્ની/સરકારી વકીલ/ડેપ્યુટી એડવોકેટ જનરલ તરીકે કાર્ય કરતી વખતે વકીલ રહેવાનું બંધ કર્યું નહોતું, તેથી તેઓએ એવી હેસિયતમાં જે સમયગાળા દરમિયાન કાર્ય કર્યું છે તેને કાયદાની પ્રેક્ટિસ કરેલ સમયગાળા તરીકે ગણવામાં આવવો જોઈએ. આ રીતે જોતા, તેઓ બધા સાત વર્ષથી ઓછી ન હોય તેવી અવધિ માટે વકીલ રહ્યા છે અને અરજીની તારીખે તેઓ વકીલ તરીકે નોંધાયેલા હતા તથા વકીલ તરીકે ચાલુ હતા.”

૧૯. આ અદાલતે જે બાબત પર વિચાર કરવાનો હતો તે સ્પષ્ટ છે કે સરકારી વકીલો અને સરકારના વકીલોને સીધી ભરતી માટે અરજી કરવાની મનાઈ હતી કે નહીં (અર્થાત્ તેઓને વ્યવસાયમાં હોવાનું માનવામાં આવી શકે કે નહીં) અને શું તેમના રોજગારકાળ દરમિયાન, સરકારી વકીલ વગેરે તરીકે, એમ કહી શકાય કે તેઓ “ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ સુધી” વકીલ તરીકે પ્રેક્ટિસ કરતા રહ્યા હતા. અદાલતે સંપૂર્ણ સ્પષ્ટતા સાથે ઠરાવ્યું હતું કે આવા સરકારી વકીલો/સરકારી પરામર્શકો (જ્યાં સુધી તેઓ અદાલત સમક્ષ વકીલ તરીકે હાજર થતા રહ્યા) તે વર્ણનને અનુરૂપ હતા અને તેથી પાત્ર હતા.

૨૦. વિજય કુમાર મિશ્રા (ઉપરોક્ત) માં પડકાર જિલ્લા ન્યાયાધીશ પ્રવેશ સ્તર (બારમાંથી સીધી ભરતી) પરીક્ષા, ૨૦૧૫ ના પદ માટે

ઇન્ટરવ્યૂમાં હાજર થવા અંગેની અરજીકર્તાઓની રજૂઆતના અસ્વીકાર સામે હતો. એક શરત, એટલે કે, તેઓ ઇન્ટરવ્યૂમાં હાજર રહી શકે તે માટે પૂર્વશરતરૂપે તેમણે પ્રથમ બિહાર રાજ્યની અધિનસ્ત ન્યાયિક સેવામાંથી પોતાનું રાજીનામું આપવું પડશે, એવી લાદવામાં આવી હતી. હકીકતો એવી હતી કે અરજીકર્તાઓ, જેઓ કટ-ઓફ તારીખ (પમી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫) ના રોજ સાત વર્ષના વ્યવસાય ધરાવતા પ્રેક્ટિસ કરતા વકીલો હતા, અને તે હિસાબે પદો માટે અરજી કરી હતી, જાહેરાતના પ્રતિસાદરૂપે; તેમને પરવાનગી આપવામાં આવી હતી અને તેઓ તેવી જાહેરાતના અનુસંધાને પ્રાથમિક તેમજ મુખ્ય પરીક્ષામાં હાજર રહ્યા હતા. તે પદ માટેની પરીક્ષાના પરિણામના પ્રકાશન પહેલાં, તેઓ ૨૮મી બેચમાં બિહાર રાજ્ય અધિનસ્ત ન્યાયિક સેવામાં પસંદ થયા અને તેમની નિમણૂક કરવામાં આવી. અનુસંધાને તેમણે ઓગસ્ટ, ૨૦૧૫ માં અધિનસ્ત ન્યાયિક સેવામાં જોડાયા. જિલ્લા ન્યાયાધીશ પ્રવેશ સ્તર (બારમાંથી સીધી ભરતી) ની મુખ્ય પરીક્ષાનું પરિણામ ૨૨મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૬ ના રોજ પ્રકાશિત થયું. અરજીકર્તાઓ મુખ્ય પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયા. તેમ છતાં તેમને ઇન્ટરવ્યૂ માટે બોલાવવામાં આવ્યા નહોતા; તેમની વિનંતી પર વિચારણા કરવામાં આવી, અને તેમને પૂર્વશરતરૂપે અધિનસ્ત ન્યાયિક સેવામાંથી રાજીનામું આપવા કહેવામાં આવ્યું, જેને પડકારવામાં આવ્યું. વડી અદાલતે આ પડકારને નકારી કાઢ્યો અને એવું ઠરાવ્યું કે અપીલકર્તાને ઇન્ટરવ્યૂમાં ભાગ લેવાની પરવાનગી આપવી એ

અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) ના આદેશનું ઉલ્લંઘન ગણાશે, કારણ કે ઈન્ટરવ્યૂની તારીખ પહેલાં તેઓ ન્યાયિક સેવામાં જોડાઈ ગયા હોવાથી, તેઓ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) મુજબ જિલ્લા ન્યાયાધીશ પ્રવેશ સ્તર (બારમાંથી સીધી ભરતી) માટેની પસંદગી પ્રક્રિયામાં આગળ ચાલુ રાખવાની પરવાનગી પામી શકતા નહોતા, કારણ કે તેઓ ન્યાયિક સેવાના સભ્યો હતા.

૨૧. વિજય કુમાર મિશ્રા (ઉપરોક્ત) મામલામાં અદાલતે સત્ય નારાયણ સિંહ (ઉપરોક્ત) અને દીપક અગ્રવાલ (ઉપરોક્ત) નો ઉલ્લેખ કર્યા બાદ એવું ઠરાવ્યું હતું કે: “૭. સેવા કાયદામાં એ સુસ્થાપિત છે કે પસંદગી અને નિમણૂક વચ્ચે ભેદ છે. રાજ્ય હેઠળની કેટલીક જગ્યાઓ ભરવા હેતુથી રાજ્ય દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી પસંદગી પ્રક્રિયામાં સફળ થયેલ દરેક વ્યક્તિને આપમેળે નિમણૂક મેળવવાનો કોઈ અધિકાર પ્રાપ્ત થતો નથી. પાઠ્ય અર્થ મુજબ, અનુચ્છેદ ૨૩૩ (૨) માત્ર તેવા વ્યક્તિની નિમણૂક પર પ્રતિબંધ મૂકે છે, જે પહેલેથી જ સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં હોય, પરંતુ તેવી વ્યક્તિની પસંદગી પર નહીં. જાહેર સેવામાં કોઈપણ પદ પર નિમણૂક માટે રાજ્ય દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવાનો અને વિચારણા પામવાનો એવો વ્યક્તિનો અધિકાર (પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવા માટેની પાત્રતા સંબંધિત ઉંમર, શૈક્ષણિક લાયકાત વગેરે જેવી અન્ય ચુકિતપૂર્ણ શરતોને આધીન રહીને) સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ હેઠળ ખાતરીપૂર્વક સુરક્ષિત છે.

૮. કલમ ૨૩૩ (૨) નો પાઠ માત્ર એટલો પ્રતિબંધ મૂકે છે કે જો કોઈ વ્યક્તિ પહેલેથી જ સંઘ અથવા રાજ્યમાંથી કોઈ એકની સેવામાં હોય, તો એવી વ્યક્તિને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરી શકાય નહીં. તે સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં રહેલી વ્યક્તિની ઉમેદવારીના વિચારને પ્રતિબંધિત કરતો નથી. સંઘ અથવા રાજ્યમાંથી કોઈ એકની સેવામાં રહેલી વ્યક્તિને, પસંદગી થાય તો, જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે સેવામાં જોડાવાનો અથવા પોતાના વર્તમાન રોજગારમાં યથાવત્ રહેવાનો વિકલ્પ હજી પણ રહેલો રહેશે. જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્તિ માટેની તેની યોગ્યતાનું મૂલ્યાંકન કરવાની હેતુસર પણ કોઈ વ્યક્તિને પોતાની નોકરીમાંથી રાજીનામું આપવા માટે બાધ્ય કરવું, અમારા મત મુજબ, કલમ ૨૩૩ (૨) ના પાઠ દ્વારા અનુમતિપ્રાપ્ત નથી અને ન તો બંધારણની યોજનાની અંતર્ગત તેનો અવકાશ મનાયેલો છે, કારણ કે તે કોઈપણ બંધારણીય રીતે ઇચ્છનીય હેતુને સેવા આપતું નથી.”

૨૨. ન્યાયાધીશ ચેલમેશ્વરે ધારણ કર્યું હતું કે બે પૈકીના કોઈપણ નિર્ણય [સત્ય નારાયણ સિંહ (ઉપરોક્ત) અને દીપક અગરવાલ (ઉપરોક્ત)] સમક્ષ રહેલા મુદ્દા સાથે સંબંધિત નહોતાં. ખંડપીઠના અન્ય સભ્ય (ન્યાયાધીશ સાપરે) એ સહમતિ વ્યક્ત કરતાં નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું:

“૧૨) મારી મતાનુસાર, કોઈ વ્યક્તિ સંઘ/રાજ્યની સેવામાં રહીને પણ, જો તે અન્યથા જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશના પદ માટે નિર્ધારિત લાયકાતો

પૂર્ણ કરતો હોય, તો તેને જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે અરજી કરવા કોઈ પ્રતિબંધ નથી. તેની પદનિયુક્તિના સમયે જ (જો એવો પ્રસંગ ઊભો થાય તો) તેની પાત્રતાનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩ની ઉપકલમ (૨) નો આશરો લઈ, જ્યારે આવી વ્યક્તિ જાહેરાતમાં નિર્ધારિત તમામ શરતો અન્યથા પૂર્ણ કરતી હોય ત્યારે તેને પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવા માટે અરજી કરવાથી વંચિત રાખવું, મારી મતાનુસાર, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ હેઠળ તેને આપવામાં આવેલા હક્કનો ભંગ કરવા બરાબર થશે.

૧૩) અર્થઘટનના નિયમનું એ એક સ્થિર સિદ્ધાંત છે કે કોઈ અધિનિયમ કયા વિષય માટે અને કયા હેતુસર ઘડવામાં આવ્યો છે તે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ. કોઈ કાયદાનો વાજબી રીતે અર્થઘટન કરવા માટે, અદાલતે પોતાને વાજબી વિધાનકર્તા/લેખકની બેઠક પર સ્થાપિત કરવી જોઈએ. એવું કરતાં, અધિનિયમનો હેતુ સિદ્ધ થાય તે માટે હેતુલક્ષી રચનાના નિયમોનો આશ્રય લેવો જરૂરી બને છે. તે જ રીતે, કાયદાઓના અર્થઘટનનો એ પણ એક માન્ય નિયમ છે કે તેમાં વપરાયેલા પ્રયોગોને સામાન્ય રીતે તે અર્થમાં સમજવા જોઈએ, જે કાયદાના હેતુ સાથે શ્રેષ્ઠ રીતે સુસંગત થાય અને જે વિધાનમંડળના હેતુને અસરકારક બનાવે. (જુઓ – ઇન્ટરપ્રિટેશન ઓફ સ્ટેટ્યુટ્સ ૧૨મી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૧૮ અને ૧૨૭, જી.પી.સિંહ દ્વારા). ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત, મારી દૃષ્ટિએ, બંધારણના

અનુચ્છેદ ૨૩૩ (૨) ની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે પણ સમાન રીતે લાગુ પડે છે.”

૨૩. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે રમેશ્વર દયાલ (ઉપરોક્ત) મામલો મુખ્યત્વે આ પ્રશ્ન સાથે સંબંધિત હતો કે વિભાજન-પૂર્વ ભારત ખાતે પ્લીડર અથવા એડવોકેટ તરીકેની પ્રેક્ટિસને કલમ ૨૩૩(૨) માં નિર્ધારિત સાત વર્ષની અવધિની ગણતરી માટે ગણવામાં આવી શકે કે કેમ. નિઃસંદેહ, નિયુક્તિઓ કલમ ૨૩૩(૧) સાથે સંબંધિત હોવા અંગે કેટલીક ટિપ્પણીઓ છે. તેમ છતાં, ધ્યાનમાં રાખવાનો મહત્વનો પાસો એ છે કે કોઈ નિયમોની ચર્ચા કરવામાં આવી ન હતી; જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરાયેલા સંબંધિત એડવોકેટ્સનો અનુભવ વિભાજન-પૂર્વ ભારતના તત્કાલીન અખંડ પંજાબમાં નોંધપાત્ર અવધિનો હતો. બીજી તરફ, ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) સ્પષ્ટ સત્તાધિક નિર્ણય છે — અને એક મહત્વપૂર્ણ ચુકાદો છે — આ મુદ્દા પર કે સંઘ અથવા રાજ્યોની સેવા હેઠળ રહેનારા અથવા પદ ધારણ કરનારા વ્યક્તિઓ, જો તેઓ ન્યાયિક સેવામાં ન હોય, તો તેઓ બંધારણની કલમ ૨૩૩(૨) હેઠળ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્તિ માટે અયોગ્ય છે. તેનો અનુસંગ એ હતો કે ન્યાયિક પદો ધારણ કરનારા, સંઘ અથવા રાજ્ય હેઠળ પદ ધારણ કરનારા હોવાના આધારે પ્રતિબંધિત નહોતાં. નોંધપાત્ર રીતે, આ અદાલતે ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત) માં એવો નિયમ અમાન્ય ઠેરવ્યો હતો, જેના કારણે રાજ્ય હેઠળ કાર્યપાલક પદો ધારણ કરનારા અધિકારીઓ અને ન્યાયિક પદો ધારણ કરનારા બંને કલમ

૨૩૩(૨) હેઠળ નિયુક્તિ માટે અરજી કરવા પાત્ર બનાવવામાં આવ્યા હતા. સત્ય નરાયણ સિંહ (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતે સ્પષ્ટપણે ઠરાવ્યું હતું કે ન્યાયિક પદો ધારણ કરનારાઓને કલમ ૨૩૩(૨) હેઠળ એડવોકેટ તરીકે અરજી કરવાથી અપાત્ર ઠરાવવું, કલમ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતું નથી: “ભરતીના બે સ્ત્રોતો વચ્ચે સ્પષ્ટ ભેદ કરવામાં આવ્યો છે અને આ જ્ઞેતતા જાળવી રાખવામાં આવી છે. નિયુક્તિ દ્વારા તેઓ એકત્ર થાય ત્યાં સુધી આ બંને પ્રવાહો અલગ છે. સ્પષ્ટ છે કે એ જ વહાણ એકસાથે બંને પ્રવાહોમાં ચાલી શકતું નથી.”

૨૪. કલમ ૨૩૩, બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓ અને ચર્ચાયેલ ચુકાદાઓનું સૂક્ષ્મ વાંચન કરવાથી નીચે મુજબનું દર્શન થાય છે:

(એ) કે કોઈ રાજ્યના રાજ્યપાલને “કોઈપણ રાજ્યમાં જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે વ્યક્તિઓની નિમણૂક કરવા તથા જિલ્લા ન્યાયાધીશોની નિયુક્તિ, બદલી અને બઢતી કરવા” અંગે સત્તા છે (અનુચ્છેદ ૨૩૩ [૧]);

(બી) રાજ્યપાલ આવી નિમણૂક કરતાં વખતે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરવા બંધાયેલ છે (અનુચ્છેદ ૨૩૩ [૧]: ચંદ્ર મોહન (પૂર્વોક્ત) અને ચંદ્રમૌલેશ્વર પ્રસાદ વિ. પટ્ટણા વડી અદાલત ૧૯૭૦ (૨) એસસીઆર ૬૬૬૨);

(સી) કલમ ૨૩૩ (૧) ને નિમણૂકના સ્ત્રોત તરીકે અર્થઘટિત કરી શકાય નહિ; તે માત્ર એટલું નિર્ધારિત કરે છે કે નિમણૂક કરનાર સત્તા કોણ છે;

(ડી) જિલ્લા ન્યાયાધીશોની પ્રાથમિક નિમણૂકસ્થાપના, પ્રાથમિક નિમણૂક અને બઢતી સંબંધિત બાબતોમાં આદેશ જારી કરવાની સત્તા રાજ્યપાલને છે; તે પછી, આવા જિલ્લા ન્યાયાધીશોની સેવા શરતો ઉપર નિયંત્રણ અને અધિપરીક્ષણ અમલમાં મૂકવાનું, અનુચ્છેદ ૨૩૫ ના બળે, વડી અદાલત ઉપર નિર્ભર છે. (જુઓ સ્ટેટ ઓફ આસામ વિ. રંગા મહમ્મદ ૧૯૬૭ (૧) એસ.સી.આર. ૪૫૪ ૩);

૨ ચંદ્રમૌલેશ્વર પ્રસાદ મામલામાં અદાલતે એમ ઠરાવ્યું હતું કે

નિઃસંદેહ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે કોઈ વ્યક્તિની નિમણૂક કરવાની સત્તા રાજ્યપાલ પાસે રહેલી છે, પરંતુ તે પોતાની સ્વપ્રેરણાથી એવી નિમણૂક કરી શકતા નથી અને તે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરીને જ કરવી ફરજિયાત છે. આ અનુચ્છેદનો મૂળભૂત આશય એવો છે કે વડી અદાલત સાથે વિચારવિમર્શ થયા બાદ જ રાજ્યપાલે પોતાનો નિર્ણય કરવો જોઈએ.

૩ આ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“આમાંથી પ્રથમ કલમ દ્વારા નિમણૂકનો પ્રશ્ન અલગથી વિચારવામાં આવ્યો છે, પરંતુ આમાંથી બીજી કલમ દ્વારા રાજ્યની ન્યાયિક સેવાને સંબંધિત અને જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદથી નીચું કોઈપણ પદ ધારણ કરનાર વ્યક્તિઓની બદલી અને બઢતીનો અધિકાર પણ વડી અદાલતમાં નિહિત કરવામાં આવ્યો છે. કલમમાં બે વખત વપરાયેલ ‘પદ’ શબ્દનો સ્પષ્ટ અર્થ હોદ્દો અથવા નોકરી એવો થાય છે, સ્થાનક અથવા સ્થળ એવો નહીં, અને ‘બદલી’નો અર્થ પણ સ્પષ્ટપણે હોદ્દા

અથવા નોકરી પર નિમણૂક કરવો એવો જ થાય છે, કોઈ સ્થાનક અથવા અદાલતનો ચાર્જ સોંપવો એવો નહીં. અનુચ્છેદ ૨૩૫ માં શબ્દોની ગોઠવણી વધુ સ્પષ્ટ છે, પરંતુ અગાઉની કલમમાં આવેલ ‘બદલી’ શબ્દ પણ એ જ વિષય સાથે સંબંધિત હોવાથી, તે નિશ્ચિતપણે એ જ અર્થમાં વપરાયો છે અને તેથી આ નિષ્કર્ષ સર્વથા સ્પષ્ટ છે. આ નિશ્ચિતપણે એવું જ હોવું જોઈએ. વડી અદાલતને અદાલતો પર દૈનિક નિયંત્રણ હોય છે અને તે વ્યક્તિઓની કાર્યક્ષમતા તેમજ કોઈ વિશિષ્ટ સ્થાનક અથવા અદાલતની આવશ્યકતાઓ અંગે જાણ રાખે છે. વડી અદાલત વધુ યોગ્ય રીતે સક્ષમ છે

(૫) અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) માત્ર તેવા લોકોની પાત્રતા સાથે સંબંધિત છે, જેઓને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની નિમણૂક માટે વિચારવામાં આવી શકે. બંધારણ સ્પષ્ટપણે કહે છે કે જે વ્યક્તિ ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ સુધી “એડવોકેટ અથવા પ્લીડર” રહી હોય અને જે “પહેલેથી જ સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં ન હોય” (એ અર્થમાં કે એવી વ્યક્તિ સંઘ અથવા રાજ્ય હેઠળના નાગરિક અથવા કાર્યકારી પદની ધારક ન હોય) તેને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની નિમણૂક માટે વિચારવામાં આવી શકે. નોંધપાત્ર રીતે, બન્ને શ્રેણીઓ માટેની પાત્રતા નકારાત્મક શબ્દોમાં વ્યક્ત કરવામાં આવી છે. સ્પષ્ટ છે કે બંધારણે માત્ર એટલું જ કલ્પ્યું હતું કે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષના વકીલાતના વ્યવહાર ધરાવતા એડવોકેટને અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) હેઠળ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરી શકાય.

(એફ) મહત્વપૂર્ણ રીતે, અનુચ્છેદ ૨૩૩ (૨) પ્રથમ દ્રષ્ટિએ જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ પર નિમણૂક માટે ન્યાયિક અધિકારીઓને વિચારણા પરથી બાકાત રાખતું નથી. જોકે, તેવા ઉમેદવારોની તેવી શ્રેણી માટે કોઈ માપદંડ પણ સમાન રીતે સ્પષ્ટ કરતું નથી. છતાં, તેનો અર્થ એવો થતો નથી કે જો તેઓ અથવા તેમમાંથી કોઈએ ભૂતકાળમાં સાત વર્ષ સુધી વકીલાત કરી હોય, તો તેમને પાત્ર ગણાવી શકાય, કારણ કે તેમમાંથી કોઈપણ વ્યક્તિ મંત્રી કરતાં વધુ બદલી કરી શકે એવું કહી શકાય નહીં. મંત્રી કેટલો પણ સદુદ્દેશી હોય, છતાં સર્વાંગી રીતે ન્યાયતંત્રની કાર્યપદ્ધતિ તથા વ્યક્તિગત ન્યાયાધીશોની બાબતે વડી અદાલત જેટલું નજીકનું જ્ઞાન તેને ક્યારેય હોઈ શકે નહીં. માહિતી માટે તેને પોતાના વિભાગ પર નિર્ભર રહેવું પડે છે. મુખ્ય ન્યાયાધીશ અને તેમના સહકર્મીઓ આ બાબતો જાણે છે અને તેનો વ્યક્તિગત રીતે વ્યવહાર કરે છે. જો સચિવોને પોતાનો જ હિત સંકળાયેલો હોય અને તેઓ કોઈ અગત્યની માહિતી દબાવી રાખે, તો તેમના પ્રભાવમાં આવી જવાની સંભાવના ઓછી રહે છે. એ પણ સર્વવિદિત છે કે તમામ સ્થાનો હવામાન, શિક્ષણ, તબીબી અને અન્ય સુવિધાઓની દૃષ્ટિએ સમાન નથી. કેટલાક સારા સ્થાન હોય છે અને કેટલાક એટલા સારા નથી. જ્યારે મુખ્ય ન્યાયાધીશ અને તેમના સહકર્મીઓ વ્યક્તિગત માહિતી સાથે આ બાબતનો વ્યવહાર કરે છે, ત્યારે પોતાને લાભ મેળવવા ઈચ્છનાર વ્યક્તિને સફળ થવાની સંભાવના, સચિવ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી નોંધો અને માહિતીના

આધારે મંત્રી આ બાબતનો વ્યવહાર કરે ત્યારે જેટલી હોય છે, તેનાથી ઓછી રહે છે. નિયમનું કારણ અને બાબતનો સાર બંને મળી અમે સ્વીકારેલા સંકુચિત અર્થ તરફ સંકેત કરે છે. બંધારણે દર્શાવેલી નીતિ પણ આ જ દિશામાં રહી છે, જેમ આ અદાલતના અગાઉના નિર્ણયોમાં સમજાવવામાં આવ્યું છે. તેથી, વડી અદાલતે આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં યોગ્યતા દર્શાવી હતી કે રાજ્યપાલની સત્તાઓ ત્યારે સમાપ્ત થાય છે જ્યારે તે કોઈ વ્યક્તિને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરે અથવા બઢતી આપે અને તેને કેડરમાં કોઈ પદ પર નિયુક્ત કરે. ત્યારબાદ, હોદ્દાધારકોની બદલીનો વિષય, ઉલ્લેખિત કેસમાં સમજાવ્યા મુજબ, જિલ્લા અદાલતોના નિયંત્રણની પરિધિમાં આવે છે, જેમાં ત્યાં અધ્યક્ષતા કરતા વ્યક્તિઓ પરનું નિયંત્રણ પણ સમાવેશ પામે છે.

જેમ કે વડી અદાલત બદલી કરવા માટે સત્તાધિકારી છે, તેથી આ મુદ્દે પરામર્શનો કોઈ પ્રશ્ન ઉદ્ભવતો ન હતો. રાજ્ય સરકાર બદલી કરવાનો આદેશ આપવા માટે સત્તાધિકારી ન હતી. તેમ છતાં, ડી. એન. ડેકાને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે બઢતી આપી અને નિયુક્ત કરવામાં આવે તે પહેલાં પરામર્શ જરૂરી હતો. એવો પરામર્શ ફરજિયાત છે, તે બાબત આ અદાલતના તાજેતરના ચુકાદામાં, ચંદ્ર મોહન વિ. ચુપી, માં સંપૂર્ણ સ્પષ્ટતાથી નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. કેસના આ ભાગ અંગે એટલું કહેવું પૂરતું છે કે પરામર્શ થયો હતો.

જે ઉમેદવાર “ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષથી” “વકીલ અથવા પ્લીડર” રહ્યો હોય તેના વર્ણનને અનુરૂપ છે (દીપક અગરવાલ મુજબ, અર્થાત

અરજદાર/ઉમેદવાર પાત્રતાની શરત લાગુ પડતી તારીખે, અથવા પદ માટે અરજી કરતી વેળાએ, વ્યવસાયની શરત પૂર્ણ કરતો વકીલ હોવો જોઈએ). તેથી અનિવાર્ય અનુસંધાન સ્પષ્ટ છે કે ન્યાયિક અધિકારી એવો વ્યક્તિ નથી કે જે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષથી વકીલ અથવા પ્લીડર રહ્યો હોય.

૨૫. ચંદ્ર મોહન (ઉપરોક્ત), તથા તેના અનુસરણમાં આવેલ અનુવર્તી નિર્ણયોના ચુકાદાનો સાર એવો છે કે અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) રાજ્ય અથવા સંઘ હેઠળ નાગરિક પદ ધારણ કરતાં તમામ વ્યક્તિઓને અયોગ્ય ઠરાવે છે, જેમ તે પાત્રતાની ગણતરી માટે નિર્ધારિત તારીખે સાત વર્ષથી ઓછી પ્રેક્ટિસ ધરાવતા તમામ વકીલોને અયોગ્ય ઠરાવે છે. સમાન રીતે, ન્યાયિક સેવામાં રહેલાઓ [અર્થાત્ અનુચ્છેદ ૨૩૬(૨) મુજબ જિલ્લા ન્યાયાધીશ સિવાયના પદોના ધારકો] પણ વિચારણા માટે હકદાર નથી, કારણ કે આ જોગવાઈ (અનુચ્છેદ ૨૩૩ [૨]) કોઈ પાત્રતાની શરત નિર્ધારિત કરતી નથી. શું તેનો અર્થ એવો થાય કે ન્યાયિક સેવાના સભ્ય તરીકે કોઈપણ અવધિની સેવા ધરાવતો કોઈપણ ન્યાયિક અધિકારી અનુચ્છેદ ૨૩૩(૨) હેઠળ વિચારણા માટે હકદાર છે? તેનો જવાબ સ્પષ્ટપણે ના માં છે. તેનું કારણ એ છે કે નાગરિક પદોના ધારકો, અથવા નાગરિક સેવામાં રહેલાઓ (રાજ્ય અથવા સંઘની), તેમજ સાત વર્ષની સેવા ધરાવતા વકીલોની પાત્રતા જે નકારાત્મક શબ્દરચના દ્વારા નિરૂપણ કરવામાં આવી છે. જોકે, ન્યાયિક સેવામાં રહેલાઓ અંગે પાત્રતાની શરતો સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવામાં આવેલ નથી.

૨૬. જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે, ન્યાયિક અધિકારીઓ સંબંધે પાત્રતાની શરતોને સ્પષ્ટ રીતે ઉલ્લેખ ન કરવાની બાબત, આ અદાલતના મત મુજબ, સ્પષ્ટપણે જ્ઞાતપૂર્વક રાખવામાં આવી છે. આ વિષયવસ્તુ ત્રણ જોગવાઈઓથી આવરી લેવામાં આવે છે: અનુચ્છેદ ૨૩૩ (૧) – જે જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ પર બઢતીનો ઉલ્લેખ કરે છે; અનુચ્છેદ ૨૩૪, જે અનુચ્છેદ ૨૩૩ (૧) ની જેમ, જિલ્લા ન્યાયાધીશો સિવાયના ન્યાયિક પદો અથવા સેવાઓ અંગે રાજ્યપાલને નિયુક્તિ સત્તાધિકારી તરીકે નિર્ધારિત કરે છે, અને અનુચ્છેદ ૨૩૩ (૧) ની જેમ, સંબંધિત વડી અદાલતની ભલામણને આધીન છે. આ સ્થિતિ અત્યંત નિશ્ચિત રીતે આ હકીકતથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અનુચ્છેદ ૨૩૫ વડી અદાલતોમાં ન્યાયિક સેવાની દેખરેખ અને નિયંત્રણની સત્તા નિહિત કરે છે, “જેમાં રાજ્યની ન્યાયિક સેવાથી સંબંધ ધરાવતા અને જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદથી નીચલા કોઈપણ પદ પર રહેલ વ્યક્તિઓની નિયુક્તિ સ્થાન, બઢતી અને રજાની મંજૂરીનો સમાવેશ થાય છે.” તેનું અનુસંગ એવું છે કે જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે તથા અન્ય ન્યાયિક પદો માટે રાજ્યપાલ નિયુક્તિ સત્તાધિકારી છે; બંને પદો સંબંધિત વડી અદાલત સાથે પૂર્વ પરામર્શ કર્યા પછી ભરવાના છે, અને ખાસ કરીને, જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ પર ન્યાયિક અધિકારીઓની બઢતી, વડી અદાલત દ્વારા ઘડવામાં આવેલી શરતો (અર્થાત્ નિયમો) દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે.

૨૭. ઉપરોક્ત ચર્ચાનો સાર એ છે કે બંધારણના રચયિતાઓએ જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ પર નિયુક્તિના બે સ્ત્રોતો વચ્ચે સ્પષ્ટ ભેદ આંકવાનો નિર્ધારિત આશય રાખ્યો હતો. પ્રથમ તો, એટલે કે એડવોકેટો માટે, પાત્રતા નકારાત્મક શબ્દરચનામાં નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી, એટલે કે સાત વર્ષથી ઓછી ન હોય તેવી વકીલાતની પ્રેક્ટિસ; જ્યારે ન્યાયિક અધિકારીઓ માટે, અનુચ્છેદ ૨૩૩ (૨) માં કોઈ પાત્રતાની શરત નિર્ધારિત કરવામાં આવી ન હતી: તેનો સ્પષ્ટ અર્થ એવો હતો કે તેઓ ન્યાયિક સેવામાં પ્રવેશ્યા પછી સાત વર્ષની પ્રેક્ટિસ ધરાવતા એડવોકેટ ગણાઈ શકતા ન હતા અને ગણાવી પણ શકાતા ન હતા, તેથી તેઓ (સીધી ભરતી દ્વારા) નિયુક્ત થવા માટે પાત્ર ન હતા. તેમની નિયુક્તિ માટેનો એકમાત્ર માર્ગ, વડી અદાલતે ઘડેલા નિયમો મુજબ, ન્યાયિક સેવામાં રહેલા અધિકારીઓને (જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે) બઢતી આપવાનો જ હતો (જેની વ્યાખ્યા અનુચ્છેદ ૨૩૬ [બી] મુજબ જિલ્લા ન્યાયાધીશો સિવાયના પદો ધારણ કરતા અધિકારીઓ તરીકે કરવામાં આવી છે).

૨૮. ઉપરોક્ત ચર્ચાના પ્રકાશમાં, સ્પષ્ટપણે એવું જણાય છે કે સત્ય નારાયણ સિંહ (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયે સંબંધિત જોગવાઈઓની યોગ્ય મૂળવણી કરી હતી અને એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો હતો કે બે પ્રવાહો વચ્ચેના ક્ષેત્રનો અર્થ એવો હતો કે એક પ્રવાહમાં રહેનારાઓ (વાંચો ન્યાયિક સેવા) એ

વકીલો માટે અનામત રાખવામાં આવેલા ક્વોટામાં આવતી ખાલી જગ્યાઓ માટે સ્પર્ધા કરી શકતા નહોતા.

૨૯. અરજદારો દ્વારા દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અદાલતે બંધારણની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન સંકુચિત રીતે કરવાની બદલે વ્યાપક રીતે કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને સાત વર્ષ સુધી વકીલ તરીકે વ્યવસાય કરનાર, પરંતુ ત્યારબાદ ન્યાયિક પદો પર નિયુક્ત થયેલ વ્યક્તિઓને અયોગ્ય ઠરાવવું, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન ગણાશે. આ સંદર્ભે ભારપૂર્વક જણાવવામાં આવ્યું હતું કે જે લોકો વકીલાત ચાલુ રાખે છે અને જે લોકોએ સાત વર્ષ સુધી વકીલાત કર્યા પછી ન્યાયિક સેવામાં જોડાઈ તેમાં સતત રહ્યા છે, તેમની પાત્રતા ગણતરીની તારીખે બંને વચ્ચે કોઈ ભેદ નથી. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ન્યાયિક સેવામાં રહેલા લોકો હકીકતમાં વધુ યોગ્ય ગણાય, કારણ કે તેઓ ન્યાયિક પદ સંબંધિત ફરજો બજાવવામાં અનુભવી હોય છે, જ્યારે જે લોકો વકીલાત ચાલુ રાખે છે અને વકીલ તરીકે જ રહે છે, તેમને એવો લાભ મળતો નથી. તેથી, આ બંનેમાં ન્યાયિક પદ ધારણ કરનાર વ્યક્તિઓ વધુ યોગ્ય ગણાય. તેથી વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જો તેમને રાજીનામું આપવાની શરત વિના જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ માટે સ્પર્ધા કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે, તો સમાજને પસંદગી માટે વધુ ગુણવત્તાસભર પ્રતિભાનો વિશાળ સમૂહ ઉપલબ્ધ થશે. અંતિમ દલીલ એવી હતી કે બંને વર્ગો સાત વર્ષના વ્યવસાયની મૂળભૂત શરત પૂર્ણ કરતા હોવાથી,

ન્યાયિક સેવામાં રહેલા લોકોને બહાર રાખવું ભરતીના હેતુ, એટલે કે શ્રેષ્ઠ ઉમેદવારોની પસંદગી,ને સિદ્ધ કરતું નથી.

૩૦. આ અદાલતના મત મુજબ, અરજદારોએ રજૂ કરેલી દલીલમાં મૂળભૂત ખામી રહેલી છે. વકીલો અને ન્યાયિક અધિકારીઓ વચ્ચે કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણ અથવા ભેદ, સ્વયંમાં જ, બંધારણીય રીતે માન્ય કરાયેલ છે. આ બાબત કલમ ૨૩૩ના સાદા વાચનથી જ સ્પષ્ટ થાય છે. પ્રથમ, કલમ ૨૩૩(૧) નિમણૂકો તથા બઢતીઓ બંનેની વાત કરે છે. બીજું, કલમ ૨૩૩(૨) માં દર્શાવેલ બે વર્ગોના વર્ણન પરથી આ વર્ગીકરણ સ્પષ્ટ થાય છે: એક, “જે પહેલેથી સંઘ અથવા રાજ્યની સેવામાં નથી” અને બીજું, “જો તે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ સુધી વકીલ અથવા પ્લીડર તરીકે રહેલો હોય”. બંને વર્ગોને “નિમણૂક માટે વડી અદાલત દ્વારા ભલામણ કરાયેલ” હોવું આવશ્યક છે. અહીંનો આશય એવો હતો કે બંને કિસ્સાઓમાં સ્પષ્ટ બાકાતીઓ હતી, અર્થાત્ સાત વર્ષથી ઓછી પ્રેક્ટિસ ધરાવતા વકીલો (જેનો વિપરીત અર્થ એવો થાય છે કે સાત વર્ષથી વધુ પ્રેક્ટિસ ધરાવતા પાત્ર હતા) અને રાજ્ય અથવા સંઘ હેઠળ નાગરિક પદો ધરાવતા વ્યક્તિઓ. ન્યાયિક અધિકારીઓનો ઉલ્લેખ ન કરાયો હોવાનો અર્થ માત્ર એટલો જ હતો કે તેમનામાંથી જેઓની બઢતી માટે ભલામણ કરવામાં આવે, તેઓને રાજ્યપાલ દ્વારા તેવી રીતે નિમણૂક કરી શકાય. તેમની બઢતી માટેની શરતો ઘડવાનો અધિકાર સંપૂર્ણપણે વડી અદાલતોને સોંપવામાં આવ્યો હતો.

૩૧. ઉપરોક્ત વિશ્લેષણને ધ્યાનમાં લેતાં, બંધારણ પોતે જ એક તરફ અધિવક્તાઓ અને બીજી તરફ ન્યાયિક અધિકારીઓ વચ્ચે ભેદ કરે છે; તેથી ભેદભાવનો તર્ક સબળ નથી. જો નિમણૂકની બંને માર્ગોની યોજના નજીકથી તપાસવામાં આવે — જેમ ન્યાયમૂર્તિ મિશ્રાએ કર્યું છે — તો સ્પષ્ટ થાય છે કે પદોમાંથી સિંહફાળો ન્યાયિક સેવામાં રહેલાઓ દ્વારા ભરવાનો છે. છેલ્લા બે દાયકાથી, જિલ્લા ન્યાયાધીશોના વર્ગમાં (દરેક રાજ્યમાં) પદોમાંથી માત્ર એક ચોથાઈ (૨૫%) પદો અધિવક્તાઓ માટે અનામત રાખવામાં આવ્યા છે; બાકી ૭૫% પદો માત્ર ન્યાયિક અધિકારીઓમાંથી જ ભરવાના છે. ૫૦% (૭૫%માંથી) વરિષ્ઠતા-સહ-યોગ્યતાના આધારે ભરવાના છે, જ્યારે ૨૫% (૭૫%માંથી) વિભાગીય પરીક્ષા દ્વારા ભરવાના છે. આ પરીક્ષા સંબંધિત રાજ્યની ન્યાયિક સેવાના સભ્યો સુધી મર્યાદિત છે. આ અદાલતનો ચુકાદો, ઓલ ઇન્ડિયા જજેસ' એસોસિયેશન અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, ૨૦૧૦ (૧૫) એસ.સી.સી. ૧૭૦, દ્વારા મર્યાદિત વિભાગીય પરીક્ષા ક્વોટો (ક્રમબદ્ધ બઢતી ક્વોટો) ૨૫%માંથી ઘટાડીને ૧૦% કરવામાં આવ્યો, જે ૦૧.૦૧.૨૦૧૧થી અમલમાં આવ્યો. આ રીતે, સંચિત રીતે જોવામાં આવે તો આજેય ન્યાયિક અધિકારીઓને દરેક રાજ્યમાં તે પદ સંબંધિત વર્ગના ૭૫% હદ સુધી જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે બઢતી દ્વારા નિમણૂક માટે વિચારણા પામવાનો અધિકાર છે. તેથી એવું ઠરાવવામાં આવે છે કે નિયમો દ્વારા, આવશ્યક કાર્યકાળ અથવા વકીલાતી પ્રથા ધરાવતા અધિવક્તાઓ માટે અનામત ક્વોટામાં જિલ્લા

ન્યાયાધીશના પદ માટે ન્યાયિક અધિકારીઓને વિચારણામાંથી બહાર રાખવું, અનુચ્છેદો ૨૩૩-૨૩૫ના આદેશને અનુરૂપ છે, અને નિયમો માન્ય છે.

૩૨. આ અદાલતનું એ પણ મત છે કે જો કોઈ રાજ્યના નિયમો ન્યાયિક અધિકારીઓને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકેની નિયુક્તિ માટેની ક્વોટામાં સ્પર્ધા કરવાની મંજૂરી આપે છે, તો તે પડકારપાત્ર બને છે. આ નિષ્કર્ષનું કારણ એ છે કે જ્યાં ક્ષિભાજન જાળવવામાં આવે છે અને નિયુક્તિ માટેના બે સ્વતંત્ર સ્ત્રોતોની કલ્પના કરવામાં આવે છે, જેમ કે વર્તમાન પ્રકરણમાં, ત્યાં માત્ર ન્યાયિક અધિકારીઓને વકીલો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ક્વોટામાં સ્પર્ધા કરવાની મંજૂરી આપવાથી સંભવિત રીતે સાત કે તેથી વધુ વર્ષોની વકીલાતનો અનુભવ ધરાવતા વકીલોના પ્રવાહમાંથી કોઈની પણ પસંદગી ન થાય. આ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩ (૨) ના શબ્દપ્રયોગ અને આજ્ઞા વિરુદ્ધ હશે, કારણ કે તેમાં એવી ઉમેદવારોની શ્રેણી હંમેશા પાત્ર રહેશે અને જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ પર કબજો કરશે એવી કલ્પના કરવામાં આવી છે. બન્ને સ્ત્રોતો માટે સ્પષ્ટ ક્વોટા વડી અદાલતો દ્વારા અનામત રાખવામાં આવ્યા છે. જો એક પ્રવાહ અથવા સ્ત્રોતમાં આવેલા લોકો, અર્થાત્ ન્યાયિક અધિકારીઓ,ને બીજા માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ક્વોટામાં (અર્થાત્ વકીલો માટેની) સ્પર્ધા કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે અને તેની વિરુદ્ધ પરિસ્થિતિ (અર્થાત્ વકીલોને ન્યાયિક અધિકારીઓ માટે અનામત રાખવામાં

આવેલી ક્વોટામાં સ્પર્ધા કરવાની — જે અસંભવ છે) ન હોય, તો તેનું પરિણામ સ્તર આધારિત ભેદભાવરૂપ થશે.

૩૩. અમને આ નિષ્કર્ષ સુધી પહોંચાડતું વધુ એક પ્રબળ કારણ છે. સંવિધાનના રચયિતાઓને એ અંગે સંપૂર્ણ જાગૃતિ હતી કે ન્યાયતંત્ર સ્વતંત્ર હોવું જરૂરી છે અને સાથે સાથે તેમાં વિચાર તથા અભિગમની વિવિધતાનો પણ એક માપદંડ પ્રતિબિંબિત થવો જોઈએ. નીચલા અને ઉચ્ચ બંને ન્યાયતંત્રના દરેક સ્તરે થતી નિયુક્તિઓ સંબંધે સ્પષ્ટપણે નિર્ધારિત કરાયેલ પાત્રતાની શરતોમાંથી આ બાબત સ્પષ્ટ થાય છે: જિલ્લા અદાલત, વડી અદાલતો અને સર્વોચ્ચ અદાલત. આ દરેક સંસ્થામાં ન્યાયિક પદો અંગે, સંવિધાન વકીલાતવર્ગના સભ્યોમાંથી નિયુક્તિ કરવાની સગવડ આપે છે, કારણ કે તેના રચયિતાઓને આ બાબતની તીવ્ર જાગૃતિ હતી કે પ્રેક્ટિસ કરતા વકીલો સ્વતંત્રતાનું પ્રતિબિંબ આપે છે અને તેઓ એક ઉપયોગી લક્ષણ, અર્થાત્ ભિન્ન રીતે વિચારવાની ક્ષમતા અને કાયદા તથા સંવિધાનના અર્થઘટન પ્રત્યે નવીન અભિગમો, પ્રદાન કરવાની શક્તિ ધરાવે છે; જે ન્યાયતંત્રની દૃઢતા માટે તેમજ સમગ્ર સમાજ માટે અત્યંત આવશ્યક છે.

૩૪. આ દૃષ્ટિકોણને અનુચ્છેદ ૨૧૭(૨) દ્વારા વધુ બળ મળે છે, જે વડી અદાલતના ન્યાયાધીશના પદ માટે નિમણૂક કયા બે સ્ત્રોતોમાંથી કરી શકાય તે સ્પષ્ટ કરે છે: પ્રથમ, રાજ્યની ન્યાયિક સેવાનો સભ્ય [અનુચ્છેદ ૨૧૭(એ)] અને બીજું, દસ વર્ષના અનુભવ ધરાવતા વકીલ [અનુચ્છેદ

૨૧૭(બી)]. સર્વોચ્ચ અદાલત માટે, અનુચ્છેદ ૧૨૪(૩)(એ) વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે પાંચ વર્ષનો અનુભવ ધરાવતી વ્યક્તિના વિચારને સક્ષમ બનાવે છે; અનુચ્છેદ ૧૨૪(૩)(બી) કોઈપણ વડી અદાલતમાં બારમાં દસ વર્ષનો અનુભવ ધરાવતા વકીલના વિચારને સક્ષમ બનાવે છે; અનુચ્છેદ ૧૨૪(૩)(સી) પ્રતિષ્ઠિત ન્યાયશાસ્ત્રીના વિચારને સક્ષમ બનાવે છે. નોંધપાત્ર રીતે, બારમાં નિર્ધારિત અનુભવ ધરાવતા વકીલોને સંવિધાનની સ્પષ્ટ જોગવાઈઓ [અનુચ્છેદો ૨૩૩(૨), અનુચ્છેદ ૨૧૭(બી) અને અનુચ્છેદ ૧૨૪(૩)(બી)] અનુસાર અનુક્રમે જિલ્લા અદાલતો, વડી અદાલતો અને સર્વોચ્ચ અદાલતમાં નિમણૂક માટે વિચારણા મેળવવાનો અધિકાર છે. પરંતુ, ન્યાયિક સેવાના સભ્યોને અનુક્રમે માત્ર જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે (બઢતી દ્વારા) અને વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે જ વિચારવામાં આવી શકે છે. ન્યાયિક સેવાના સભ્યોને સર્વોચ્ચ અદાલતમાં નિમણૂક માટે વિચારવામાં આવી શકતા નથી. તેવી જ રીતે, બારમાં પ્રેક્ટિસ ન હોય અને ન્યાયિક સેવામાં કોઈ અનુભવ પણ ન હોય એવા શૈક્ષણિકજનો અથવા પ્રતિષ્ઠિત ન્યાયશાસ્ત્રીઓને જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરીકે અથવા વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે વિચારવામાં આવી શકે નહીં.

૩૫. આ અદાલતના મતાનુસાર, બંધારણ રચયિતાઓએ જાણપૂર્વક એવી ઈચ્છા વ્યક્ત કરી હતી કે બારના સભ્યોને ત્રણેય સ્તરે, અર્થાત્ જિલ્લા ન્યાયાધીશો તરીકે, વડી અદાલતોમાં અને આ અદાલતમાં, નિયુક્તિ માટે

વિચારણા હેઠળ લેવામાં આવે. તેનું કારણ એ હતું કે અદાલતોમાં વકીલાત કરતા વકીલોનો, તેમની સેવાઓની જરૂરિયાત ધરાવતા લોકો સાથે, સીધો સંબંધ હોય છે; અદાલતોના કાર્યપ્રવાહ અંગેના તેમના અભિપ્રાયો સતત ગતિશીલ સ્વરૂપ ધરાવે છે. તેમ જ, બારમાં પ્રાપ્ત થયેલા અનુભવના આધારે બનેલા તેમના અભિપ્રાયો ન્યાયિક શાખામાં નવી દૃષ્ટિઓનો સંચાર કરે છે; એક વ્યવસાયિક તરીકે વિશિષ્ટ સ્થિતિ ધરાવતા એડવોકેટનો ત્રિપક્ષીય સંબંધ હોય છે: એક જનતા સાથે, બીજો અદાલત સાથે અને ત્રીજો, તેણી કે તેના અસીલ સાથે. કાયદામાં પારંગત વકીલ પર, અદાલતના અધિકારી તરીકે, પોતાના અસીલના હિતનું યોગ્ય અને નિષ્પક્ષ રીતે સમર્થન કરવાનું તથા અદાલતને સહાય કરવાનું કર્તવ્ય હોય છે. કાનૂની વ્યવસાયના સભ્યો હોવાને કારણે, એડવોકેટોને વિચારપ્રેરક નેતાઓ તરીકે પણ માનવામાં આવે છે. તેથી, બંધારણ રચયિતાઓએ કલ્પ્યું હતું કે ન્યાયિક પ્રણાલીના દરેક સ્તરે, બારના સભ્યોમાંથી સીધી નિયુક્તિનો એક ઘટક અપનાવવામાં આવવો જોઈએ. આ તમામ કારણોસર, એવો નિર્ધાર કરવામાં આવે છે કે કોઈપણ રાજ્યની ન્યાયિક સેવાના સભ્યો, કલમ ૨૩૩ હેઠળ પાત્ર એડવોકેટોમાંથી નિયુક્તિ માટે અનામત રાખવામાં આવેલા ક્વોટામાં, જિલ્લા ન્યાયાધીશના વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ પર નિયુક્ત થવાનો દાવો કરી શકતા નથી.

૩૬. આ અદાલતનું મત છે કે વિજય કુમાર મિશ્રા (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયમાં, જ્યાં સુધી તે પસંદગીના તબક્કે ઉમેદવારની પાત્રતા અંગેના વિચાર

અને નિમણૂકના સમયે ગણતરીપાત્ર પાત્રતા વચ્ચે ભેદ કરે છે, ત્યાં સુધી તે યોગ્ય નથી. આ પ્રસ્તાવના સમર્થનમાં સ્પષ્ટ પ્રાધિકાર છે કે કોઈપણ ઉમેદવારની પાત્રતા તેની પસંદગીની તારીખથી નહીં, પરંતુ નિયમો મુજબ અથવા પદ માટેની જાહેરાતની શરતો મુજબ ગણવામાં આવવી જોઈએ. અશોક કુમાર શર્મા અને અન્ય વિ. ચંદ્ર શેખર અને અન્ય ૧૯૯૭ (૪) એસ.સી.સી. ૧૮ માં, આ અદાલતની ત્રણ-ન્યાયાધીશ પીઠે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“૬....જે સ્થિતિમાં અરજીઓ મંગાવવામાં આવે અને અરજીઓ દાખલ કરવાની છેલ્લી તારીખ તરીકે કોઈ નિશ્ચિત તારીખ નિર્ધારિત કરવામાં આવી હોય, તે સ્થિતિમાં ઉમેદવારોની પાત્રતાનું નિર્ધારણ તે તારીખના સંદર્ભે અને માત્ર તે તારીખના સંદર્ભે જ કરવાનું રહેશે, એવો સિદ્ધાંત સુસ્થાપિત છે. જે વ્યક્તિ આવી નિર્ધારિત તારીખ પછી નિર્ધારિત લાયકાત પ્રાપ્ત કરે છે, તેને કતઈ વિચારણા હેઠળ લઈ શકાય નહીં. અરજીઓ મંગાવવા માટે બહાર પાડવામાં આવેલ અથવા પ્રકાશિત કરાયેલ જાહેરાત અથવા સૂચના જનતા સમક્ષ કરાયેલ પ્રતિનિધિત્વ સમાન બને છે અને તેને બહાર પાડનાર સત્તા તેવા પ્રતિનિધિત્વથી બંધાયેલી રહે છે. તે તેના વિરુદ્ધ કાર્ય કરી શકતી નથી.

૭. આ પ્રતિપાદનના પીઠબળરૂપે એક કારણ એ છે કે જો એવું જાણીતું હોત કે નિર્ધારિત તારીખ પછી પરંતુ ઇન્ટરવ્યૂની તારીખ પહેલાં લાયકાત પ્રાપ્ત કરનાર વ્યક્તિઓને ઇન્ટરવ્યૂમાં હાજર રહેવાની મંજૂરી આપવામાં

આવશે, તો તેવી જ સ્થિતિમાં રહેલાં અન્ય વ્યક્તિઓ પણ અરજી કરી શક્યાં હોત. માત્ર એટલા માટે કે કેટલીક વ્યક્તિઓએ નિર્ધારિત તારીખ સુધી નિર્ધારિત લાયકાત પ્રાપ્ત ન કરી હોવા છતાં અરજી કરી હતી, તેમને પ્રાધાન્યના આધારે વર્તણૂક આપી શકાતી નહોતી.

૮. તેમની અરજીઓનો આરંભે જ અસ્વીકાર થવો જોઈએ હતો. આ પ્રતિપાદન નિર્વિવાદ છે અને હકીકતમાં બહુમતીના ચુકાદામાં તેના વિષે કોઈ શંકા વ્યક્ત કરવામાં આવી નહોતી કે કોઈ વિવાદ ઉઠાવવામાં આવ્યો નહોતો. આ જ પ્રતિપાદન રેખા ચતુર્વેદી (શ્રીમતી) વિ. યુનિવર્સિટી ઓફ રાજસ્થાન અને અન્ય (૧૯૯૩) ૧ એલ.એલ.જે. ૬૧૭ (એસ.સી.) માં પણ પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું છે. બહુમતીના અભિપ્રાયમાં આપેલ એવું કારણદર્શન કે ૩૩ પ્રતિવાદીઓને ઈન્ટરવ્યુ માટે હાજર થવાની મંજૂરી આપવાથી ભરતી સત્તાધિકારીને ઉપલબ્ધ શ્રેષ્ઠ પ્રતિભા મેળવવામાં સહાય મળી અને એવો માર્ગ લોકહિતના અનુસરણમાં હતો, એ બાબત, આદરપૂર્વક કહેવું પડે કે, સ્વીકાર્ય ન હોય એવું ન્યાયીકરણ છે. અમારી વિચારપૂર્વકની માન્યતા મુજબ, આ કાયદાની સ્પષ્ટ ભૂલ છે તથા અભિલેખના મુખપૃષ્ઠ પર જ સ્પષ્ટ દેખાતી ભૂલ છે. અમારા અભિપ્રાયે, આર.એમ. સહાય, ન્યાયાધીશ (અને વડી અદાલતની ખંડપીઠ) એ એવું ઠરાવવામાં યોગ્યતા દાખવી હતી કે ૩૩

પ્રતિવાદીઓને ઇન્ટરવ્યુ માટે હાજર થવાની મંજૂરી અપાઈ જ શકતી નહોતી.”

આ તર્ક અન્ય નિર્ણયોની સમાન છે, જેમ કે યુ.પી. પબ્લિક સર્વિસ કમિશન વિ. અલ્પના ૧૯૯૪ (૨) એસ.સી.સી. ૭૨૩ અને ભૂપિન્દરપાલ સિંહ તથા અન્ય વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ તથા અન્ય ૨૦૦૦ (૫) એસ.સી.સી. ૨૬૨. તેથી, વિજય કુમાર મિશ્રા (ઉપરોક્ત) માં કરવામાં આવેલ આ અવલોકન કે “જાહેર સેવામાં કોઈપણ પદ પર નિયુક્તિ માટે રાજ્ય દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવાનો અને વિચારણા પામવાનો આવા વ્યક્તિનો અધિકાર (પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવા માટેની લાયકાત અંગે ઉંમર, શૈક્ષણિક લાયકાત વગેરે જેવી અન્ય ચુકિતસંગત જોગવાઈઓને આધીન રહીને) સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ હેઠળ બાંધધરીપ્રાપ્ત છે” યોગ્ય નથી. સન્માનપૂર્વક કહીએ તો, લાયકાતના સંદર્ભમાં “પસંદગી” અને “નિયુક્તિ” વચ્ચે ભેદ કરવાનો જે પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે, તે નિરાધાર છે. પસંદગી પ્રક્રિયાની શરૂઆત જાહેરાતથી થાય છે, જેમાં લાયક ઉમેદવારો પાસેથી અરજીઓ મંગાવવામાં આવે છે. લાયકાત સામાન્ય રીતે નિર્ધારિત લાયકાતો, અનુભવ અને ઉંમરના ધારણાને છેલ્લી તારીખે (અરજીઓ પ્રાપ્ત કરવાની તારીખે અથવા કોઈ વિશિષ્ટ નિર્ધારિત તારીખે, વગેરે) ધ્યાનમાં રાખીને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે. જે કોઈ એવી તારીખના સંદર્ભમાં લાયકાતની શરતો પૂર્ણ કરે છે, તે જ પાત્ર ગણાય; જે પૂર્ણ કરતું નથી તે અપાત્ર ગણાય. તેથી, નિર્ધારિત લાયકાતની

શરતો વિના પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવાનો અધિકાર બાંચધરીપ્રાપ્ત છે એવું અવલોકન યોગ્ય નથી; એવો અધિકાર માત્ર ત્યારે જ બાંચધરીપ્રાપ્ત છે જ્યારે સંબંધિત ઉમેદવાર નિર્ધારિત તારીખે આવશ્યક લાયકાતના માપદંડો પૂર્ણ કરતો હોય. જેમ ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠના નિર્ણયમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે, જો વિપરીત મંતવ્ય યોગ્ય માનવામાં આવે, તો નિર્ધારિત તારીખ પછી નિર્ધારિત લાયકાત પ્રાપ્ત કરનાર વ્યક્તિને વિચારણામાંથી બહાર રાખી શકાશે નહીં. તેમજ, શરતો પૂર્ણ ન કરનાર વ્યક્તિને ભાગ લેવા દેવી શક્ય નથી, કારણ કે, અશોક કુમાર શર્મા (ઉપરોક્ત) માં ઠરાવ્યા મુજબ, જો એવું જાણીતું હોત કે આવા અપાત્ર ઉમેદવારોને વિચારવામાં આવી શકે છે, તો જે લોકોએ અરજી કરી નથી પરંતુ ભાગ લેવા દેવામાં આવેલા અપાત્ર ઉમેદવારો કરતાં વધુ યોગ્ય સ્થિતિમાં હતા, તેઓ બહાર રહી જાય. વધુમાં, જાહેરાત/અધિસૂચના પ્રકાશિત કરનાર સત્તાધિકારી જાહેર જનતાના સભ્યો સમક્ષ એવી રજૂઆત કરે છે કે તે આવી રજૂઆતથી બંધાયેલ છે.

૩૭. ઉપરોક્ત ચર્ચાના પરિણામે, એવું ધારણ કરવામાં આવે છે કે જિલ્લા ન્યાયાધીશના પદ પર નિમણૂક માટે, સાત વર્ષના વ્યવસાય ધરાવતા વકીલો માટે અનામત રાખવામાં આવેલા ક્વોટામાંથી, ન્યાયિક સેવાના સભ્ય એવા ઉમેદવારોની પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગીદારી બાબતે, વિજય કુમાર મિશ્રા (ઉપરોક્ત), જેટલી હદ સુધી અશોક કુમાર શર્મા (ઉપરોક્ત) ના વિરુદ્ધ છે,

તેટલી હદ સુધી ખોટી રીતે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો હતો. તે હદ સુધી, વિજય કુમાર મિશ્રા (ઉપરોક્ત) ને આથી નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

૩૮. ઉપરોક્ત ચર્ચાના પ્રકાશમાં, એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવે છે કે કલમ ૨૩૩ હેઠળ, ન્યાયિક અધિકારી, તેણી અથવા તેના અગાઉના એડવોકેટ તરીકે સાત વર્ષના વકીલાતના અનુભવને અવગણીને, જિલ્લાની ન્યાયાધીશના પદની કોઈપણ ખાલી જગ્યા માટે અરજી કરી શકશે નહીં અને નિયુક્તિ માટે સ્પર્ધા કરી શકશે નહીં; તેણી અથવા તેને તે પદ ગ્રહણ કરવાની તક ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૩૪ અને કલમ ૩૦૮ના પરંતુક હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો અનુસાર બઢતી દ્વારા જ પ્રાપ્ત થશે.

દિવ્યા પાંડે

સંદર્ભનો જવાબ આપવામાં આવ્યો.

Translation of this judgment has been provided by M/S

Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====